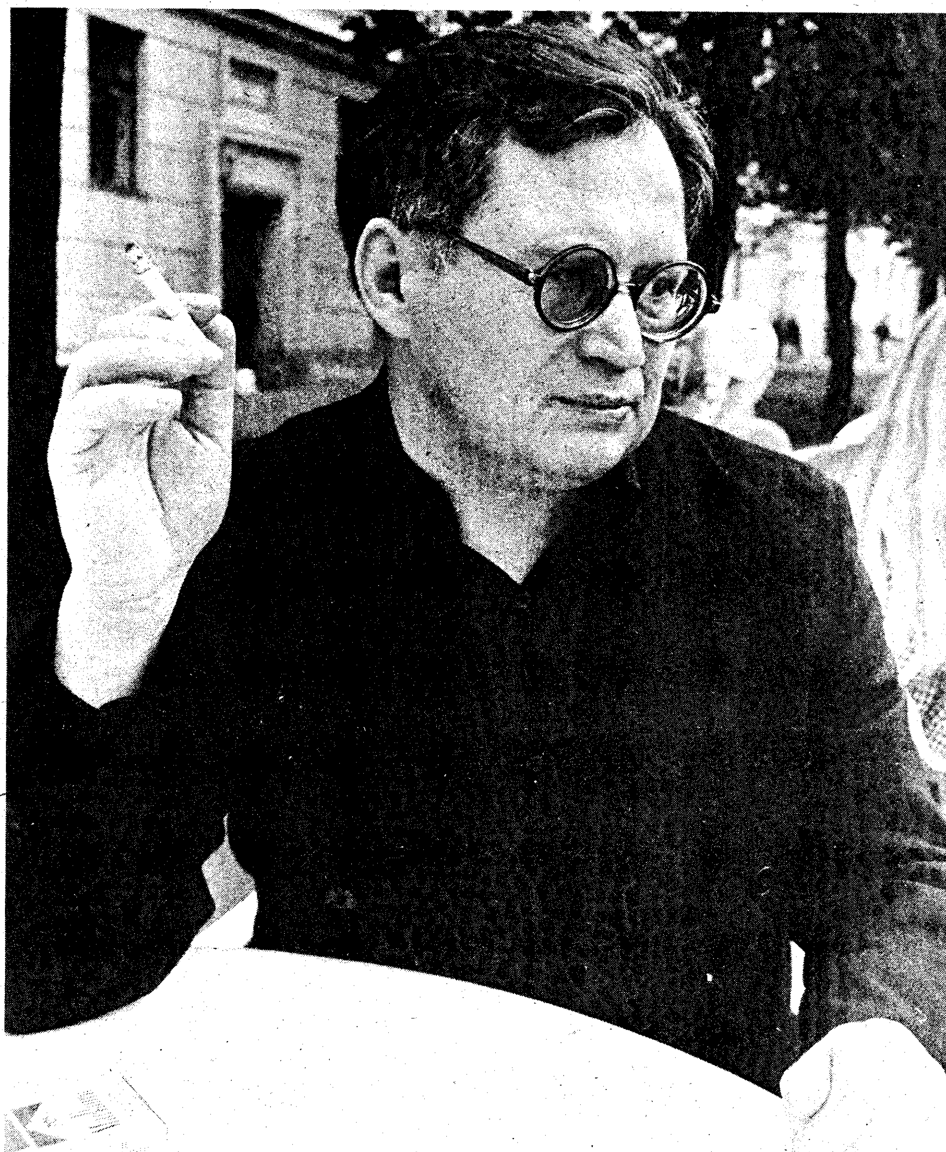
ЛіМ
ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ГАЗЕТА
ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ
БЕЛАРУСІ

6 КАСТРЫЧНІКА 1995 г. №40 (3811) Кошт 2 500 руб.

Фота Аляксея МАЦЮША

Рыд ТАЛІПАЎ: “Я ВЕДАЮ, ЯК ЦЯЖКА ЖЫЦЬ”

“Адным з самых яркіх рэжысёраў сучаснасці і “носьбітам адметнага таленту” называюць крытыкі аўстрыйскіх газет “Кур’ер” і “Тэатраліштэ Нойхкайтэн” Рыда ТАЛІПАВА. Па ўздзеянні ягоныя спектаклі крытык “Бадзішэ нойстэ нахрыхтэн” залучае ў адзін шэраг з мастацтвам Феліні. І так далей... На падставе аўстрыйскага друку ўзніклі новыя пытанні да рэжысёра, чый апошні двухгадовы кантракт у Аўстрыі перадусім мае на ўвазе пастаноўку “Караля Ліра”.

Цытата: *“Новая зорка, чыё імя Рыд Таліпаў, — ён прыехаў з беларускага горада Мінска, — з’яўляецца самым яркім адкрыццём... як пачынальнік абсалютна новага тэатральнага кірунку.”*

Вернер Х. Оттэр, “Тэатраліштэ Нойхкайтэн”

— Перапрашаю, Рыд. Ад імя калегаў, магчыма, таксама. Але беларуская тэатральная крытыка проста не возьмецца сцвярджаць нічога падобнага. Малавата бачым. Не забудзецца розгалас аднаго з тваіх першых спектакляў — “Стрып-тыз” — менавіта з ім і злучаюць узнікненне новага тэатральнага кірунку. Як ты сам яго вызначаеш?

— З аднаго боку, разумееш, хацелася б, каб гэта аналізавалі крытыкі і толькі. Магчыма, гэта кірунак інтэлектуальна-псіхалагічны. Мне вельмі важна, каб у сцэны і глядзельнае залы былі супадзенні па трох узроўнях: інтэлектуальным, эмацыйным ды духоўным. Гэта — мой тэатр у ідэале. Мая мэта. Я ўвогуле чалавек мэтанакіраваны. Кожную працу я пачынаю з пошуку і ўзаемадзеянняў інтэлекту, эмоцыі і духоўнасці. Калі займацца ў тэатры толькі інтэлектам, атрымаецца або маралітэ, або лекцыя з кафедры. Калі ўздзейнічаць толькі на эмоцыі — эфект будзе рыхтык, як ад рыбнага супу, які ганарue сябе акварыумам. Калі толькі духоўнае — гэта ўжо пропаведзь. Прапаведваць лепш за ўсё ўмеюць у храме. Тэатр, хутчэй, гэта споведзь. Тая споведзь, якая здольная уплываць на чалавека. Я настойваю: уплываць. Не вучыць, не навучаць, не падаваць рэцэпты. А ўплываць я магу толькі сваёю адкрытасцю. Часам мне па-чалавечы ніякавата на сваіх спектаклях: да такой ступені адкрыта, шчыра я распавядаю са сцэны пра... сябе.

Цытата: *“Ён вымагае з акцёраў шмат чаго і атрымлівае ўсё.”*

Катарына Крамер, “Кур’ер”

— Чым жа твае “вымаганні з акцёраў шмат чаго” вызначаюцца?

(Працяг на стар. 13)

ЛІМ КОЛА ДЗЁН

Шкада, што апошнім часам забылася добрая савецкая традыцыя: друкаваць кожнае выступленне лідэра дзяржавы ва ўсіх газетах без выключэння. Варта было б яе аднавіць. Вось, скажам, толькі на мінулым тыдні наш прэзідэнт тройчы выступаў з праграмнымі, можна лічыць, прамовамі: на сустрэчы з амерыканскімі бізнесменамі, у прамым эфіры БТ перад грамадзянамі краіны, на пасяджэнні Савета бяспекі і Кабінета Міністраў. Нехта змог іх паслухаць, а нехта, па нейкіх прычынах, прапусціў. А вось газету можна было б у любы зручны момант узяць і ўдумліва прачытаць, перачытаць. Вядома, наш прэзідэнт выступае не "па пісанаму", без паперкі, па тэзісах. І гэта стварае пэўныя цяжкасці для друку. Але выйсце ёсць: трэба даваць простую поўную стэнаграму выступлення, каб не было потым абвінавачванняў у "няправільнай падачы", каб кожны мог здагадацца, што хацеў сказаць і што сказаў прэзідэнт.

ФАКТ ТЫДНЯ

Як і трэба было чакаць, 3 кастрычніка чарговая сесія ВС Беларусі сваю работу не распачала. Заклікі прэзідэнта да дэпутатаў не прыязджаць на сесію былі недарэмнымі: кворуму не набралася. Ці не азначае гэта, што 3 кастрычніка наш "стары" Вярхоўны Савет цішком сканаў і ўся паўната ўлады ў краіне перайшла да прэзідэнта? Можа, гэта і так, але тое, што адбылося, — не пераварот. Гэта канстатацыя яго. Бо сам пераварот адбыўся яшчэ ўвесну. Тады з залы пасяджэння выкінулі "апазіцыю", цяпер — увесь ВС. Сімвалічна, у нейкай ступені, што адбылося гэта менавіта 3 кастрычніка.

КАНСАЛІДАЦЫЯ ТЫДНЯ

1 кастрычніка Аб'яднаная дэмакратычная і Грамадзянская партыі зліліся ў адну, якая цяпер называецца Аб'яднаная грамадзянская партыя. Лідэрам партыі стаў нядаўні старшыня Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь Станіслаў Багданкевіч. Былыя ж старшыні АДПБ і ГП А.Дабравольскі і В.Шлындзікаў сталі яго намеснікамі. Новая партыя прэтэндуе на лідзіруючую ролю ў палітычным жыцці Беларусі. Яе сябрамі з'яўляюцца многія ўплывовыя прамыслоўцы, бізнесмены, вядомыя палітыкі, літаратары, дзеячы культуры. Ёсць розум, сіла, грошы — што яшчэ трэба для партыіі, каб стаць кіруючай...

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

"Народная воля" ў сваім першым "штодзённым" нумары надрукавала артыкул дырэктара СШ N 2 г.Мінска Аляксандра Сядзякі "Чаму ў магілёўскага сяляніна мінулага стагоддзя памяць была даўжэйшай, чым у сённяшняга". Артыкул светлы тым, што дае нам, хай і крохкую, але надзею на лепшую будучыню. "Тое пакаленне, якое адбудзе Беларусь як сапраўды суверэнную дзяржаву, ужо існуе, — сцвярджае аўтар, — сёння яно ходзіць у школу. Для яго паняцце радзіма будзе атаясамлівацца з паняццем Беларусь. І, не атрымаўшы яшчэ паўнацэннага нацыянальнага выхавання, лепшыя з іх самі будуць шукаць свае вытокі, аднаўляючы повязь часоў не з 1917 года, а на тысячу гадоў раней. Старажытныя муры Гальшан і Нясвіжа стануць для іх рэлігіяй. Для іх не будзе існаваць пытання, якую яшчэ замежную мову зрабіць дзяржаўнай, якую замежную валюту зрабіць нацыянальнай. Ім будзе проста дзіўна, як мы ўсур'ёз маглі аб гэтым спрачацца на смех усяму свету. Яны вылучаць тых інтэлектуалаў, якія створаць, нарэшце, эліту нацыі, якая прыйдзе ў Вярхоўны Савет, урад, на тэлебачанне, на вытворчасць, у банкі і прымусіць свет паважаць маленькую, але ўжо гордую Беларусь, якая забылася на рабства, як эканамічнае, так і духоўнае. А пакуль што яны асцярожна, каб не разбіць, здымаюць са школьнай сцяны гіпсавую Пагоню, акуратна згортваюць бел-чырвона-белы сцяг і хаваюць да часу за хісткую шафу ў піянерскім пакоі. Да часу, які прыйдзе ў наша жыццё разам з імі".

ЗАМАХ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі падпісаў указ "Аб правядзенні рэформы органаў мясцовага кіравання і самакіравання". Рэфарміраванне прэзідэнт вырашаў пачаць з ліквідацыі раённых Саветаў у гарадах і стварэння на іх месцы мясцовых адміністрацый. Нагадаем, што прэзідэнт ужо аднойчы хацеў ліквідаваць савецкую ўладу ў вёсках, але з той спробы нічога не выйшла. Чарговы ход можна вытлумачыць толькі набліжэннем выбараў, якія адбудуцца ў асноўным у гарадах. Вось і вырашыў прэзідэнт падстрахавацца і паставіць усюды "сваіх" людзей. Адначасова, праўда, зноў трошкі падсекшы свой электарат, які цвёрда стаіць за Саветы.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

1 мільярд 740 мільёнаў долараў патрабуе Летува ад Расіі за страты, што нанеслі гэтай краіне савецкія і расійскія войскі з 1940 па 1993 год. Сюды ўваходзяць выдаткі, якія звязаны з ачысткай занятых войскамі тэрыторый, аднаўленне глебы і лясоў і іншыя эканамічныя страты. Аглядальнік "Народнай волі" канстатуе: "У Беларусі савецкія і расійскія войскі нанеслі прыродзе страты значна большыя, чым у Летуве" і задаецца пытанне: "Колькі ж мільярдаў долараў мы павінны запатрабаваць ад Расіі?" Разумеем, патрабаванне Летувы — факт чыста палітычны, бо наўрад ці хто ў Расіі да яго прыслухаецца. І тым не менш...

"РАДАСЦЬ" ТЫДНЯ

Кабінет Міністраў на мінулым тыдні абрадаваў нас паведамленнем, што ў гэтую зіму мы будзем плаціць не ўсе 100, а толькі 60 працэнтаў ад кошту камунальных паслуг. Ацяпляльны сезон пачаўся ўжо (праўда, цяпла ў нашых дамах пакуль няма), а, значыць, уключаецца і новы "лічыльнік". Наколькі ж памятаецца, павышэнне тарыфаў на аплату жылля Кабінет Міністраў абяцаў увязаць з павышэннем заробку і пенсій. Ды ці мала хто што сёння абяцае...

ПРЫМУС ТЫДНЯ

Русіфікацыя, з "благословения" рэферэндуму і прэзідэнта, набірае ход на Беларусі. У гарадах і вёсках беларускія школы і класы пераводзяцца на рускую мову навучання па патрабаванні двух-трох асабліва актыўных зараз "адстаўных" татаў і мам. Не застаюцца ўбаку ад юдавай працы і некаторыя настаўнікі. На мяжы закрыцця, напрыклад, адзіная ў Віцебску беларуская гімназія. Віцебскія бацькі патрабуюць захаваць тут беларускую мову навучання. І таму адміністрацыя гімназіі пайшла "іншым шляхам": на вучнёўскай канферэнцыі дзяцей схілілі прагаласаваць за пераход на рускую мову. Дэмакратыя ў разгары.

ШЧОДРАСЦЬ ТЫДНЯ

Белінфарм паведаміў, што прэзідэнт Беларусі распарадзіўся прэміяваць групу настаўнікаў, у якую ўвайшлі пераможцы і фіналісты рэспубліканскага конкурсу "Педагог года — 95", а таксама пераможцы конкурсаў 1991—92 гадоў." Сродкі на прэміяванне, — адзначае Белінфарм, — выдзяляе Кіраўніцтва справамі Прэзідэнта". Заўважце гэтую акалічнасць: грошы дае не дзяржава, а мецэнат Ціцянкоў.

Пошта

QUO VADIS, ПРЭЗІДЭНТ?

Рэферэндум Лукашэнкі, вядома, не выклікаў у мяне радасці. Тым не менш гляджу я цяпер з некатораю забаваю на гэтае жаданне перапрашаць Маскву, за тое, што Рэспубліка Беларусь захацела пабыць самастойнаю. Непрыемны, ўвогуле, інцыдэнт, які, аднак, не перарос у гістарычную падзею.

Такою падзеяй застанецца, напэўна, само ўзнікненне Рэспублікі Беларусь. У гэтым кантэксце грамадска-палітычная вартасць рэферэндуму нагадвае фальклорныя варыяцыі па матывах ужо знаёмых спеваў. Яно дакументальна аб'ектывізавала фактычны стан духу насельніцтва Беларусі. Але не плебісцытныя фактары вырашаюць трываласць улады. Антыэканоміка дзесяцімільённай дзяржавы ў цэнтры Еўропы — не тыя маштабы і не тое месца, каб тут мог замацавацца беларускі вострaў сацыялізму.

Сітуацыя здзіўляюча простая: Рэспублікай Беларусь кіруе такая ж духоўна метызізаваная эліта. Нацыянальна-беларуская арыентацыя ў ёй асуджана на маргінальную апазіцыйнасць. Падлягае палітычнай ліквідацыі. Дапускаецца ўплыў яе на паверхню публічнага жыцця — не інакш як у ролі часам патрэбнага рэжыму ворага. Не забудзем, што дэмакратыя немагчыма без дабрабыту — у Беларусі доўга не будзе яе. Бедны люд верыць у цуды: у добрыя намеры шэрыфа, у шанц на хлеб без высілкаў. Гэта не спецыфіка Беларусі: басота ва ўсім свеце такая.

Пяць тысяч гадоў запісанай гісторыі чалавецтва стала акцэнтуюць прымат узроўню працы, дынамікі прадукцыі. Не першабытная галота ў пушчах і ў пустынях стварыла філасофію, матэматыку ці літаратуру. Савецкая імперыя таму так коратка праіснавала — на працягу аднаго чалавечага жыцця, — што пабудавана яна была на анархічных падставах, на сярэднявяковай службе працы для ідэалогіі, а не наадварот. Славутыя заклікі: "Датэрмінова выканаем пяцігодку — угонар З'езда Партыі!" сведчылі, што партыйнасць узвышалася над працавітасцю, а бальшавізм, адлаведна, над маральнасцю.

Гэтыя універсальныя анамаліі прадвызначаюць нядоўгавечча і ўладнаму экіпажу першага прэзідэнта. Паратунак яму адзін: надаць вытворчасці разгон. Ды чым жа ён яго надасць? Ненатуральнымі для гаспадаркі камандамі? Трэба эканамічныя рэформы. А яны як тая рэвалюцыя, што з'ядае сваіх дзяцей. Каму ахвота лезці ў зубы дракону грамадскіх перамен? Усякі злом эпох, бы землятрус, характарызуецца хаосам, містыкай, галадухаю. Людзі ўстраху. Яны галасуюць за таго, хто гарантуе ім былое, абжытае і звычнае. Хворая эканоміка, на жаль, рэагуе накшталт згнілага зуба: хочаш — не хочаш, мусіш лячыць або рваць!

Пакуль што ўстаўся настрой пошукаў трэцяга шляху, паміж камунізмам і капіталізмам. Апланоўваецца жаніцьба справядлівасці з багаццем. І Папа Рымскі жыве падобнай ілюзіяй... У Еўропе, тым часам, дайшло ўжо да іх разводу: рынак асядае нават пад лагодным, як здавалася, цяжарам сацыял-дэмакратычнай надбудовы. Ну, але заходнія беды бачацца намі трохі надуманымі: шведскі беспрацоўны маецца не горш за нашага прафесара...

Уся тая мітусня ўпіраецца ў біблейскае амаль пытанне: ці здольна статыстычная чалавечая адзінка не пакладаць рук, не будучы прымушанай дзеля гэтага ўціскам побыту? Міф раю гэткі ж старадаўні, як і сама цывілізацыя. Будні — гэта рэальнае пекла. Таму так даверліва ўглядаліся людзі ў ясныя дні камунізму. Апамяталіся, калі ўгледзелі заваленую людскімі касцямі дарогу ў абяцанае заўтра. Юрыдычна здарылася несусветнае злачынства. Гэта быў усяго толькі непазбежны кошт спеху ў той рай, руху наўпрост. Адным махам знішчыўшы жывую памяць пра мінулае, ад нецярплівасці нельга чакаць яе самачыннага знікнення... Вынішчылі — чаго баяцца? — старых і дарослых, робячы стаўку на бяспамятную моладзь. Новае адлічванне пачатку свету — ад 7 лістапада 1917 г. А ў Французскую рэвалюцыю ўвогуле ўведзена было паняцце Года Першага. Таксама для ўсей Зямлі. Наіўнасць.

Ад тых — як некалі гаварылася — эпахальных пераўтварэнняў застаўся жыць у Рэспубліцы Беларусь смутны цяпер савецкі чалавек. З комплексамі пакінутай сіраты, схільнай да самаганьбавання. Нацыянальная ідэя ім не прымаецца, бо падкрэслівае вагу асобы, недатыкальнасць індывідуальнасці. Адказнасць за свой лёс ён ускладае на нейкія вонкавыя сілы — у дрымотнай пераканансці, што анічога ад яго самога не залежыць. Грамадства мурашак. Самавызначэнне — "я — беларус" выклікае стрэс адкрыцця ўласнае вартасці, з якою невядома што рабіць! Адразу прагляддаецца тады тхлань без сэнсу перажытага і сваёй вінаватасці ў тым. Бяздонне дурноты.

Такое насельніцтва каго хочаш надзеліць уладаю над сабою, каб толькі не прыкрага яму нацыянальна свядомага. Фізічная сітуацыя стаячай вады вобразна ілюструе грамадскае становішча ў Рэспубліцы Беларусь. Чаканне, чаканне, чаканне...

Прэзідэнт ты наш, ратуй! Добра, таварышы, але як?! У Маскву са скаргаю не паедзеш, асобная ж дзяржава. Найпрасцей было б здаць ёй заплаканую Беларусь, ды расійцы не лыкам шытыя. Ужо не хапаюцца за абы-што. Перастаюць быць усеяднымі. Прычым навязлены нацыяналізм капітальна адрозніваецца ад рамантычнага, што ў перакладзе азначае: беларусы перастаюць быць дастойнымі асіміляцыі. Па прыкладзе "бананавых рэспублік" Беларусь ахрысцілі "бульбянай" (ці "агурковай"). Дэфініцыя нацыяналізму канца дваццатага стагоддзя: самакрытыцызм замест ранейшага бескрытыцызму і пагардлівае ігнараванне тымі, каму не варта падаваць руку.

Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка, легкадумна здаўшы апазіцыі перспектыўны козыр нацыянальнага адраджэння, з віхурнай імклівасцю рэалізуе акцыі паварохоўнага значэння. Нічога фундаментальнага, на вякі. Яго "мядовы год" вельмі ж ельцынаўскі, у прынцыпе папулісцкі. Але як лішні раз пераканаўся дарагі Барыс Мікалаевіч, чым глыбей у лес, тым больш дроў. Русіфікаваны электарат Аляксандра Рыгоравіча штурхнуў яго на самазабойчую памылку: праігнараваць гістарычна непазбежнае — нацыянальнае адраджэнне Беларусі! Замест гэтага, на сваю бяду, ён палічыў важнейшым пакарыстацца нагодаю ўзысці на п'едэстал усімі любага Бацькі. Паўстаўшы на такую паднебную вышыню, што яму далей чыніцьрабіць? Узяць пугу і паганяць? Савецкі народ таму і савецкі, што без загаду нікуды і нагою не ступіць. Хадзі за ім, бы пастух за авечкамі... Сам і да крыніцы не дойдзе, каб вадзіцы напіцца. Вялікія дзеці.

Як далёка ты, дабрадзею, з такімі зойдзеш? Яны ж, не тут казана, у выбух гневу затопчуць цябе. Гэта ж свайго роду эканамічны Афганістан! У нерэфармаваную Беларусь кінь грошы хоць цэлае Амерыкі — капітал булькне і багном заплыве.

Нацыянальна свядомы грамадзянін — памятайма! — тым адрозніваецца ад грамадзяніна сацыяльна-класавай арыентацыі, што яму баліць сэрца за лёс Беларусі-Маці. Ён шмат сцерпіць, каб толькі вывесці Бацькаўшчыну на гладкі гасцінец у будучыню. Гэта патрыёт, чалавек духу. Не наплявач з разяўленым горлам.

А саветам усё "далямпачкі": давай, Беларусь, выпіць, давай закусіць, а калі не, дык чорт з табою, у Расію паеду!...

— Прощай, бульбаш!

Сакрат ЯНОВІЧ

Беласточчына, Польшча

Варункі

КРОК ДА АНЕКСІІ?

Падобна на тое, што ў хуткім часе нам усім давядзецца віншаваць Аляксандра Рыгоравіча з самым галоўным дасягненнем яго палітыкі, са здзяйсненнем ім сваёй самай запаветнай мары. 3 кастрычніка Савет Федэрацыі Расійскай Думы прыняў заяву аб правядзенні агульнарасійскага рэферэндуму аб эканамічнай і палітычнай інтэграцыі з Рэспублікай Беларусь. Тое, да чаго так упарта імкнуўся прэзідэнт Лукашэнка можа, нарэшце, стаць рэальнасцю.

Дык што ж такое палітычная і эканамічная інтэграцыя? Валерый Каліноўскі ва ўчарашнім нумары "Звязды" назваў гэта "фактычным аб'яднаннем дзвюх краін". Мякка сказана. Аб'яднанне расцэньваецца як раўнапраўныя адносіны паміж яго ўдзельнікамі. Але якія ж роўныя з Расіяй будуць у нас правы? Ніякіх.

У выніку палітычнай інтэграцыі з Расіяй мы атрымаем марыянетачны парламент, прызначэннем якога будзе зацвярджаць на рэспубліканскім узроўні законы Дзярждумы Расіі. Што ж у такім выпадку будзе ўяўляць наш прэзідэнт? Калі вы добра ведаеце гісторыю, памятаеце, якую ролю ў дзяржаўным кіраванні адыгрываў першы сакратар ЦК КПБ у мінулыя часы, дык і атрымаеце адказ на гэтае пытанне.

Што ж тычыцца пытання пра эканамічную інтэграцыю, то гэта ўвогуле несур'ёзна. Навошта Расіі траціць мільярды грошай на рэферэндум? Нібыта нехта забараняе гэтую інтэграцыю і, каб гэта пераадолець, трэба ісці на такі крок. Калі ласка, наладжвайце сувязі з нашымі прадпрыемствамі, інтэгруйцеся сабе на здароўе! Але, відавочна, некаму ў Расіі трэба стварыць прававую базу для нейкага стратэгічнага кроку. Якога? У эканамічным плане размова можа ісці пра інтэрвенцыю Расіі. Так-так, не пужайцеся гэтага слова. Калі параўнаць ступень развіцця расійскай і беларускай эканомік, то эканамічную інтэграцыю нічым іншым не назавеш. Узяць хаця б, да прыкладу, колькасць прыватызаваных прадпрыемстваў у Расіі і ў Беларусі. Зразумела, што ў выніку "інтэграцыі" нашы заводы і фабрыкі апынуцца ў руках найбольш буйных расійскіх манаполій. Тое ж самае можна сказаць і пра "мацёрасць" крэдытна-фінансавых сістэм Беларусі і Расіі. Наплыў усходняга капіталу знішчыць і без таго кволыя парасткі беларускіх банкаўскіх структур.

"Чым больш эканамічнай інтэграцыі, тым больш інтэграцыі палітычнай", — сказаў у інтэрв'ю расійскаму карэспандэнту спікер Савета Федэрацыі Уладзімір Шумейка. Аднак пытанне пра палітычную інтэграцыю супярэчыць Канстытуцыі і заканадаўству Беларусі. Такім чынам, правядзенне ў Расіі падобнага рэферэндуму можа стварыць прававую базу для анексіі Беларусі Расіяй. Божа літасцівы, няўжо ў нас ізноў будзе "нерушимый республик свободных", няўжо нашых хлопцаў ізноў будуць адпраўляць у гарачыя кропкі "для выканання інтэрнацыянальнага доўгу", няўжо мы ізноў будзем "аднагалосна "за""? Будзе вельмі прыкра, калі расіяне зробяць такую ж памылку, якую зрабілі беларусы ў траўні гэтага года.

Тарас КУТНЯК

Парламент

РАСЧАРАВАННЕ

Расказваючы пра адкрыццё 18-й сесіі Вярхоўнага Савета 5 верасня г. г., я колькі слоў прысвяціў эйфарыі, якая панавала ў Авальнай зале, калі стала вядома, што дэпутатаў сабралася дастаткова, каб захаваць прадугледжаны рэгламентам кворум. Эйфарыю тую можна было зразумець, калі мець на ўвазе адназначна адмоўную пазіцыю, якую заняў да цяперашняга складу парламента прэзідэнт краіны А. Лукашэнка. Мяркуючы па ягоных шматлікіх выказваннях, парламента ён проста не прызнае.

А вось ужо на пасяджэнні сесіі Вярхоўнага Савета 3-га кастрычніка, якому папярэднічала праца дэпутатаў у камісіі атмасфера ў зале была не з вясёлых. Ды варта было перад самым пачаткам пасяджэння зірнуць на дзесяткі пустуючых крэслаў, каб зразумець, што на гэты раз кворуму не будзе. Так яно і здарылася.

Раскрываючы падаплёку гэтай сітуацыі, спікер парламента М. Грыб распавёў прысутным, што да яго звярнуўся шэраг дэпутатаў, якія расказалі пра непрыхаваны ўціск на іх з боку кіраўнікоў устаноў, дзе яны працуюць. Некаторым дэпутатам было без усякіх цырымоній заяўлена: "Паедзеце на сесію — будзеце звольнены з працы. За прагул".

Не дадало храбрасці некаторым народным абраннікам і прагучаўшае напярэдадні двухгадзіннае прэзідэнцкае тэлевыступленне, у якім А. Лукашэнка абрынуўся з пагрозамі па адрасе Вярхоўнага Савета, заклікаў дэпутатаў спыніць сваю дзейнасць.

Сярод "вясёлых" навін, якімі М. Грыб падзяліўся з парадзелым дэпутацкім корпусам, — адмова прэзідэнта падпісаць 11 законаў, прынятых гэтай сесіяй. Як вядома, паводле ўстаноўленага заканадаўствам парадку, прыняты парламентам закон павінен быць разгледжаны прэзідэнтам на працягу дзесяці дзён і або падпісаны ім, або вернуты з заўвагамі дэпутатам. Ні таго, ні другога зроблена прэзідэнтам не было, што ў Вярхоўным Савеце было зафіксавана адпаведным актам. Такім чынам, гэтыя законы, а сярод іх заканадаўчыя акты аб уласнасці, аб выбарах дэпутатаў Вярхоўнага Савета і інш., могуць лічыцца прынятымі і павінны выконвацца на тэрыторыі краіны. Усё гэта, вядома, добра, ды ўзнікае пытанне: хто іх будзе выконваць, калі прэзідэнцкая ўлада, у руках якой фактычна сканцэнтраваны ўсе рычагі кіравання, законы гэтыя не прызнае?

Абмен думкамі, які разгарнуўся пасля інфармацыі спікера, насіў эмацыянальны, я б нават сказаў — нервовы характар, што сведчыла, як ні сумна гэта прызнаваць, аб разгубленасці, нават дэмаралізаванасці часткі дэпутатаў, якія хоць і заклікалі "не здавацца", "працягваць працу сесіі", паказаць прэзідэнту, што мы не баімся яго пагроз", — яснага разумення выхаду з тупіковай сітуацыі, у якой апынуўся Вярхоўны Савет, я ў іх выступленнях не заўважыў.

Вядома, нельга было не пагадзіцца з дэпутатамі Г. Карпенкам, П. Садоўскім, Г. Смолярам і іншымі, якія гаварылі аб пільнай патрэбе заслухаць даклады прэм'ер-міністра і міністра фінансаў аб бюджэце, бо сёння ў рэспубліцы распараджаецца бюджэтнымі сродкамі, фактычна, адзін прэзідэнт, пра што сведчаць яго шматлікія заявы накшталт, "Я дам грошы", "Я загадаю выдзеліць з бюджэта сродкі..." і да т. п. Але адразу ўзнікла пытанне, як "прымусіць" таго ж старшыню Кабінета Міністраў прыйсці з дакладам у Вярхоўны Савет, калі прэзідэнт забараняе яму гэта рабіць?

Мне падалося, што найбольш цвярозым, хоць і горкім па сутнасці было выступленне С. Шушкевіча, які сказаў, што калі Вярхоўны Савет у бліжэйшыя дні не збярэ дэпутацкі кворум, ён не зможа лічыцца легітымным, і якія б дакументы ён ні прыняў, іх практычная вартасць будзе роўная нулю.

Паспрачаўшыся гэтак з гадзіну, дэпутаты разышліся з намерам у наступныя дні працаваць у камісіях.

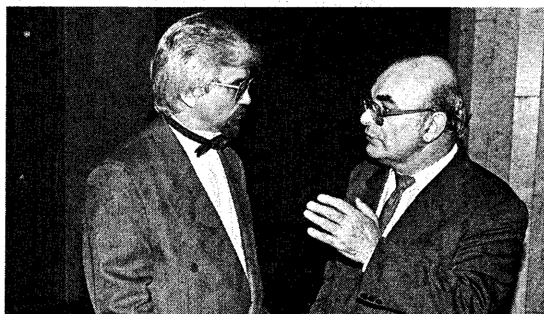
... У амаль ужо пустой Авальнай зале Мечыслава Іванавіча Грыба акружыла некалькі журналістаў, папрасіўшы яго адказаць на пытанні, звязаныя з працай Вярхоўнага Савета і наогул становішчам у краіне. Адзін з карэспандэнтаў, нагадаўшы, што сёння споўнілася акурат два гады пасля вядомых кастрычніцкіх падзей у Маскве, спытаў у спікера, ці не можа такое адбыцца і ў нас, маючы на ўвазе процістаянне прэзідэнцкай і прадстаўнічай улад у Беларусі. М. Грыб адказаў, што наша сітуацыя сапраўды нагадвае тую, што была ў кастрычніку 1993 года вакол Вярхоўнага Савета Расійскай Федэрацыі, але з дакладнасцю наадварот. У адрозненне ад расійскага Вярхоўнага Савета наш захоўвае ўсе канстытуцыйныя нормы і заўсёды гатовы супрацоўнічаць з прэзідэнцкай уладай. Разам з тым, адказваючы на пытанне, ці дапускае ён такое развіццё падзей, калі па загадзе А. Лукашэнкі дэпутатаў проста не пусцяць у залу пасяджэнняў, спікер сказаў, што гэтага не выключае.

Ваш карэспандэнт на гэтай імправізаванай прэс-канферэнцыі пацікавіўся ў М. Грыба, якія могуць мець наступствы рашэнні Канстытуцыйнага суда аб неадпаведнасці Канстытуцыі шэрагу апошніх прэзідэнцкіх указаў, разгляд якіх у судзе праводзіцца па прадстаўленні Вярхоўнага Савета. Спікер адказаў, што калі Канстытуцыйны суд прызнае нагаданыя ўказы неадпавядаючымі канстытуцыйным нормам, гэта можа даць падставу парламенту аб'явіць імпічмент прэзідэнта. Каб вынесці на разгляд Вярхоўнага Савета такое пытанне, дастаткова ініцыятывы сямідзесяці дэпутатаў. "Але я не веру, заўважыў Мечыслаў Іванавіч, — што такое можа адбыцца пры цяперашнім складзе парламента".

Што ж, спікеру парламента відней.

М. ЗАМСКІ

МЕЛАМАНЫ МАЮЦЬ ВЫБАР...

"У кулуарах": аўтар сімфоніі "Паўночныя кветкі" Андрэй МДЗІВАНІ (справа) і мастацкі кіраўнік хору "Sonorus" Аляксей ШУТ.

Фота Віт.АМІНАВА

Тое, што на 1 кастрычніка прыпалі сёлета аж два "дні" — Настаўніка ды састарэлых людзей, — не збянтэжыла прыхільнікаў больш сталай традыцыі. 1 кастрычніка даўно Міжнародны дзень музыкі, а для культурнай грамады Мінска гэта яшчэ і пачатак новага філарманічнага сезона.

Вядома, некалькі адметных канцэртаў прайшло і пры канцы верасня: вялікую сімфанічную праграму падрыхтаваў дырыжор Пётр Вандзілоўскі; з маладым калектывам "Minsk-Orchestra" выступіў галоўны дырыжор ДАВТа Аляксандр Анісімаў...

Але ўрачыстае адкрыццё сезона ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбылося 1 кастрычніка. За пультам акадэмічнага сімфанічнага аркестра быў Міхаіл Казінец, у праграме сярод іншага прагучала і новая сімфонія Андрэя Мдзівані "Паўночныя кветкі", якая ўпершыню "выйшла ў свет" сёлетняй вясной.

Афіша кастрычніка. Дзяржаўны камерны аркестр Беларусі, харэаграфічны ансамбль "Харошкі", Акадэмічны народны хор з праграмай, прысвечанай 85-годдзю з дня нараджэння заснавальніка гэтага калектыву — Генадзя Цітовіча. Малады піяніст Дзмітрый Марозаў, знаны арганіст Канстанцін Шараў, ганараваны міжнароднымі лаўрамі гітарыст Уладзімір Захараў, які жыве ў Гродне... Хтосьці ўжо выступіў гэтымі днямі, кагосьці можна паслухаць-пабачыць у бліжэйшы час. У меламанаў ёсць выбар, і не абы-які. Для нашага часу гэта проста раскоша!

С. Б.

Фестывалі

ТРЫНАЦЦАТЫ. А ДЛЯ НАС — ПЕРШЫ

Дзе як, а ў Варшаве Міжнародны дзень музыкі адзначылі з сусветным размахам: акурат 1 кастрычніка тут адкрыўся прэстыжны Міжнародны конкурс піяністаў імя Ф. Шапэна. Па ліку 13-ты, хаця і з амаль 70-гадовым стажам (заснаваны ў 1927 г., праводзіцца раз на чатыры гады). І сёлета ўпершыню ўдзельнічаюць у ім прадстаўнікі Беларусі — 26-гадовы піяніст Цімур Сергеяня ды нядаўні выпускнік Рэспубліканскага ліцэя пры Акадэміі музыкі Андрэй Паначэўны. З гэтай нагоды ў пасольстве Польшчы на Беларусі адбылася сустрэча з прадстаўнікамі друку.

Галантныя гаспадары — першы сакратар пасольства Марэк Галкоўскі ды радца па сувязях з прэсай Павел Коц — забяспечылі журналістаў агульнай інфармацыяй пра шапэнаўскі конкурс, абудзілі ўяўленне пра эмацыянальную атмасферу гэтай падзеі, паспрыялі гутарцы з ганаровым госцем прэс-канферэнцыі — Цімурам Сергеяненм, які днямі выступіў у Беларускай філармоніі з шапэнаўскай праграмай.

Да пачатку 50-х у шапэнаўскім конкурсе пераважалі піяністы са славянскіх краін. Потым гэткая манаполія была парушана ўдзелам прадстаўнікоў не толькі еўрапейскага, але й амерыканскага музычнага свету. Цяпер назіраецца невытлумачальная цікавасць да Шапэна ў Краіне Узыходзячага Сонца: класік польскай музыкі зрабіўся для японцаў чымсьці накшталт другой нацыянальнай рэлігіі. Ці не красамоўны факт, што сярод 140 удзельнікаў сёлетняга конкурсу найбольш прадстаўнічыя каманды — па 23 чалавекі — Польшчы ды Японіі! Пра сваё жаданне наведаць варшаўскую падзею паведамілі 700 японскіх "балельшчыкаў", што стварыла пікантную сітуацыю вакол глядацкіх білетаў... І яшчэ крыху лічбаў. Да ўдзельнікаў конкурсу прад'яўляюцца жорсткія патрабаванні нават падчас адбору: наяўнасць вышэйшай музычнай адукацыі плюс дзве рэкамендацыі — ад сусветна вядомых піяністаў, плюс відэакасета з запісам уласнага выступлення, плюс асабісты ўзнос у памеры 150 долараў ЗША. Тады ёсць шанц трапіць у лік удзельнікаў конкурсу. Пасля першага тура прадоўжаць спаборніцтва не больш як 40 з іх, а ў фінал выйдуць толькі шасцёра. Ну, а першае месца, пра якое марыць кожны канкурсант, — адно... Для ўзнагароджання фіналістаў журы мае 6 прызоў, прычым лідэру прызначаецца залаты медаль і 150 млн. польскіх злотых. Увогуле ж, "мех з падарункамі" досыць ёмісты, практычна кожны жадаючы можа "пакласці" туды сваю імянную прэмію, побач з абавязковымі прызамі для лепшага выканаўцы паланеза,мазуркі і да т.п. Конкурс прадоўжыцца аж да 22 кастрычніка, і ўвесь гэты час Польшча будзе жыць яго падзеямі — як іншыя краіны жывуць спартыўнымі праблемамі падчас Алімпійскіх гульняў.

Што да імёнаў тых, хто даваў рэкамендацыі Цімуру Сергеяню, — гэта вядомыя ў свеце музыканты Навум Штаркман і Валеры Шацкі. У іх малады беларускі піяніст вучыўся пасля смерці сваёй незабыўнай настаўніцы, прафесара Ірыны Цвятаевай. Сам ён бачыць глыбокую заканамернасць у збегу менавіта гэтых асоб: адзін з хрэстаматыйна вядомых карыфеяў расійскай піяністычнай школы Канстанцін Ігумнаў выхаваў выдатнага майстра — Льва Аборына, які стаў лаўрэатам самага першага шапэнаўскага конкурсу, а таксама выдатнага педагога Ірыну Цвятаеву, якая доўгія гады працавал ў Беларускай кансерваторыі ды музычным ліцэі. У Ігумнва вучыўся бацька Валерыя Шацкага, спадкаемцам класа Ігуманва лічыцца і прафесар Штаркман, дарэчы, таксама адзін з лаўрэатаў конкурсу імя Шапэна. Вось такая пераемнасць...

Ну, а праблемы? Пра іх лепей не згадваць зараз, хаця на сустрэчы ў пасольстве гаварылі і пра іх. Зараз лепей памаўчаць, "трымаючы пальцы" за нашых хлопцаў, што абяцалі рабіць і спадары М.Галкоўскі ды П.Коц. Нягледзячы на тое, што зычаць перамогі польскім піяністам, яны шчыра "хварэюць" за дэбют пасланцоў сваёй суседкі — Беларусі.

С.БЕРАСЦЕНЬ

Рэпліка

З ХВОРАЙ ГАЛАВЫ НА ЗДАРОВУЮ...

Прабачце, Яўген Іванавіч, дарагі наш Максім Танк, што даводзіцца турбаваць Ваша імя, памяць пра Вас. Не па сваёй волі. Змушае нас зрабіць гэта адна нядаўняя публікацыя. Газета "Товарищ" раптам апамяталася і амаль праз два месяцы пасля смерці вырашыла "абараніць" народнага паэта ад "нацыянальна-свядомых", "незалежных кан'юнктуршчыкаў". А не спадабаліся журналісту Э. Яснаму паведамленні ў друку, што Максім Танк быў пахаваны пад бел-чырвона-белым сцягам. Што было, тое было, і гэта бачылі сотні людзей, якія праводзілі Максіма Танка ў апошні шлях. Аднак менавіта ў гэтым угледзеў Э. Ясны спробы "дэмакратычных прыстасаванцаў", "карлікаў" "перабудоўваць на свой капыл тытанаў". Маўляў, Максім Танк — "цалкам чырванасцяжны паэт" і ён "Сцягу не здрадзіў" (загаловак артыкула. — "ЛіМ"), "ён крочыў усё жыццё пад чырвоным сцягам. Больш таго. Не было б сцяга, за які ён змагаўся з юнацкай пары як бясстрашны баец рэвалюцыйнага падполля, — не было б і вялікага песняра, не было б гіганта..."

Як бачыце, грэх спрачацца з гэткай дубовай аргументацыяй. А таму скажам толькі, што праз усё жыццё Максім Танк пранёс найперш вернасць свайму народу, усё жыццё змагаўся за ягоную лепшую будучыню і творчасць сваю аддаў і прысвяціў толькі яму. А не нейкаму там сцягу.

Дарэчы, гэта цалкам у бальшавіцкіх традыцыях — скарыстоўваць смерць вялікага чалавека дзеля чарговага палітычнага шоу альбо скандальчыка. Шуму, адным словам. Каб "выкрыць", каб абылгаць сваіх апанентаў, сваіх ідэйных праціўнікаў. Так можна разумець і гэтую публікацыю. Пры гэтым карыстаюцца бальшавікі элементарнай хлуснёй, якой і сапраўды пазайздросціў бы партайгеносэ Гебельс. Вось што піша ў сваім артыкуле Э. Ясны, цытуем: "Зараз ужо можна сказаць і аб тым, як паміраў вялікі нацыянальны паэт. Як? У перапоўненай палаце для так званых безнадзейных хворых. У антысанітарных умовах. Без свежага паветра. У гэты ж час у бальніцы пуставалі "незалежныя" люксы. За іх трэба было плаціць шмат грошай. Пажадана, даляраў. У безнадзейна хворых іх не было. Па гэтай прычыне яны праходзілі апошні "курс лячэння" ў дэмакратычных абставінах. Ніхто з палымяных адраджэнцаў, сярод якіх ёсць і дэпутаты "парламенту" — вучні Танка — не забіў у званы, не крыкнуў: што ты робіш, афіцыйная Беларусь? Як табе не сорамна?"

Пра тое, як "лячылі" і як памёр Максім Танк, можна было казаць і два і тры месяцы назад. І гаварылі. Не толькі падчас пахавання, на якім прысутнічала тая самая "афіцыйная Беларусь". Народны дэпутат, паэт Ніл Гілевіч пасля наведання Максіма Танка ў бальніцы накіраваў Уладзіміру Русакевічу, які адказвае ў нашым урадзе за культуру, ліст такога зместу: "Быў сёння ў бальніцы ў Максіма Танка. Ён у вельмі цяжкім становішчы, слабее з кожным днём, пачуваецца ўсё горш і горш. Ну але тут ужо воля Божая. А ёсць і тое, што залежыць ад волі людзей. Здзівіла і балюча ўразіла мяне, што Яўген Іванавіч ляжыць у агульнай палаце, ды яшчэ й на сонцы. А ў бальніцы ёсць люксы і паўлюксы, дзе раней яго заўсёды лячылі. Максім Танк не перастаў быць тым, кім ёсць. З усіх жывых больш заслужанага перад Беларуссю няма. Вельмі Вас прашу: умяшайцеся, калі ласка, каб яму былі створаны лепшыя ўмовы, ён у зусім кепскім стане. Сам ён не спадзеецца, што ўжо выйдзе адтуль. Умяшайцеся ж!

Са шчырай павагай — Ніл Гілевіч, 1.8.1995."

Але "афіцыйная Беларусь" не адгукнулася, не ўмяшалася, не дапамагла, адвярнулася ад свайго сына... Тая "афіцыйная Беларусь", што вярнула чырвона-зялёны сцяг, што спляжыла, растаптала мову, якой не здрадзіў Максім Танк, якую пранёс праз усё жыццё. Дык прычым тут адраджэнцы і дэмакраты?

Сёння сярод неакамуністаў і неабальшавікоў надта папулярная ідэя, што ва ўсім, што адбываецца на Беларусі зараз, вінаваты "дэмакраты". Апомніцеся, таварышы, разуйце вочы! Гэта ж вашыя вылучэнцы, вашыя кадры кіруюць сёння намі, і вы пры кожнай нагодзе крычыце аб падтрымцы іхняй палітыкі. Гэта яны сваім курсам на адназначнае "вялікага і магутнага" канчаткова развалілі, разбурылі дзяржаву Беларусь, вынішчаючы нацыянальную культуру і мову, гэта яны стварылі такое жыццё Максіму Танку, і не толькі яму. Дык навошта перакладаць грахі з хворай галавы на здаровую?..

ЛІМАВЕЦ

ЛіМ
ЧАСАПІС

ВЯРТАННЕ ДА ДУХОЎНЫХ СІМВАЛАЎ

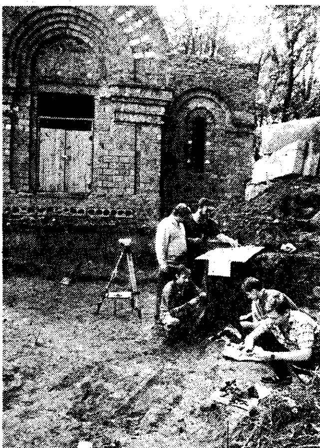

Крыж пры ўездзе ў вёску заўсёды лічыўся на Беларусі сімвалам душэўнай чысціні жыхароў. Паводле падання, ён аберагаў людзей ад нячыстай сілы, да яго ішлі і з радасцю, і з журбой. У свой час амаль усе ўязныя крыжы былі знішчаны, цяпер яны аднаўляюцца. Так, у калгасе імя Куйбышава Івацэвіцкага раёна тры вёскі. Каля іх устаноўлена восем крыжоў.

На здымку: ля ўязнога крыжа ў вёску Саміна.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛІНФАРМ

НА СТАРАЖЫТНЫМ ЗАМЧЫШЧЫ

Пасля вяртання гомельскага сабора св. Пятра і Паўла царкве пачаліся работы па рэстаўрацыі будынка. Раней тут размяшчаўся гарадскі планетарый. Пры выкананні земляных работ на яго тэрыторыі знойдзены старажытны культурны пласт і археалагічныя знаходкі, што адносяцца да эпохі X—XVIII стагоддзяў.

Раскопкі вядуцца сіламі спецыяльнага археалагічнага атрада Гомельскага дзяржаўнага універсітэта імя Ф. Скарыны. Сярод знаходак, здабытых з зямлі, — упрыгожанні, зброя, хатні рыштунак.

На здымку: кандыдат гістарычных навук старшы выкладчык кафедры "Усеагульнай гісторыі" Гомельскага універсітэта Алег Анатольевіч Макушнікаў і выкладчык кафедры "Гісторыя Беларусі" Васіль Іосіфавіч Сычоў на месцы раскопак.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛІНФАРМ

"МЕНСК-95" ЗАПРАШАЕ

9, 11 і 13 кастрычніка ў мінскім Палацы чыгуначнікаў адбудзецца фестываль бардаўскай песні "Менск-95". Пачатак імпрэзы а 19-ай гадзіне. Уваход для моладзі — па студэнцкіх пасведчаннях, а для астатніх — вольны.

ДАКУЛЬ ТАКОЕ БУДЗЕ?

Радзім ГАРЭЦКІ

АМАЛЬ агульны страх жыхароў краіны, дэмагагічная хлусня ўлад, адсюль скрытае пачуццё раба і двудушнасць у большасці людзей — самыя характэрныя рысы таталітарызму. Толькі некаторыя найбольш адважныя асобы, такія, як Алесь Адамовіч, змаглі сказаць галосна ўсю праўду. А ён жа ведаў, што гэтым шкодзіць сваёй кар'еры, свайму дабрабыту, але захаваў чыстым сваё сумленне. Ці засталіся гэтыя рысы страху, хлусні і двудушнасці ў наш час так званага посттаталітарнага грамадства? Нажаль, цалкам жывуць. Таму і грамадства наша пакуль не стала посттаталітарным. Яно застаецца па сваёй сутнасці старым. Проста нам троху адчынілі фортку вольнасці і галоснасці, і мы пасля доўгага знаходжання ў душным паветры закрытага грамадства так узрадаваліся гэтай свежай плыні, што, ледзь не задыхнуўшыся ад шчасця, трапілі ў абдымкі вялікай эйфарыі. Зараз нас зноў аблілі халодным душам, патроху прымушаючы пайсці з адкрытай прасторы цывілізаванага чалавецтва ў замкнутую клетку паліцэйскага таталітарызму. Але тыя выдатныя заваёвы, якія адбыліся ў гэты кароткі гістарычны час развалу савецкай імперыі (афіцыйнае атрыманне незалежнасці і дзяржаўнасці, зацвярджэнне сваёй канстытуцыі, дзяржаўнасці беларускай мовы і г.д.), мы аддаваць не хочам і не збіраемся.

Так лёгка атрымаўшы дзяржаўнасць, нашы ўлады не шануюць гэтага вялікага дару, аб якім марылі і за які змагаліся многія лепшыя сыны Беларусі. Наадварот, яны знаходзяцца ў стане страшэннай настальгіі па былым Савецкім Саюзе і таму бачаць толькі адзін шлях: зноў зліцца з Расіяй ці пабудаваць новы ўсходнеславянскі саюз. У сучасны момант самае галоўнае: аб'яднаць усе сілы вакол беларускай нацыянальнай ідэі, самастойнай дзяржаўнасці, адкінуць усім кіраўнікам розных партый і рухаў, каму Бацькаўшчына, родная Беларусь дарагая, свае непамерныя амбіцыі, якія заўсёды перашкаджалі дэмакратам выступаць разам. Пабудова дэмакратычнай цывілізаванай еўрапейскай дзяржавы — галоўная мэта патрыятычных сіл Беларусі. Як пісаў Янка Купала яшчэ ў 1919 г. у артыкуле "Незалежнасць": "...толькі адна поўная дзяржаўная незалежнасць можа даць і праўдзівую свабоду, і багатае існаванне, і добрую славу нашаму народу".

У гэтай высакароднай справе вялікая роля належыць сродкам масавай інфармацыі, галоўны інструмент якой — слова, асабліва роднае матчына слова. Але такую ролю можа выканаць толькі незалежная прэса, а мова — беларуская. На жаль, стан і той і другой вельмі кепскі. Беларуская мова — бясцэнны скарб нашага народа, усяго чалавецтва, — не загінуўшая пад стогадовымі забаронамі, цяпер, пасля ганебнага рэферэндуму, зноў пастаўлена пад пагрозу знішчэння. Пад кіраўніцтвам прэзідэнцкай адміністрацыі ідзе наступ і на мову, і на прэсу. Пашырэнне мовы ва ўрадавых колах рэзка скарацілася. Калі і чуем яе ад прэзідэнта, дык часцей толькі ў двукоссі, як здзек. Асабліва дастаецца слову "спадар". Большасць чыноўнікаў пасля рэферэндуму рабалепна перайшлі на рускую мову, хаця добра ведаюць і беларускую. Са справаводства яе зноў амаль цалкам выгналі, што пярэчыць прынятаму Закону аб мовах. Закрываюцца беларускамоўныя школы, класы і садкі, забараняюцца новыя падручнікі, не маюць дастатковай падтрымкі беларускія выданні і г.д. Няўтульна адчувае сябе беларускамоўны беларус у Беларусі. Які парадокс: Беларус без беларускага слова!

Расправа з галоўнымі рэдактарамі вядучых газет краіны, поўнае падпарадкаванне большасці газет, цалкам тэлебачання і радыё заматалінскаму кантролю выклікае абурэнне. Цікава разважаюць пра прэсу кіраўнікі нашай краіны (як сучасны, так і папярэдні): "Я ім даю грошы, а яны мяне і ўрад яшчэ крытыкуюць!" Як быццам гэтыя грошы іх асабістыя, а не народныя. Як яшчэ адзін прыклад грубага ўмяшання, хачу прывесці працу кантралёраў прэзідэнта на чале з Даўгалёвым, што правяралі дзейнасць выдавецтва "Навука і тэхніка". Адной з вялікіх крамолаў адзначана выданне па-за планам многіх беларускамоўных кніг па заказе Таварыства беларускай мовы. Яны патрабуюць зняць з працы віцэ-прэзідэнта АН Беларусі, які курыруе выдавецтва, і яго дырэктара Ф.Савіцкага. Нават у хрушчоўска-брэжнеўскі час зняць віцэ-прэзідэнта акадэміі мог толькі яе агульны сход.

Які сум ахоплівае, калі падыходзіш да кіёскаў — амаль няма беларускамоўных газет і часопісаў, гандаль захапіла руская мова, і што яшчэ горш — малапісьменныя, бульварнага кшталту газеткі, нізкапробны дэтэктыў і парнаграфія. Купіць "ЛіМ", "Наша слова", "Голас Радзімы", "Полымя" і многія іншыя беларускамоўныя выданні амаль немагчыма. Няма падпіскі на гэтыя часопісы і газеты як у блізкім, так і ў далёкім замежжы, хаця, здавалася, гэта някепскі прыбытак, прычым у валюце.

Барацьба за беларускую мову, за незалежную прэсу — найважнейшая палітычная справа. Зноў вялікая надзея на беларускіх пісьменнікаў і журналістаў. Менавіта яны больш за ўсіх у часы бальшавіцкай улады захавалі беларускую мову, культуру, беларушчыну, а адсюль, можна сказаць, і ўсю нацыю. З вялікай удзячнасцю і пашанай схіляю перад імі галаву. Вось вам і праблема "Пісьменнік і палітыка"!

Хацелася б і маіх калег — беларускіх вучоных, асабліва з Акадэміі навук Беларусі, заклікаць быць больш актыўнымі ў пытанні дзяржаўнасці, мовы, беларускасці, тым больш што перад імі ёсць такі яскравы прыклад, як папярэднік акадэміі — Інбелкульт, які быў сапраўдным цэнтрам беларускага нацыянальнага адраджэння. Як далёка нам да яго!

На сучаснага грамадзяніна не менш, чым прэса, а, мусіць, значна больш уплывае радыё і асабліва тэлебачанне. На жаль, наша тэлебачанне больш расійскае, беларускае — пад пільным дзяржаўным кантролем, а прафесійны ўзровень нізкі. Хочацца некалькі слоў сказаць пра неабходнасць больш высокага прафесіяналізму прэсы і вялікай яе адказнасці. Колькі міфаў, колькі монстраў тыпу Жырыноўскага стварылі ў першую чаргу менавіта сродкі інфармацыі. Нядаўна ў Гомелі адзначалі 100-годдзе з дня нараджэння геніяльнага савецкага авіяканструктара беларуса па паходжанні Паўла Сухога. Там прысутнічаў наш вядомы галоўны канструктар аўтазавода, віцэ-прэзідэнт АН Беларусі Міхаіл Сцяпанавіч Высоцкі. У рэпартажы аб гэтай падзеі ў газеце "Рэспубліка" яго зрабілі Канстанцінавічам і віцэ-прэзідэнтам Расійскай акадэміі навук. Хіба дапушчальна такая нядбайнасць!? На жаль, часта інтэрв'ю, асабліва на навуковыя тэмы, некаторыя карэспандэнты так перакруцяць (абы сенсацыя!), што пазнаць немагчыма. Таму многія мае калегі проста баяцца карэспандэнтаў.

Уплыў прэсы настолькі вялікі на жыхароў краіны, што пры размове з тым ці іншым чалавекам можна пазнаць, якія газеты ён чытае. Трэба быць вельмі ўважлівымі да фактаў, недапушчальны ніякія адхіленні ад праўды, а тым больш хлусня, нават, здавалася б, і невялічкая. Вось нядаўна была забастоўка метрапалітэнаўцаў. Па тэлебачанні сказалі, што машыністы хочуць яшчэ большую зарплату, а атрымліваюць 4 млн.руб. Чаго ж ім баставаць?! І многія людзі пасля такога паведамлення абурыліся на метрапалітэнаўцаў, і калі іх разагналі, а некаторых і арыштавалі, дык казалі: "Так ім і трэба — захацелі яшчэ больш атрымліваць, гэтага ім мала!". На самай справе аказалася, што метрапалітэнаўцы зусім не патрабавалі сабе павышэння зарплаты (аб гэтым не было і слова!) і што яны атрымліваюць значна менш (900 тыс.руб., а з прэміяй не больш 1,5—2 млн.руб.), а клапаціліся яны не толькі за свае правы (зняцце начальніка метро і інш.), але і за затрымку зарплаты працоўным іншых мінскіх прадпрыемстваў. Высокая культура, асаблівая адказнасць павінны заўсёды не пакідаць СМІ.

Толькі агульнымі намаганнямі творчай і тэхнічнай інтэлігенцыі, сродкаў масавай інфармацыі, усіх патрыётаў краіны мы зможам захаваць сваю незалежнасць, пабудаваць беларускую дзяржаву, стварыць адкрытае цывілізаванае грамадства. Для гэтай мэты не пашкадуем сваіх душэўных і фізічных сіл.

Ну, а Беларусь? Як яна? Жыве, як і жыла ўсё па той жа вядомай прытчы У.Караткевіча: мае найпрыгажэйшы кавалак Зямлі, які Бог пакінуў для сябе (хаця некаторыя тэрыторыі ўжо сталі "зонай Сталкера" братоў Стругацкіх); занадта талерантны беларус, як і раней, у асноўным "спіць у шапку" і не спяшаецца вырвацца на шырокую прастору цывілізацыі; а кіруе ім начальства, пра якое скажам у двукоссі (як яно пра нашу мову): "самае лепшае", "самае беларускае", "самае дэмакратычнае".

Дык дакуль такое будзе?

Выступленне на II Міжнародным кангрэсе беларускага ПЭН-цэнтра

ЧАРГОВЫЯ КУПАЛАЎСКІЯ ЧЫТАННІ

У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы ў рамках святкавання яго 50-гадовага юбілею прайшлі чарговыя Купалаўскія чытанні. Характэрная асаблівасць іх — новы, арыгінальны погляд на многія старонкі купалаўскай творчай спадчыны, не абцяжараны ранейшымі дагматычнымі ўстаноўкамі. Эстэтычна-філасофскі аналіз (даклады доктара філалагічных навук А.Каўкі, кандыдатаў філалагічных навук Д.Сінюка, Г.Праневіча) добра дапаўняўся гісторыка-тэарэтычнымі назіраннямі (выступленні прафесараў В.Рагойшы, В.Зарэцкай, А.Майсейчыка, дацэнта А.Бельскага і інш.). У паведамленнях навуковых супрацоўнікаў Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АНБ Т.Голуб, Э.Золавай, Т.Строевай і А.Шамякінай узнімаліся розныя тэксталагічныя праблемы, звязаныя з падрыхтоўкай да друку новага акадэмічнага Збору твораў Янкі Купалы ў 9-ці тамах (два першыя тамы ўжо ў наборы). Значную цікавасць выклікала паведамленне галоўнага архівіста Рэспублікі Беларусь А.Гесь пра невядомую дагэтуль і, на жаль, беспаспяховую спробу групы беларускіх літаратараў на чале з Купалам стварыць яшчэ ў 1922 г. беларускую літаратурную арганізацыю "Вір".

Нямала цікавых фактаў, думак, назіранняў змяшчалася і ў іншых дакладах. Матэрыялы чытанняў мяркуецца выдаць асобнай кніжкай.

А.Г.

І МАТЭРЫЯЛЬНАЯ ДАПАМОГА, І ДУХОЎНАЯ ПАДТРЫМКА

Падставай для чарговага прыезду на Жлобіншчыну вядомага беларускага дзіцячага пісьменніка, прэзідэнта Беларускага дзіцячага фонду Уладзіміра Ліпскага паслужыў прывоз партыі гуманітарнага грузу (дзіцячае адзенне) для дзяцей-сірот, сабранага і перададзенага беларускаму боку амерыканскімі сем'ямі. Аб'ектамі ўвагі У. Ліпскага сталі Жлобінская школа-інтэрнат і мясцовае прафтэхвучылішча N 143 тэкстыльшчыкаў, дзе сёння прафесіі набываюць некалькі дзесяткаў сірот.

У абедзвюх установах адбыліся таксама і творчыя сустрэчы. У іх прынялі ўдзел пісьменнік, ураджэнец Жлобіншчыны Аляксандр Капусцін, якога з У. Ліпскім звязвае даўняе сяброўства. Не быў раўнадушным суразмоўнікам у час сустрэч і яшчэ адзін госць з Мінска — рэферэнт дзіцячага фонду, ветэран вайны Уладзімір Чычоў.

У мерапрыемствах прыняў удзел старшыня Жлобінскага гарадскога Савета Віталій Байкачоў.

Мікалай ШУКАНАЎ

“ДРЭМЛЕ ПАМЯТКА ДЗЁН, ШТО Ў НЯБЫТ УЦЯКЛІ...”

Уладзімір МЕХАЎ

КРЫЛАТЫ Купалаў радок... Як сюды ні забрыду, на мінскія Ваенныя могілкі, ён абавязкова ўва мне прачынаецца.

Госця з Германіі, славістка, з якой пазнаёміўся колькі гадоў таму ў яе родным Брэмене, сёлетнім жнівенем, седзячы ў мяне, з жалем мовіла, што вось няскладна атрымліваецца: у Мінску яна не першы раз, а ўяўленне пра яго мае надта ж беднае. За рабочымі клопатамі, з якімі прыязджае, прагулкамі па вуліцах ці праз акно тралейбуса бачыць, зразумела, толькі павярхоўна-вонкавае. Угледзецца ж у горад з хоць нейкім зазіркам у падмуркавае, вызначальнае, гістарычнае, у тое, што прыадкрыла б не самабачанае, усё не выпадае. Я ў адказ і прапанаваў ёй тры-чатыры гадзіны экскурсіі ў мінскае мінулае разам. І не з нейкім там строга прадуманым тэматычным маршрутам, распрацаваным для “ікарусаў” з турысцкімі групамі гарадскім экскурсійным бюро, а спантаннае, імправізаванае паломніцтва ў былое горада. Даўняе і не дужа даўняе. Пачаўшы заход туды, ну, са знаёмства са старэйшым на сёння ў горадзе могільнікам. Прапанова была — дазволю сабе высакамоўнасць — з удзячнасцю прынята.

Па гэтым могільніку, паўтараю, я не так і рэдка з цікавасцю хаджу. Распасцёршыся мала не ў саменькім цэнтры цяперашняга Мінска, ён ужо размяшчэннем ажыўляе мінулае. Сведчыць, скажам, пра іншы зусім, непараўнальны з сённяшнім маштаб горада паўтара стагоддзя назад, калі закладзены быў як прытулак вечнага спачыну вайскоўцаў, што пamіралі ў гарнізонным шпіталі. Земельны дзялянкі пад могілкі паселішчы не ў межах жа сваіх адводзілі — у ваколіцах. Значыць, для тагачасных мінчан была тут загарадная далеч.

Зялёны зацішак бліз грукатлівай, скрыгатлівай, трамвайназвоннай магістралі навявае элегічнае. Роздум пра хуткаплыннасць нашага зямнога веку, пра вартае і нявартае людской крутаверці. Нават устрымліваешся, як ад кашчуннай, ад усмешкі, хоць гэта нялёгка, калі непадалёк ад уваходнай брамы чытаеш на заімшэлым надмагільніку філасафічна-меланхалічнае, што з маленства помніш зацяганым ужо эстраднымі смехачамі:

Не гордись, прохожий,
Навести мой прах,
Ибо я уж дома,
А ты еще в гостях.

Аднак, галоўнае, атмасфера поўная тут надта ж займальных сюжэтаў, надта ж крутых характараў, надта ж яркіх падзей. З учарашняй, заўчарашняй, яшчэ даўнейшай явы Мінска. Так, гэта “памятка дзён, што ў нябыт уцяклі”. Толькі не “дрэмле” памятка, не. На граніце, мармуры, бронзе помнікаў тут імёны — вельмі многа імёнаў! — што ўвасабляюць грымоты, якія над краем грукацелі, катаклізмы, якімі яго скаланала, узлёты святых парыванняў, драмы няздзейсненых мар і надзей. Імёны, што абуджаюць і злучаюць звяном да звяна ў адзін ланцужок нібыта між сабой і не блізкія згадкі, асацыяцыі, меркаванні. І са смугі выплывае-вымалёўваецца багацюткая зместам панарама. Віхурна стракаціць перад вачыма. Гамоніць, спрачаецца, страляе ўвушшу.

Як і дамовіліся, я прывёў сюды немецкую госцю. Наколькі здолеў, панараму перад ёй разгарнуў. Дапытлівая, божачкі, як закруцілася яна з фотаапаратам, як застаралася штоблей запісаць. А я расказваў і каторы раз думаў аб трагічнасці лёсаў шмат каго, хто тут — ценямі над сваімі магільнымі грудкамі. Аб акалічнасцях іх развітання з жыццём. Аб перыпетыях пасмяротнага да іх стаўлення.

Дарэвалюцыйны расійскі лад не мог, напрыклад, быць пашанотным да памяці пра Івана Пуліхава, камень з прозвішчам якога барвавее ў адной агароджы. Павешаны быў чалавек за замах на мінскага губернатара, на судзе трымаўся дзёрзка, непрымірымым ворагам рэжыму, — улада адпаведна і адплачвала. Дзякуй, хоць аддала бацьку цела шыбеніка, змог няхай таемна, ды ўсё ж як належыць сына пахаваць. Але лад памяняўся, усталяваўся паслярэвалюцыйны, асоба ж Пуліхава не дужа даспадобы аказалася і новаму: вядома, рэвалюцыянер, змагар, пакутнік, толькі бяда — змагаўся з царызмам не ў той партыі, быў эсэрам. Калі ў шасцідзесятыя гады па маім сцэнарыі быў зняты дакументальны фільм “Вуліцы бяссмерця” — навелкі пра людзей, чыімі імёнамі называліся ў Мінску вуліцы, уплывовы чыноўнік кінакамітэта настойліва раіў мне з рэжысёрам ад навелкі пра Пуліхава адмовіцца. Не вартая, маўляў, прапаганды постаць. Пярэчанне ж, што ёсць усё-такі ў горадзе вуліца, у памяць аб ім найменаваная, знакам пашаны ёсць на магіле камень, упэўнена адкідваў: часова гэта, недагляд, не будзе, пабачыце, ні вуліцы, ні каменя.

Мінуў зараз у гісторыі краіны час прызнання адное толькі партыі, знікла з карты свету сама дзяржава Савецкі Саюз. Ды тры гады назад выйшла мая кніжка “Далучэнне”, у якую сярод іншага зноў уключыў я даўно ўжо напісаную рэч пра Пуліхава. “Чырвоная змена” надрукавала невялічкую рэцэнзію. І вось забаўна: газета, якая колісь, пры першым выданні, гэты нарыс надзвычай хваліла, героя падымала, што называецца, на шчыт, цяпер мяне папракнула. Нядобра, маўляў, рамантызаваць тэрарыста-бомбакідальніка. Бедалага Пуліхаў, атрымліваецца, і пры сённяшніх пераменах-пераломах грамадскай свядомасці як перад судом. У кампаніі з героямі іншых уключаных у кніжку рэчаў — нарадаволкай Гесяй Гельфман, “палескім Робін Гудам” Аляксандрам Савіцкім. У кампаніі — шырэй кідаю вокам — з Радзішчавым, дзекабрыстамі, Чарнышэўскім, Герцэнам, якім апошнімі гадамі выстаўляюцца дзе-нідзе ў расійскіх выданнях шавіністычнай арыентацыі абвінавачанні мала не ў падрыхтоўцы сталінскіх рэпрэсій. Хлебам не кармі нямала каго з нас, грэшных, дай толькі папракурорстваваць над прыкметнымі дзейнымі персонамі гістарычнай прасторы! Перавесці станоўчых у адмоўныя, адмоўных у станоўчыя. Выявіць у волаце слабінку, на светлым — чарнінку.

Я стаю на сваім. Для мяне яны не ў адным радзе, сённяшнія захопнікі заложнікаў, налётчыкі на амбасады, арганізатары выбухаў у аэрапортах і банках, усё роўна якой пароды — ультрамарксісцкай, ультраісламскай ці яшчэ якой, — і адчайныя самаахвярныя накшталт Пуліхава, якія на світанку стагоддзя стрэламі і шпурляннем бомбаў у жандараў, губернатараў, міністраў каралі ў Расійскай імперыі выклятае народам зло і верылі, што то святы, ачышчальны агонь дзеля яе Вялікага Заўтра. Без горычы трагедыі гэтых максімалістаў-самаспаленцаў куды пазней прыйшло б чалавецтва да высноў, у якіх перакананае цяпер. Не з асуджэннем — са спагадай я не аднаго з іх таму партрэтаваў. І заўсёды рады, калі тыя партрэты ўзбагачаюцца яшчэ знаходкай, яшчэ штрышком.

Так, з прычыны, як гаворыцца, ад аўтара незалежнай, я не мог у ранейшых публікацыях пра Пуліхава ні словам згадаць пра тое, што ў падрыхтоўцы ім з аднапартыйцамі замаху, за які ён узыдзе на эшафот, удзельнічалі лідэры Беларускай Сацыялістычнай Грамады славутыя браты Луцкевічы. Успамінаць Івана і Антона Луцкевічаў цэнзура дазваляла да нядаўняга часу толькі ў выпадку, калі яны бэсціліся. Між тым у мемуарнай кніжцы Антона Луцкевіча “За дваццаць пяць гадоў”, выдадзенай у Вільні з нагоды юбілейнай даты БСГ, чытаем: “...мы падтрымлівалі кантакт з другімі рэвалюцыйнымі партыямі, а перадусім — з эсэрамі”. Пуліхаў называецца сярод тых, праз каго гэты кантакт ажыццяўляўся. А што непасрэдна да замаху на губернатара Курлова, то “...пасля расстрэлу мітынгу на пляцу перад Віленскім вакзалам (Віленскім называўся адзін з вакзалаў у Мінску. — **У.М.**) 17 кастрычніка 1905 года наша арганізацыя... згаварылася з эсэрамі ў справе адказу ўладам на крывавую лазню і абяцала ім дапамогу”. Гэта цікава ўвогуле, пагатоў жа ў нашых сённяшніх на Беларусі варунках. Бо лішні раз сведчыць, што беларускі нацыянальны рух з самага нараджэння не быў сектанцкім. Не быў, карыстаючыся сучаснай лексікай, зацыкленым выключна на этнічным. Быў фарбай у багатым спектры сіл, ваяўніча настроеных супраць ладу, які сёння ў некаторых колах модна ідэалізаваць.

Але гэта я збочыў, сышоў са сцежак могільніка. Вяртаючыся туды і развітаючыся з каменем, каля якога затрымаўся, напомню яшчэ, што першапачаткова — сёння пра гэта ўжо мала хто ведае — стаяў ён не тут, дзе займае месца зараз.

Перададапошнім лютаўскім днём 1906 года спехам ды пры гарадавых сямейнікі пахавалі задушанага ў пятлі на іншых мінскіх могілках — неіснуючых цяпер Старажоўскіх. Там праз дваццаць гадоў Таварыства былых паліткатаржан і ўстанавіла камлыгу помніка. Калі ж паваенный часінай тыя могілкі зносіліся, тло ды помнік былі перанесены на Ваенныя. За паўстагоддзя дамавіна ў зямлі стлела дашчэнту, цела пахаванага таксама, не стлела, мне расказвалі, толькі гума галёшаў, у якіх асуджанага прывялі да вісельні і потым паклалі ў турэмнай прыпарні ў труну...

Дакорам-напамінам з другой змрочнай пары перажытага горадам і краем — магіла Алеся Чарвякова, найвядомага першабудаўніка савецкага кіравання на Беларусі і яго ж ахвяры. Гэтая не вандравала — там і сёння, дзе была насыпана свежай. Інакшае сумотнае ўскалыхнулася каля яе для расказу госці-брэменцы.

Чарвякоў застрэліўся. У перапынку між пасяджэннямі з'езда кампартыі рэспублікі, на якім няшчадна шальмаваўся, абвінавачваўся ў смяротных палітычных грахах. У сваім рабочым кабінеце галавы заканадаўчай улады Беларусі. Кім быў — дзяржаўным дзеячам высокага рангу, — яго і вырашана было спачатку хаваць. Першымі гадзінамі пасля таго, што здарылася, партыйны арэапаг, як мусіў, не зарыентаваўся. Труну з нябожчыкам на дзень паставілі ў прэстыжным клубе і тысячы людзей паўз яе прайшлі — Чарвякоў быў вельмі папулярны. На могілкі за катафалкам рушыла даўжэзная працэсія.

Але на момант, калі працэсія запоўніла цэнтральную вуліцу Мінска, арэапаг спахапіўся. Дзяржаўнага дзеяча, які застрэліўся па чалавечай слабасці, з прычыны асабістых сямейных неладоў — так было тое пададзена ў першым газетным паведамленні, — не стала. Ператвараўся ў злачынцу, што збаяўся выкрыцця, заблытаны ў сувязях з варожымі элементамі. Перад мостам цераз Свіслач заслон міліцыі шэсце затрымаў. Прапусціў далей адно катафалк ды купку сваякоў таго, хто нерухома ляжаў на катафалку. Кіламетровай жа чарадзе, што крочыла следам, праз рупары загадана было разысціся. Інакш, крый божа, урачыстыя праводзіны ў апошнюю дарогу недавыкрытага адступніка яшчэ стракталі б на алімпе ў Маскве дэманстрацыяй.

Праз гады і гады я ўдзельнічаў у ствареняні дакументальнай стужкі пра Чарвякова. Быў самы пачатак васьмідзесятых, часы гарбачоўскай перабудовы яшчэ не надышлі. Цэнзура — як афіцыйная, так і не афіцыйная, — пільна сачыла, каб у стужку не трапіла чаго, што хоць намёкам гаварыла б пра горасць канца героя фільма. Задумалі расказ пра адметнасць яго як гістарычнай фігуры савецкай эпохі бацькаўшчыны? Выдатна! Пра тое, што, як мала хто ў кіруючым ядры БССР, разумеў ён беларускага селяніна, быў любімцам нацыянальнай інтэлігенцыі? Цудоўна! А вось пра тое, што сістэмай, якой аддана служыў, быў і загублены, — не трэба.

Для фільма знялі мы помнік на не надта дагледжанай тады магілцы. Цяпер на ім ёсць словы і пра тое, хто гэта — Чарвякоў. Але тады выбіта было найлаканічнае: яго імя і даты жыцця. Па датах аператар запаволена, з настроем і прайшоўся аб'ектывам камеры. Каб тая, што пасля працяжніка — 1937, — на абыдзенае, змоўчанае секунды намёк усё-ткі кінула. Не абхітрылі мы праверачныя інстанцыі. Кадры з помнікам загадана было выразаць. Апалае восеньскае лісце ля яго падножжа ў экраннай рэдакцыі стужкі асталося, самога ж, тым больш выбітага на ім — няма.

Ах, калізіі з панарамы, што адкрываецца тут унутранаму зроку! Як вас многа і якія вы нечаканыя!

Ну вось непадалёк адна ад адной магілы Усевалада Ігнатоўскага і Іосіфа Апанскага. Першага прэзідэнта Беларускай Акадэміі навук, таксама даведзенага палітычным шальмаваннем да таго, што налажыў на сябе рукі, і высокага становішча чэкіста, пасля гібелі пры аварыі чыгуначнай дрызіны ўзнесенага на Беларусі ў легендарныя. З апублікаваных апошнімі гадамі звышсакрэтных раней дакументаў ясна: пры жыцці ўзаемную сімпатыю гэтыя людзі наўрад ці адчувалі — Ігнатоўскі ў ніблізкія дваццатыя належаў да асяроддзя, для Апанскага падазронага, нават паднаглядная. Пішучы ж напрыканцы пяцідзесятых невялічкую аповесць на матэрыяле эпізоду, да якога Апанскі меў дачыненне, я адшукаў у Маскве яго сям'ю. У цеснай камунальнай кватэрцы, у бядноце. Дык сям'я адчувала: падазроным правінцыйным функцыянерам АДПУ, які ад немінучага расстрэлу ў трыццатых выратаваўся толькі тым, што паспеў пачэсна загінуць раней, стаў на той час для суседзяў, для шмат каго з наступных чэкісцкіх генерацый сам Апанскі!

Ці вось містычнасць проста факта, што ўлетку сорак другога мала не ў адзін дзень прынялі смерць Янка Купала ў Маскве і Бянігда Іванаўна, яговая маці, у занятым немцамі Мінску. Ён пры нявысветленых акалічнасцях, яна ціха, ад старасці і ў тузе — дзе сын, што з ім, як яму? Глядзелі мы са спадарожніцай на тую чэрвеньскую дату на граніце мемарыяла, узведзенага над перавезеным на радзіму і адданым тут зямлі прахам вялікага песняра Беларусі, глядзелі на дату на надмагільніку Бянігды Іванаўны каля ўваскрэслай тут пасля дзесяцігоддзяў прымоўкласці царквы — і разважалі, што загадкавае ў чалавечай прыродзе, як гэта ні аспрэчвай нязрушны матэрыяліст, тоіцца, ёсць.

Перад царкоўным прытворам пераміналіся з нагі на нагу з пяток маладых пар — нявесты ў белым, жаніхі, не зважаючы на спякоту, у чорным. Відочна бянтэжачыся ад павышанай увагі праважатай радні і цікаўных позіркаў выпадковых прахожых, чакалі чаргі на рытуал вянчання. Храм у куце журбы па навек жыццёвых турбот пазбаўленых, ён цяпер нярэдка і храм, дзе гучыць бласлаўленне на радасць і адолене гэтых турбот.

У прыўзнятасці і ўзрушанасці хвілін абраду падвянцовым і сябрынам з імі бывае, вядома, не да мемарыяльных дошак на сценах у свяцілішчы. Але я неаднойчы перачытваў увекавечаныя на дошках імёны воінаў з Беларусі, што ў мінулым стагоддзі ў руска-турэцкую вайну героямі загінулі пад Плеўнай. Гэтую Аляксандра-Неўскую — так яна завецца — царкву і збудавалі ў гонар перамогі ў той вайне. Я стаяў перад памінальным спісам, назаўжды ёю захаваным, і, здавалася, чуў тужлівыя салдацкія песні даўніны. Песні палеглых аж калі і аж дзе дзядоў нашых дзядоў. У як чутным над могільнікам шматгалоссі яны зліваліся мне з сардэчнымі песнямі самі нашых дзядоў, бацькоў, старэйшых таварышаў — салдат вайны пазнейшай. Святой, як ні хочацца каму-нікаму яе прыніzіць, Вялікай Айчыннай. Балючым яе следам тут сотні надмагільных пліт — з тагачаснымі армейскімі зорачкамі, з імёнамі і без імёнаў. Пад той спеў з драматычным, трагедыйным у выразна бачнай наўкруг панараме пераклікалася гераічнае.

Назваў і пачаў я гэтыя нататкі радком з Купалавага неўміручага “Кургана”. Радком адтуль хачу і скончыць. Заключным у паэме:

Курганы шмат чаго нам гавораць.

Напомню: курганамі ў старадаўнасці насыпаліся ганаровыя могільнікі.

ЛіМ
ЧАСАПІС

УПЕРШЫНЮ Ў БЕЛАРУСІ НА... РОДНАЙ МОВЕ

Амаль пяцьсот старонак, прыгожае афармленне, выразны шрыфт — так выглядае "Новы Запавет. Псалтыр", выпушчаны Выдавецкім цэнтрам "Бацькаўшчына".

Наколькі важнае з'яўленне яго для Бацькаўшчыны, яскрава відаць з тэксту, размешчанага на другім баку тытульнай старонкі: "З дабраслаўлення Найпачэснейшага Мікалая Архіепіскапа Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы ўпершыню ў Беларусі на роднай мове друкуецца Святое пісанне ў перакладзе з царкоўнаславянскай прызнанага майстра, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Васіля Сёмухі. Выдаецца пры фінансавай падтрымцы доктара гісторыі, спадара Янкі Запрудніка (ЗША)".

Набор кнігі быў выкананы на настольна-выдавецкай сістэме Юркі Рапэцкага ў Канадзе, адказны за выпуск старшыня ВЦ "Бацькаўшчына" Я.Лецка.

Увогуле, каб з'явілася гэтае патрэбнае выданне своечасова, спатрэбіліся намаганні многіх, пра што і нагадвае В.Сёмуха: "Шчыра дзякую ўсім асобам і ўстановам, якія паспрыялі выданню гэтай кнігі: Мітрапаліту Мікалаю (Беларуская Аўтакефальная Праваслаўная Царква, ЗША, Канада), Патрыяршаму Экзарху ўсяе Беларусі Мітрапаліту Мінскаму і Слуцкаму Філарэту, спадару Юрку Рапэцкаму (Глабальнае місіянерскае радыёслужэнне, Канада), спадару Янку Запрудніку (ЗША), выдавецкаму цэнтру Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына" (Беларусь), прасвітару Уладзіміру Канатушу (Царква Евангельскіх Хрысціян-Баптыстаў, Беларусь), спадарам Валянціне і Міхаілу Пашкевічам (Канада), спадару Роберту Пухоўскаму (ЗША), спадару Сахараву (Канада)".

У ЧАРГОВЫМ НУМАРЫ

часопіса "Беларуская думка" (а ён выйшаў здвоеным, восьмы і дзевяты) змешчаны вершы Б.Спрынчана, навелы У.Глушакова, публіцыстычныя развагі М.Панасюка "Перш чым шукаць жыццё на Марсе...", А.Махнач ("Вясковы летапісец") расказвае пра чалавека цікавага лёсу Х.Бельскага. С.Антановіч ("...І адгукнулася "Віцебская справа") выступае з судовым нарысам. Пытанням нацыянальнага Адраджэння прысвечаны роздум А.Канапелькі "Згубленыя скарбы, або Тайна крыжа Еўфрасінні Полацкай і іншых нацыянальных каштоўнасцей". Карэспандэнт "БД" Г.Булыка гутарыць са старшынёй Кантрольнай палаты Рэспублікі Беларусь В.Саковічам — "Вірус карупцыі нас мінуў".

ВЫХАВАЦЕЛЯМ І БАЦЬКАМ

Каб у дзіцячых садках было ўсё ў ладзе з беларускай мовай, глядзіш — і не знаходзілася б бацькоў, ахвочых накіроўваць сваіх дзяцей у рускамоўныя класы. А для гэтага неабходна, каб моўнае выхаванне маленькіх вялося належным чынам, спалучала ў сабе не толькі авалоданне пэўнымі навыкамі, а і элементы гульні, што даваляе лёгка засвоіць патрэбны матэрыял. Як зрабіць гэта лепш, расказвае ў кнізе "Беларуская мова ў дзіцячым садзе" Н.Старжынская (выдавецтва "Народная асвета"). Аўтар, якая ў педагогіцы не навічок, і гэтым разам вельмі дакладна раскрывае псіхолага-педагагічныя асновы, змест і методыку навучання беларускай мове дашкольнікаў. Асаблівая ўвага звернута на тое, як паскорыць і палепшыць вымаўленне, засваенне лексікі, авалодаць пачатковымі элементамі граматыкі. Не лішняй стане гэтая кніжка і для бацькоў, якія самі пажадаюць выступіць у ролі настаўнікаў сваіх дзетак.

УСЁ Ж НЕ АДНЫМ ДНЁМ ЖЫВЁМ...

Верыцца, што, нягледзячы ні на якія перашкоды, беларуская мова выжыве. А таму застаецца толькі вітаць з'яўленне ў выдавецтве "Полымя" "Руска-беларускага слоўніка спартыўнай тэрміналогіі" У.Старчанкі і Д.Паўлаўца. Ён, думаецца, прыдасца і настаўнікам, і выкладчыкам фізічнай культуры, і студэнтам, і журналістам, каму ў першую чаргу адрасаваны, і тым, хто не забывае, што ён жыве ў суверэннай беларускай дзяржаве.

Крытыка

ДЗІВА ХОДЗІЦЬ ПА ДВАРЫ...

Думаючы пра нашую дзіцячую літаратуру, я неаднойчы прыходзіў да высновы, што пры пэўных умовах яна магла б размічваць на куды большую папулярнасць у свеце і ў стане была б канкурыраваць хоць бы і з творамі тых жа скандынаўскіх пісьменнікаў. Аб гэтым сведчыць, напрыклад, наш надзвычай самабытны дзіцячы фальклор, створаны людзьмі з багатай фантазіяй і гумарам, якія праз гены не могуць не перадавацца з пакалення ў пакаленне.

Наша дзіцячая літаратура магла б быць адной з самых вядомых у свеце, але гэта справа не толькі пісьменніцкая, але і дзяржаўная, аб чым наша дзяржава, мабыць, нават і не здагадваецца.

У Вялікабрытаніі колькасць перакладных дзіцячых кніжак складае ўсяго 8%, усе астатнія — айчынных аўтараў. Так, напрыклад, у 1994 г. з 7080 выдадзеных кніжак толькі 200 было перакладзена з іншых моў.

Дзеля справядлівасці, праўда, адзначым, што гэтыя лічбы ў іншых краінах Еўропы не такія ашаламляльныя. Напрыклад, у Францыі і Галандыі штогод перакладаецца да 60% ад агульнай колькасці выдаваемых дзіцячых кніжак. Але і з гэтымі краінамі Беларусь не ідзе ні ў якае параўнанне — прынамсі, у той жа Францыі гэтыя 60% кніжак выдаюцца на роднай французскай мове.

Беларускамоўных дзіцячых кніжак у нас не толькі выдаецца надзвычай мала, у нас да іх і адносіны, нібы да дзяцей,— паблажліва-недаверлівыя. З боку чытача. З боку выдаўцоў і распаўсюджвальнікаў. З боку дзяржавы. І, як ні дзіўна, з боку саміх пісьменнікаў. Не адно дзесяцігоддзе ў нас шлях у "класікі" ляжаў галоўным чынам праз напісанне раманаў, у якіх трэба было "як мага праўдзівей" адлюстраваць "жыццё савецкага народа". Творы для дзяцей пісаліся як бы "паміж справай".

Ці не таму ў нас "чыста" дзіцячых пісьменнікаў можна пералічыць па пальцах?

Часткова гэты недахоп дзіцячай літаратуры кампенсуюць нашы "дарослыя" пісьменнікі — Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч, Генадзь Бураўкін, Алег Лойка, Раіса Баравікова, Данута Бічэль-Загнетава, Уладзімір Ягоўдзік, Сяргей Кавалёў, Пятро Васючэнка... Найбольш, чамусьці, паэты.

Вось і Васіль Зуёнак сёлета выдаў чарговую кніжку для дзяцей — адзін з тых нямногіх творцаў, чые дзіцячыя кніжкі з'яўляюцца ў друку досыць рэгулярна.

Як амаль заўсёды здараецца ў такіх выпадках, "дарослыя" рэчы В.Зуёнка — і не без дапамогі нашых крытыкаў — на працягу ўсёй яго творчасці засланяюць сабой тыя, што напісаны ім для дзяцей. Прынамсі, апошнія сур'ёзна амаль не аналізуюцца, не часта згадваюцца ў артыкулах, прысвечаных яго творчасці, не ўключаюцца ў выбранае аўтара.

Тым часам дзіцячыя творы паэта па сваёй арыгінальнасці ніяк не саступаюць творам "дарослым", аб чым засведчыла і апошняя кніга В.Зуёнка "Бадзірог".

Дзіцячы свет надзвычай складаны для разумення, ён жыве па сваіх няпростых законах, у ім рэальнае і фантастычнае, праўда і вымысел цесна пераплятаюцца, і далёка не кожны пісьменнік можа спаборнічаць з дзіцем у прыдумванні арыгінальных сюжэтаў, якія б не супярэчылі гэтым законам. Дзіцячы свет настолькі незвычайны і таямнічы, што патугі многіх аўтараў прынесці ў яго нешта сваё часта разбіваюцца аб сцяну дзіцячай абыякавасці.

Васіль Зуёнак пісьменнік вопытны, і ў гэтай сцяне ён не раз знаходзіў патаемныя дзверы: перад ім яны расчыняюцца лёгка, з дапамогай некалькіх чароўных слоў.

Першае чароўнае слова ў новым зборніку аўтара вынесена на вокладку — Бадзірог. Разгадка яго прадбачліва схавана аж на 61 старонцы кніжкі:

Бадзірог,
Бадзірог —
Не пускае за парог:
Дзеці ў хаце туляцца,
А ён —
Ідзе па вуліцы,
Бэкае і мэкае,
Ледзь не кукарэкае, —
Уцякайце — хто куды
Ад рагатае бяды!..

Увогуле ж задачу перад сабой В.Зуёнак паставіў не з лёгкіх. У пошуках арыгінальных тэм, вобразаў пісьменнікі, як правіла, "вандруюць" па ўсім свеце, прыдумляюць самыя дзіўныя краіны, самых неверагодных герояў. А ў яго:

Не за трыдзевяць зямель
Адплывае карабель,
Не за сінія нябёсы
Мы ляцім шукаць дзівосы, —
Азірніцеся, сябры:
Колькі цудаў на двары,
Колькі ў наваколлі —
Не злічыць ніколі!..

Але ж тут пабывала ўжо столькі паэтаў і празаікаў, што, здаецца, не засталося ніводнай не апетай імі травінкі, ніводнага зладзеяватага вераб'я, усё даўно вытаптана і знішчана.

Але ўжо з першых старонак кнігі недавер да аўтара знікае аблачынкай на майскім небе. Не збіцца на трывіяльнасць, з аднаго боку, і надуманасць — з другога паэту дапамагаюць фантазія і гумар. Два гэтыя паняцці — фантазія і гумар — якраз і творац цуды, знаходзяць незвычайнае ў знаёмым і будзённым:

Зойдзе ў самы вір бугай —
Льецца рэчка цераз край.
Піць пачне, разок глыне —
Ці была вада, ці не?..
Да расiначкi, да кроплі
Вып'е рэчку — і не лопне.

Без вады бугай рыкае —
Рыба посуху ўцякае.

У гэтых радках, як, зрэшты, і ў многіх іншых творах паэта, вымысел настолькі цесна пераплятаецца з рэальнасцю, што неўпрыкмет сам пачынаеш успрымаць яго як нешта зусім верагоднае. Аўтарская фантазія незаўважна пераліваецца ў рэальнасць, рэальнасць лёгка пераходзіць у фантазію.

У тых выпадках, калі рэальнасць прэвалюе, калі твор пабудаваны на досыць будзённым, не надта арыгінальным сюжэце, паэт падкупляе сваіх юных чытачоў ці слухачоў іншымі паэтычнымі прыёмамі. Часам вялікую ролю (калі не адну з самых галоўных) у вершы адыгрывае рытм.

Вось, напрыклад, верш "У Зялёнае". Сюжэт яго можна перадаць адным сказам: хлопчык Вася едзе ў госці да бабулі і пазірае ў акно. Здавалася б, каб зацікавіць чытача гэтым вершам, аўтар далей абавязкова павінен прыдумаць нейкую вясёлую ці незвычайную гісторыю. Але паэт пайшоў іншым шляхам.

Ехаў Вася
У Зялёнае,
Абжываў
Жыццё вагоннае.

Знізу колы:
— Тра-та-та!
А наўкола —
Любата!

Адчуваеце, як рытм верша заварожвае, ствараe адчуванне руху, нават стуку колаў? Ён быццам пераносіць чытача ў той вагон, у якім едзе галоўны герой твора.

Асаблівага эфекту дасягае аўтар у канцы верша:

Бег цягнік, з вагона Вася
Любатою любаваўся,
Да акна шчыльней прынік...

Толькі — раз! — і стаў цягнік.
Потым зноў і зноў спыніўся, —
Быццам штосьці ўзяць забыўся.

Слова "быццам" тут з'явілася невыпадкова. Быццам — гэта ўсяго яшчэ толькі разважанні, яшчэ толькі пошукі прычыны яго прыпынкаў. Нарэшце — прычына знойдзена. арыгінальная, нечаканая і вясёлая:

Так спыняўся ды спыняўся,
Аж пакуль не ўцяміў Вася, —
Не змаўчаў,
Закрычаў:

— Аб'яўляецца прыпынак:
Стаў цягнік на адпачынак!..

Вялікую ўвагу паэт надае мове сваіх твораў. Незнаёмыя дзецям словы ў іх сустракаюцца даволі рэдка, і, як правіла, яны пастаўлены ў такі кантэкст, што разгадаць іх сэнс няцяжка.

Некаторыя словы ўзятыя з дзіцячай лексікі ці нават прыдуманы самім аўтарам. Так, у вершы "Ключы" дзяцел кажа вароне, якая любіла ў яго пазычаць ключы: "Любіш быць узяхай? Не забудзь тады — Пабудзь Хоць разок аддахай!.." Тых, хто не хоча мыцца, аўтар называе "непамыцькамі". Хлопчык Вася ў яго любуецца "любатою", а Афрыка — "самая афрыканская".

Усе творы ў зборніку наскрозь прасвечаны дабрынёй і любоўю аўтара да сваіх герояў, любоўю да ўсяго жывога. Гэта рыса творчасці В.Зуёнка кідаецца ў вочы з першых старонак кнігі. А герояў у ёй досыць багата — страказа, дзяцел, ластаўкі, сарока, варона, гусі, качкі, зімародак, верабей... Адным словам, сямейка немалая.

Калі ў вершах жыццё іх герояў часцей за ўсё казачнае, а іх прыгоды неверагодныя, то ў невялікіх апавяданнях (іх у зборніку таксама шмат) аўтар выступае як бы ў ролі цікаўнага назіральніка. Здаецца, ён толькі занатоўвае ўбачанае, але ўвесь сакрэт у тым, што ўбачыць такое ды перадаць убачанае з добрым гумарам, сцісла, перасыпаючы сказы яркімі метафарамі, можа далёка не кожны.

У адным з апавяданняў, напрыклад, В.Зуёнак расказвае пра тое, як кацяняты спасцігаюць хітрую навуку палявання. Напачатку мішэнню служыць уласны хвост, у наступным "класе" гуляюць "уцёмную" і г.д. У іншым сабака Басяк глядзіць "тэлевізар" — у акенца куранятніка, за якім вошкаюцца малыя кураняты.

Апавяданні В.Зуёнка — гэта не толькі, як высначыў сам аўтар, "карагод вясёлых прыгод". Гэта творы, якія дапамагаюць дзецям пазнаваць навакольны свет, жыццё "братоў нашых меншых". Чытаючы ці слухаючы іх, дзіця, пэўна ж, будзе верыць аўтару і прымаць як зусім рэальнае размовы і думкі жывёл, паколькі гэтыя размовы і думкі цалкам вынікаюць з паводзін крылатых і хвастатых герояў кнігі.

Несумненна, "Бадзірог" — знаходка для складальнікаў розных чытанак, аўтараў падручнікаў і дапаможнікаў па мове і літаратуры. Хоць, праўда, я і спатыкнуўся быў аб словы "шажком", "ку-ка-ра-ку", "дзетсад", аб фразы "**разважаць** сваю **віну**", "Што ні певень, то мастак: Не **шкадуюць бою!..**" Верш "Ля крыніцы" дужа нагадаў мне папулярны мультфільм "Крошка Янот".

А ўвогуле — шкада. Шкада, што для многіх дзяцей гэтая кніга, пэўна ж, стане "прадметам аднаразовага карыстання", — пры неасцярожным абыходжанні з ёй яна імгненна развальваецца, а вокладка лёгка ператвараецца ў анучку. Штодня праходзячы ля кніжных латкоў, якіх сёння багата раскідана па вуліцах Мінска, спыняючыся і беручы ў рукі дзіцячыя выданні на самы розны густ, для розных узростаў — у цвёрдых вокладках, надрукаваныя на цудоўнай паперы (і, вядома ж, не беларускамоўныя), — я з сумам думаю, што наша дзіцячая літаратура яшчэ не хутка будзе пачуваць сябе роўнай з літаратурамі іншых народаў.

Алесь БАДАК

Васіль Зуёнак. Бадзірог. Мінск, "Юнацтва", 1995.

ПАД СІМВАЛАМ ПАДКОВЫ

Які вялікі сэнс звязвалі жыхары палескага краю з ранішнім госцем — тым, хто першым заходзіў у іх хату — сёння ведаюць не ўсе. Людзей радавала, калі новы дзень пасля змроку ночы яны пачыналі са слова, пачутага з вуснаў добрага суседа, аднавяскоўца ці шчырага душэўнага падарожніка, які завітаў у іх жытло. Водгук такой чалавечай добразычлівасці я адчуў, калі стаў чытаць новы зборнік В.Сахарчука "Ранішні госць".

У вершы, што даў назву зборніку, ранішні госць, як я зразумеў, — гэта правобраз самога аўтара, яго чалавечая існасць, з якой ён прыйшоў на гэты свет і якую хацеў бы зберагчы на працягу ўсяго свайго жыццёвага веку. Але ў тлумным сучасным свеце зрабіць гэта цяжка.

У некаторых вершах зборніка, як напрыклад "Нашчадку", "Вады нямала ў ступе тоўк", "У лабірынце", В.Сахарчук звяртаецца непасрэдна на нашай нялёгкай рэчаіснасці. Яго лірычны герой не можа заспакоіцца, чаму так перамяніўся свет, чаму "ізноў цікуе ўласны след Гамора і Садом, ператварыючы ўвесь свет у звар'яцелы дом". На гэтыя пытанні знайсці адказ няпроста. Роздум прыводзіць аўтара да думкі, што ў пошуках ісціны нельга ісці пратаптанымі сцежкамі. Прасцей за ўсё сказаць: "Віна ж за ўсё, як і раней, ляжыць на мёртвых..." На жаль, ніхто не хоча ўзяць на сябе асабістую адказнасць за тое, што "атрутай сталі паветра і вада", "што "не так усходзіць сонца... Не так шуміць калоссе", што "парою весняй пазначыла навекі чарнобыльскім таўром зямлю бяда".

Лірычны герой В.Сахарчука цесна знітаваны з пакаленнем, якому выпала жыць у складаную эпоху сацыяльных катаклізмаў. Ён добра зведаў тыя "суровыя межы", што абмяжоўвалі самавыяўленнё асобы. Яго верш "Не перайначыш выпадковым словам..." палемічны. Працяглы час наша грамадства развівалася не натуральным шляхам, а згодна з абстрактна вызначанымі праграмамі так званых геніяў-прарокаў, якія нярэдка сілай — насуперак псіхалогіі і натуральнага ўкладу чалавечага жыцця — здзяйснялі свае мэты. Аўтар добра разумее, што плынь жыцця бясконцая, а жыццё чалавека на зямлі — толькі імгненне ў вечнасці прыроды. Але яно — гэта імгненне — мае свае вымярэнні і якасці, яно не губляецца ў агульнай прасторы і плыні часу. Аўтар верша сцвярджае, што "лёс суровы межы жывому вызначае нездарма, бо і ад зор халодных мы залежым, і ад зямлі, радней якой няма..." Няможна штучна, нават з самымі высакароднымі мэтамі, выпрамляць плынь жыцця пакаленняў, як выпрамляюць рэчышчы рэк.

Лірычны герой В.Сахарчука шукае натуральнай паяднанасці з усім жывым, з цэлым Сусветам. Сваім гуманістычным зместам паэта прываблівае космас Багдановіча, таму эпіграфам да верша-трыпціха "Сам-насам з зорамі" ён узяў глыбокія па змесце радкі паэта: "Мы толькі зоркі, папутчыкі сярод нябёс". Лірычны герой В.Сахарчука не рамантычны летуценнік, -захоплены веліччу космасу, хоць яго дух, як некалі сказаў У.Дубоўка, "з сусветам гаворыць". Размова героя В.Сахарчука з зорамі зямная, сцішана-інтымная: "Боль у сэрцы нашу, ненавіжу, люблю..." І ўсё ад таго, што людзі і ў наш час "і слязьмі, і крывёй паліваюць зямлю", "даравання й прад смерцю не просіць тыран у мільёнаў бязвінных ахвяр". Але ж і ў прасторах Сусвету няма жаданага парадку і ладу: "...што гэта? Зорка дадому ляціць, пакідаючы вогненны след. Не хацела, напэўна, самотніцай жыць, і спаліў яе жорсткі Сусвет".

Лірычны герой В.Сахарчука пазбаўлены душэўнага спакою. У яго нават узнікае пакутнае адчуванне, што ён "на пакутнай радзіме сваёй жыве, бы ў чужой старане". Думаецца, што сённяшняя рэчаіснасць дае ўсё больш падстаў для такіх адчуванняў. З другога боку, своеасаблівая неўтаймаванасць, экспрэсіўная цяга да ўсяго добрага — гэта натуральны стан душы самога паэта. У вершах-імпрэсіях гаворыць пра свой будзённы тлум і спрэчку уласных пачуццяў і думак ("Тлум"), пра сваіх сяброў і ворагаў, якія "нібы арэхі-спарышы, жывуць у яго душы" ("Раўнавага"). За аснову свайго светапогляду паэт бярэ мудрую народную выснову: "Лепш рэшатам ваду насіць і мора паліваць, чым незмірымае мірыць і палюсы яднаць" ("Супрацьстаянне").

У некаторых вершах свайго зборніка В.Сахарчук звяртаецца да біблейскіх матываў. ("Балада самоты", "Сустрэча з Пілатам", "Сук і бервяно"). На мой погляд, глыбіня біблейскай мудрасці не знаходзіць у іх свайго паэтычнага развіцця. Старажытны міф застаецца толькі аналогіяй той думкі, што выказана ў творы.

У зборнік уключаны вершы, асноўны змест якіх часта выказаны ў форме дыдактычнай сентэнцыі, якая, на жаль, не можа прэтэндаваць на глыбіню, як напрыклад: "Споведзь вось табе мая: будзь заўжды такім суровым, каб не стаў камусь і я чалавекам выпадковым".

Зборнік "Ранішні госць" В.Сахарчука сведчыць пра пашырэнне жанравых абсягаў яго паэзіі. У ім змешчаны трыялеты, балады, прытчы, напоўненыя філасофскім зместам верлібры, а таксама паэма "Кропка на карце" ("Паэма неперспектыўнай вёскі") — першая спроба ў гэтым жанры. Сваім зместам паэма "Кропка на карце" добра ўпісалася ў новы зборнік, хоць і атрымалася некалькі расцягнутай.

Новая кніга В.Сахарчука засведчыла, што яе аўтар паспяхова пашырае абсягі сваёй творчасці, удасканальвае майстэрства.

Аляксей МАЙСЕЙЧЫК

г. Брэст

Васіль Сахарчук. Ранішні госць. Мінск, "Мастацкая літаратура", 1994.

"ШТО ТАМ, ЗА ТОЙ РАКОЮ..."

МАТЫЎ НЕВЯДОМАСЦІ Ў ВЕРШАХ НІНЫ МАЦЯШ

I

Сонцам
Дзень пачынаецца.
Ясным сонцам адметны дзень, —

дэкламую, нібы пяю, радкі з верша Н.Мацяш "Песня", і неяк нечакана для сябе нагадваю размову з трохгадовай пляменніцай Ганначкай:

"Што бачыла ты ў сне?" — пытаюся.
"Сонейка!" — адказвае Ганначка,
а потым дадае: "Тату беленькае,
а мне — жоўценькае..."

Чаму "сонейка" і чаму "беленькае" — здзіўляюся, і няўцям мне, што ў трохгадовым узросце дзіця яшчэ не ўмее фармуляваць свае сны і што "сонейка" — гэта нішто іншае, як фантазія Ганначкі, узятая з рэчаіснасці — светлы дзень яе сапраўднага жыцця.

Вось так, праз сон-рэчаіснасць трохгадовай дзяўчынкі я імкнуўся зразумець рамантыку Ніны Мацяш.

Для Ніны Мацяш, на маю думку, жыццё, адлюстраванае ў зборніку "Паварот на лета", — малітва, якая вельмі падобна на "разумную і неўгамонную" раку з верша "Жыла-была рака":

Не адгаворвайце, — рака прасіла
Сваіх разумных, асцярожных сёстраў. —
Я маю знаць, што там, за гэтым лесам.
Я толькі гляну і назад вярнуся.

Мне здаецца, гэтая просьба ракі падобна на клопат такога ж "разумнага і неўгамоннага", як рака, хлопчыка з вядомага верша Я.Коласа.

Бачна, што рака і хлопчык жадаюць аднаго: пайсці ў Невядомасць, каб "назад вярнуцца". Дзіўнае жаданне! Невядомасць — быццам тая Дульсінея Табоская, якой не існуе ў сапраўднасці і за якую патрэбна змагацца. Але ж Невядомасць, як сімвалічны знак рамантычнага светаадчування паэткі, цесна звязана з празаічнаю яваю, а матыў "вяртання назад" (трэба разумець — у знаёмае, надзённае, хваравітае і клапатлівае жыццё), бадай, асноўны.

II

У зборніку "Паварот на лета" паэтка выяўляе сябе не толькі як філосаф-рэаліст, але і як рамантык. Няцяжка заўважыць, што рамантычны герой Ніны Мацяш увесь час імкнецца да нябёсаў: "З самое зоркі дом сабе зраблю!" — нецярпліва заяўляе ён у вершы; "Так доўга чалавек глядзеў пад ногі..." Але паэтэса не можа даверыцца памкненню лірычнага героя — быць шчаслівым сярод Зорак, бо не ведае, "ці будзе ён шчаслівы, пакінуўшы Зямлю". І ўсё ж пошукі Неба на Зямлі і Зямлі на Небе ставяць героя (бунтара-філосафа), як і саму паэтку, перад праблемаю выбару: Зямля ці Неба, і выбірае герой Зямлю, якой так неабходна спраўдзіць, сцвердзіць сябе Небам? інакш кажучы — сцвердзіць сябе Невядомасцю, бо з ідэальна-філасофскага боку гледжання Зорнае Неба ў яго бясконцасці і ёсць Невядомасць.

Матыў падобнага сцвярджэння знаходзім і ў вершы "Скарга дзікай яблыні". Стыль жыцця дзікай яблыні нечым нагадвае цыганскую вольніцу, бо ёсць у ім і вольны вецер, і "прастора навокал", і "быльняговая" песня. Але ж такое жыццё яблыня-бунтарка лічыць "бязглуздым". У ім ёй "душна", і, каб уратаваць сябе ад адзіноты, яна імкнецца ў сад, "дзе вішанна, і яблычна, і грушна":

Я ў сад хачу!
Я клопату хачу!

Мара і рэчаіснасць у гэтых радках зліты ў адно цэлае. Яблыня жыве марай пра звышпрыгожае, звышбагатае і, мабыць, звышшчаслівае жыццё ў "садзе" і не ўяўляе гэтага жыцця без клопату надзённага.

Аднак паспрабуем перайначыць асобныя радкі верша так, каб яны загучалі ў лад малітве ракі:

Я маю знаць, што там,
У гэтым садзе.
Я толькі гляну і назад вярнуся!

Тады "сад" — гэта невядомасць, у якой можна забыцца. Толькі ці патрэбна шукаць шчасце ў гэткім садзе? Можа, наадварот?.. Вольны вецер на ўзмежку ды "быльняговая" песня і ёсць сапраўдны і, безумоўна, шчаслівы клопат яблыні, без якога б у яе не было і Невядомасці.

"У невядомасць цягне, бы ў смалу", — прызнаецца Ніна Мацяш у вершы "Чурлёніс. Дзень".

Невядомасць кліча. Смала ж — спыняе.
Невядомасць — лёс. Смала ж — скон.
Невядомасць — жыццё. Смала —
барацьба за жыццё.

Два несумяшчальныя, на першы погляд, вобразы паэтэса хоча ўраўнаважыць. Вобраз Невядомасці яна тлумачыць праз вобраз смалы. Смала — гэта жыццятворны агонь, у якім гарыш — і не згараеш.

Толькі ці мае на ўвазе паэтка агонь-смалу? Хутчэй смала — гэта каардынатар часу. Ліпкая і цягучая, яна, здаецца, запавольвае бег зямнога часу і на момант спыняе яго перад тайным вырысам Космасу, каб потым "назад вярнуцца" — з "касмічнага" нябыту ў час "зямны".

Невядомасць у паэзіі Н.Мацяш — з'ява філасафічная, як увогуле ў мастацтве. Вобраз невядомасці прываблівае многіх мастакоў, паэтаў сваёй жывапіснай недатыкальнасцю. Што там, у Невядомасці? Жыццё ці смерць?

Параўноўваючы невядомасць з рэчаіснасцю, Н.Мацяш хоча іх зблізіць, атаясаміць. Рэальнасць імкнецца ў Невядомасць, каб адрадзіць, абнавіць сябе ў ёй, а потым "назад вярнуцца" — да сваіх пачаткаў, прадстаўленых у зборніку перш за ўсё ў вобразах вады (рака), агню (смала), зямлі (сад), паветра (вецер) — вобразах, якія сімвалізуюць стыхіі рэальнага жыцця. Таму да Невядомасці ў вершах Н.Мацяш так хочацца дакрануцца, адчуць яе навобмацак.

Алена ІГНАЦЮК

г. Брэст

АРТЫЛЕРЫЯ ПРАЖЫТЫХ ГАДОЎ

Аркадзь Капілаў — газетчык са шматгадовым стажам. Зараз — на пенсіі, але пяра не кідае. Піша нарысы, артыкулы. Сустракаецца з людзьмі, чые лёсы вабяць яго як журналіста і чалавека. А вынік тых сустрэч — інтэрв'ю, гутаркі, дыялогі. Піша А.Капілаў і мастацкую прозу. Друкаваўся ў часопісе "Нёман". А нядаўна пабачыла свет кніга вершаў А.Капілава "Старая скамейка". Сярод іншых твораў ёсць у зборніку і такое прызнанне:

Опаснее бомб и крылатых ракет
Для нас артиллерия прожитых лет.
Известен заранее исход поединка:
Мы, словно под косами в поле былинка,
Ложимся покорно на разных широтах
В низинах, лесах, на полях и высотах.

Верш кранае, прымушае задумацца над многімі акалічнасцямі жыцця.

Многія творы са зборніка вяртаюць у вайну ці нам, пасляваенным, адкрываюць грознае ліхалецце. Пэўныя душэўныя струны закранаюць такія вершы, як "Ноч у Чарджоу", "Балада пра яфрэйтара Купрыянава", "Заўтра вайна..."

Асобным раздзелам прадстаўлены тэксты васьмі песень ("Падары мне бабіна лета", "Крылатая пяхота", "Афіцэрскі вальс", "Цішыня над палігонам" і іншыя). Ужо самі назвы сведчаць, што большасць твораў — пра армейскую службу. І гэта не дзіўна. Будучы чалавекам цывільным, А.Капілаў доўгія гады працаваў карэспандэнтам газеты "Во славу Родины". На музыку згаданыя тэксты паклалі кампазітары М.Наско, В.Смыслоў, Я.Яравы, І.Пінхасаў.

Ёсць у зборніку і невялікая паэма "Эляшавец". Расказваецца ў творы пра просты, нічым не вызначальны лёс старога яўрэя, які заўжды працай сваёй служыў людзям. Служыў і ў час вайны. Пакуль не быў знішчаны фашыстамі разам з тысячамі суродзічаў.

Слова рыданья и гвалт,
Улица стонет.
Бьёт беспощадный приклад
Элю в колонне.
А у дороги овраг:
"Здесь нас прикончат"
Что-то стрекочет.
Эля подумать успел:
"Точь-в-точь машинка".
И неуклюже осел
Сбитой травинкой...

— так завяршыўся лёс Элі-шаўца. Так пайшлі з жыцця і тысячы, сотні тысяч яўрэяў.

Ёсць у кнізе са сціплай вокладкай і малюнкі. Іх аўтар — дачка паэта Марына Капілава здолела тонка перадаць настрой зборніка, яго паэтычны і душэўны характар.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

У КОЖНАГА СВАЯ ДАРОГА...

Калі зазірнуць у лімаўскія падшыўкі шматгадовай даўнасці, можна знайсці справаздачу з III з'езда пісьменнікаў Беларусі. Сярод іншых матэрыялаў змешчаны і даклад тагачаснага старшыні праўлення СП БССР П.Броўкі. Пятрусь Усцінавіч у раздзеле "Аб выхаванні маладых" зазначаў: "Усё часцей і часцей з'яўляюцца ў рэспубліканскім друку творы здольных пачынаючых пісьменнікаў А.Гарэліка, Н.Гілевіча, У.Ляпёшкіна, У.Нядзведскага, М.Арочкі, А.Ставера, А.Дземідовіча..."

Зацікавіла гэтае выказванне П.Броўкі і Юрку Голуба. Невыпадкова зацікавіла, бо былі на тое, як кажуць, падставы. З Аляксеем Дземідовічам ён добра знаёмы, разам працуюць журналістамі. Праўда, Ю.Голуб — на Гродзенскім абласным тэлебачанні, а А.Дземідовіч — на радыё. І, зразумела, абодва пішуць вершы. А тут надарылася Ю.Голубу магчымасць прадстаўляць чытачу намнога за сябе старэйшага А.Дземідовіча, рыхтуючы прадмову "Вершы з вёскі Жыціна" да яго першага паэтычнага зборніка.

І вось кніга "Калі шчырым быць..." прыйшла да чытача. Каб яна пабачыла свет, парупілася Гродзенскае абласное аддзяленне Беларускага фонду культуры. З прадмовы Ю.Голуба і можна даведацца пра жыццёвы шлях А.Дземідовіча. Родам ён са Старадарожчыны. З першымі вершамі выступіў, будучы студэнтам Мінскага бібліятэчнага тэхнікума імя А.Пушкіна. Калі служыў у арміі, яго падтрымаў Міхась Васілёк — пачаў друкавацца ў "Гродзенскай праўдзе". Закончыў Гродзенскі педагагічны інстытут імя Я.Купалы, настаўнічаў на Свіслаччыне, а з 1966 года звязаў лёс з радыё. І па-ранейшаму піша вершы...

Лепшыя з іх і склалі гэты зборнік. У тым ліку і творы, напісаныя яшчэ ў 50-ыя гады, калі А.Дземідовіч захапіўся па-сапраўднаму паэзіяй. Шчырыя, непасрэдныя радкі, за якімі — адкрытасць душы лірычнага героя, яго жаданне падзяліцца набалелым. Тут жа і традыцыйныя радкі аб любасці да зямлі, якая нарадзіла і ўзгадавала, і матывы, народжаныя армейскімі буднямі.

І ўсё ж большую частку кнігі займаюць вершы, напісаныя аўтарам у апошнія гады. У адрозненне ад яго ранніх твораў, яны нясуць у сабе куды большы запал грамадзянскасці. Праўда, часам паэт пры гэтым быццам перабірае меру, на што, дарэчы, Ю.Голуб не прамінуў заўважыць: "Трэба аднак дадаць (ды гэта аматары паэзіі адчуюць і самі), што шматлікія вершы ў гэтым выданні можа залішне палітызаваныя, зроблены на бягучы момант".

Яно — так, але хіба можа А.Дземідовіч (а праз яго творы, як сказаў той жа Ю.Голуб, паўстае "асоба няўрымслівая, даволі неардынарная і, галоўнае, адкрытая, шчырая") спакойна назіраць за тым, што адбываецца? А адбываецца многае, як вядома, не так, як хацелася б. Ды і не заўсёды знойдзеш патрэбны адказ. Але калі пытанне пастаўлена, дык яно прымушае і іншых задумацца. А гэта ўжо — добрая якасць паэзіі: абуджаць думку.

А.Дземідовіч нарэшце мае кніжку. Што ж, літаратура складаецца не толькі з адных гучных імёнаў. Яна тым больш багатая, чым больш у ёй прадстаўнікоў. Балазе, сёння ёсць магчымасць друкавацца не толькі ў дзяржаўных выдавецтвах...

А.М.

ЛіМ
ЧАСАПІС

ПЕРАКЛАДАЕ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Дзякуючы Яраславу Гулаку чэшскія чытачы змаглі пазнаёміцца са шмат якімі творамі Васіля Быкава. Ён пераклаў аповесці "Мёртвым не баліць" (1957), "Праклятая вышыня" (1970), "Абеліск" і "Сотнікаў" (1974), "Дажыць да світання" (1976) і іншыя. У зборніку ж "Абеліск" (1979) у перакладзе Я.Гулака была змешчана аповесць "Круглянскі мост". Па-чэшску Я.Гулакам пераўвасоблены і іншыя творы беларускіх пісьменнікаў. У прыватнасці, яшчэ ў 1959 годзе ў Чэхаславакіі выйшаў раман І.Мележа "Мінскі напрамак".

Як правіла, Я.Гулак сам піша прадмовы альбо пасляслоўі да перакладзеных ім твораў. Выступае таксама з літаратурна-крытычнымі артыкуламі, у якіх аналізуе творчасць як беларускіх пісьменнікаў, так і прадстаўнікоў іншых літаратур былога Савецкага Саюза.

У гэтыя дні спадар Гулак адзначае сваё 75-годдзе! Мы шлём яму свае найлепшыя пажаданні і зычым новых поспехаў.

ВЯДОМЫ І НЕВЯДОМЫ... БАГДАНОВІЧ

Як мы паведамлялі ўжо, у выдавецтве "Навука і тэхніка" пабачыў свет трэці, апошні том Збору твораў М. Багдановіча. Праўда, у выхадных дадзеных Збор твораў пазначаны як "поўны", але такім яго можна лічыць толькі прымаючы пад увагу, што ўвайшлі ўсе творы Максіма-Кніжніка, адшуканыя на сённяшні дзень. Аднак, наколькі вядома, у гады Вялікай Айчыннай вайны страчаны рукапісны архіў пісьменніка, сабраць які парупіўся бацька Максіма Адам Ягоравіч і Літаратурная камісія Інстытута беларускай культуры на чале з выдатным беларускім адраджэнцам, рускім па паходжанні, акадэмікам Іванам Замоціным.

Тым не менш, нельга не пагадзіцца з аўтарам пасляслоўя "Публіцыстыка Максіма Багдановіча" і рэдактарам гэтага тома Уладзімірам Конанам, што "трэці том... будзе... добрай сенсацыяй у нашым літаратуразнаўстве... За апошнія дваццаць гадоў руплiўцы-даследчыкі, тэкстолагі адкрылі дваццаць раней невядомых публіцыстычных твораў пісьменніка, расшыфравалі псеўданім "Февралев" і заснавалі на ім крыптанімы, якімі ён падпісваў свае артыкулы і рэпартажы ў газеце "Голос". Па сутнасці, адбылося адкрыццё Багдановіча-журналіста, няштатнага супрацоўніка расійскага друку".

Больш поўна, чым ў папярэдніх Зборах твораў М. Багдановіча у 2 тамах (1927—1928 і 1968) прадстаўлена і яго эпісталярная спадчына. Яшчэ ў 1976 годзе В. Рагойша адшукаў ліст паэта ў рэдакцыю "Нашай Нівы", у якім М. Багдановіч прасіў дасылаць газету на крымскі адрас, дзе ён лячыўся і адпачываў у 1909 годзе. Дапаўненнем трэба лічыць лісты, што передрукаваны з "Гадавіка Беларускага навуковага таварыства", выдадзенага ў 1933 годзе ў Вільні, і ўпершыню прапанаваныя чытачу А. Луцкевічам.

У якасці дадатку да тома падаецца ўкраінскі пераклад брашуры М. Багдановіча "Білоруске відродженне" (Відень, 1916).

"Апісанне рукапісаў Максіма Багдановіча і матэрыялаў да яго біяграфіі" для гэтага тома ўзята з "Твораў М. Багдановіча" (1927—1928) і дае магчымасць пазнаёміцца з тым самым архівам, які і знік у вайну.

Багаты на фактычны матэрыял і "Летапіс жыцця і творчасці".

АБМЕРКАВАЛІ... І РЭКАМЕНДАВАЛІ

27 верасня ў Доме літаратара адбылося чарговае пасяджэнне бюро секцыі паэзіі. На парадак дня было вынесена пытанне аб разглядзе творчасці маладых паэтаў, якія ў апошнія гады добра заявілі пра сябе ў рэспубліканскім друку і выдалі свае першыя кніжкі.

На пасяджэнне сабраліся больш за пятнаццаць чалавек — даволі рэдкая па сённяшнім часе актыўнасць творцаў. На абмеркаванне былі прапанаваны кніжкі Іны Скарскай, Генадзя Мяцеліцы, Глеба Артханава і Рычарда Недаводзіна. Пасля працяглай і грунтоўнай размовы аб творчасці гэтых чатырох паэтаў члены бюро секцыі паэзіі аднагалосна рэкамендавалі прыёмнай камісіі прыняць іх у Саюз пісьменнікаў.

У абмеркаванні прынялі ўдзел Казімір Камейша, Алесь Пісьмянкоў, Леанід Дранько-Майсюк, Віктар Шніп, Алесь Камароўскі, Уладзімір Дзюба і іншыя.

Наступнае пасяджэнне бюро паэзіі адбудзецца 19 кастрычніка.

Паэзія

Эдуард АКУЛІН

ВОДСВЕТЫ ЛІСЦЁВАЙ ПАЗАЛОТЫ...

●

Верасень мярэсціцца ў смузе
водсвету лісцёвай пазалоты.
Бусел на затомленай назе —
інвалід айчыннае самоты.

Позна прыкмячаць, як урасеў
скошаны бульбоўнік па гароду.
Трэба рыхтавацца пакрысе
да жніва раптоўнага прыходу.

Верасень мярэсціцца ў смузе —
вырай мой — няблізкі, недалёкі...
Бусел, што забыўся аб назе, —
ідэал жыцця майго высокі.

ЛІСТАПАД

Састарэлы вецер-пілігрым
Папрасіўся ў прымы да асіны...
На паляне шлюбнай у бары —
куст рагоў — скупы калым ласіны.

Мару не прыручыш да галін...
Тонучы ў нябесным сінявіры,
спакваля лістоў асенніх клін
адплывае ў свой апошні вырай.

КАЖАН

Ён жыве ў перакуленым свеце...
Яго дзень — гэта наша ноч.
Плаўнікі яго крылаў вецер —
як галіны кладзе на нож.

Яго неба — ніжэй павеці.
Яго сонца — патухлы свет...
Яго вочы — азёры смерці.
Яго сны — амальгама страх.

Ён апоўнач вырае ў поўню.
Ён апоўдзень — з-пад кроквы кроў...
Ён — і д'ябал, адпомсты поўны,
І — анёл, што дае любоў.

КУПІНА

Колькі стрывала кпінаў
ад тых, хто аб яе спатыкаўся
кола яе давіла
падкова яе таптала
сонца яе паліла
дождж вастралёсы сек
купіна — гэта магіла
балотна-пустога рэха
купіна — скрозь пакутніца
купіна — міні-копка
дзік на яе не купіцца
бо купіна — горб чортаў
купіна — зялёная барадаўка
астыглай дрыгвы вулкан
курган мурашыны —
кротаўка —
падушка Вадзяніка.

ПАСТКА

Да часу — tabula rasa
да ночы — пустое цела
пачостак для пасткі — мяса
знявага ёй — рэха стрэлу
пастка — спакусы пустка
пастка — сіло квадрата
пастка — пасцель Пракруста
скрозь помсціць за пост свой пастка
сабе яна — брыганцінай
хоць вятрась не ловіць вецер
а мне яна — гільяцінай —
мышынай машынай смерці.

МОРЫВА

Дрэва падмытае гоніць рака —
рыба ў лісці зялёным...
Выплыве месяц — чаўном рыбака —
высвеціць невад кроны.

Дзе вадзянік на падводны зруб
высцеліў плёс бярвеннем,
рук каранямі ў адчаі дуб
ворыва хваль успеніць.

Тут у вірах, што магіл глыбей,
змірыцца з лёсам волат...
І прычакае драпежны глей
золата чорнай зморы.

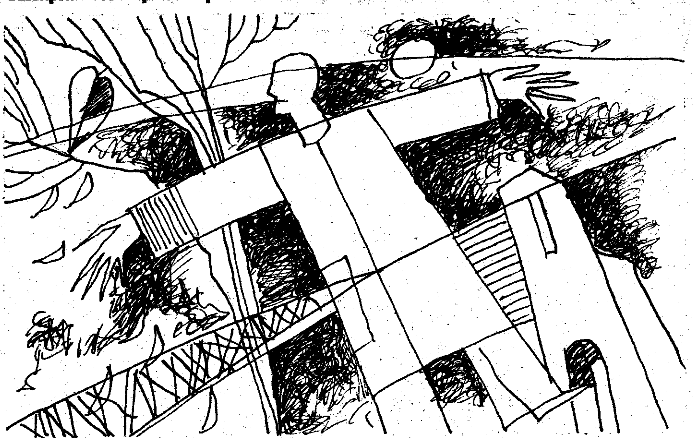
ЗОЛАК

З занябёсных глыбіняў,
адкуль не вяртаюцца птушкі,
дзе сасмяглая гліна
сумуе без богавых рук,
саламяны прамень
на паркалевым снезе падушкі —
свежазжаты ўспамін —
паратунак ад сонных пакут.

ВОДАР ВЯРГІНЯЎ

Водарам волкіх вяргіняў
вабіць вагітная ваза...
Вусцішны вырай вышыняў —
восені вотайны вязень.

Выжаўрыць воблачны верад.
Ворыва вызваліць вецер...
Вечар выразлівы. Вечнасць —
вытаргай вычварнай веры.

КАХАННЕ

Былое жарсці вулкан патухлы
на сподзе сэрца няўзнак ажыў...
"У імя Тройцы святога Духа" —
яму не стану казаць: — Амінь.

За верасьнёвай цяснёнай скрухай
слязой зашклёны прысню пагляд...
Шапчу: — Кахаю, — табе на вуха,
нібы замову ад першых здрад.

●

Забудзься, як човен пяшчоты нас нёс
насустрач расчуленым хвалям...
Забудзься, як небам спакушаны плёс
сузор'яў дарыў нам каралі.

Не помні — ні поўні у пойме смугі,
ні крылаў купальскае ночы,
ні першай залевы валос на лугі,
ні сумам змялелым вочы...

І нат, калі тыльную сутву душы
ахрыплая выстудзіць замяць,
нікому нічога пра нас не кажы —
маўляў, блізарукая памяць.

●

Не ўяўляю, як буду цябе забываць...
Забываць — выспу сноў чыстаганіць,
забываць — як цвікамі труну забіваць,
што была для нас чоўнам Кахання.

Не ўяўляю, як буду цябе абмінаць.
Абмінаць — як злачынца ахвяру,
абмінаць — нібы соты у пчол адбіраць,
ці ў раллі перасмяглае — хмару.

Не ўяўляю, як буду — ці буду зусім
без цябе, маёй доннай лілеі,
без цябе — як аслеплы
без вогнішча дым,
ці ў вар'ятні Ван Гог без алею.

ПРАДЧУВАННЕ

Адплывалі аблокі
за богавы светлыя вочы,
нібы гурма анёлаў —
успененай хваляю крыл...
Ды заплакала маці,
раптоўна прачнуўшыся ўночы,
трох слязін дачакаўся
не ёй узгадаваны сын.

Трох слязін — трох парваных
бурштынін атрутных,
трох змяюк са спалоханых раніцай сноў,
трох чаўноў
у сталёвых вярыгах раскутых,
трунаў трох
з жаўтажвірых вясковых кладоў.

У ХВАРОБНІЦЫ

Мой сон пераехаў трамвай
каля стадыёна "Дынама"...
І чорнаанёлавы рай
гукнуў нехрышчонаю рамай.

Не ведаю, хто дапамог
адолець парог падваконня,
ці д'ябал у вочы, ці Бог
глядзеў з залатога прадоння.

Прачнуўся — распнуты на стол...
Душу адпускала Геена,
і белы бальнічны Анёл
шпрыцом цалаваў маю вену.

ЧАРНОБЫЛЬСКІ АНЁЛ

З авансцэны вясновага рання
між аблокаў туманных куліс
у пражэктарным сонечным ззянні
ён крыху тэатральна узнік.

Ён маўчаў і глядзеў мне у вочы,
ён прарочыў няззжыты мой лёс.
Я з магілы глыбокае ночы
пад паглядам яго уваскрос.

І на хвалю ступіў асцярожна,
і за ім да нябёсаў наўпрост
брукаванкай астыглаю Сожа
ціха рушыў, амаль як Хрыстос...

●

Пайду ў Лістапад...
Яго царская брама
даўно спакушае, вярбуе душу...
Пайду неагляднa, як вернік да Храма,
дзе лісце спраўляе па леце імшу.

Пайду ў хараство
харалужнага бору,
дзе сонца сусаліць асін купалы.
Сыду хоць на дзень
ад згрызотаў і зморы,
і дум неадчэпных цяжкой кабалы...

Пайду ў Лістапад
без надзей на вяртанне,
як жораў жураўлівы у обнізе зор...
Сыду назусім — ерэтык-самазванец...
Спытаюць — куды?
Адкажу — на касцёр.

ПІЛІГРЫМ

А.БЯЛЯЦКАМУ

Калі загалосяць нябёсы
мне ўслед залатымі дажджамі,
калі лёсахрэсніца Восень
заваліць мне вочы лаўжамі,

калі ўвырайлётныя гусі
мне сэрца, як пацер, праніжуць,
раскрэсы маёй Беларусі
я ў рукі вазьму замiж крыжа,

і рушу насустрач Галгофе
зашклёным шляхом перадзім'я,
а кроў у снягах сваёй мовы
пакіну на памяць Радзіме...

Проза

Адам ГЛОБУС

АЎТАПАРТРЭТ З РАЗБІТЫМ НОСАМ

АПАВЯДАННЕ

ЛЮБЛЮ стрыгчыся нагала. Каб ні валасінкі не заставалася. Каб прыгожыя акуратныя вушы паўставалі ва ўсёй далікатнай вытанчанасці. І хай шаноўныя сябры і сяброўкі не выказваюць захаплення арыйскім чэрапам, я, нікога не слухаючы, час ад часу буду стрыгчыся пад самы нуль. І не з-за таго, што баюся аблысець ці з-за кепскіх рэдзенькіх валасоў. Не. У мяне выдатны, густы, светлы чуб. Валасы крышку падвіваюцца і, калі адпусціць па плечы, дык вакол твара будуць пакалыхвацца дзюрэраўскія хвалістыя кудзеры.

Так звычайна пачынаюць маляваць фотаробат злачынцы. Спачатку валасы, потым абрыс твару, у ім акрэсліваюць вусны і нос, а заканчваюць вачыма дый асаблівымі прыкметамі.

У мяне ёсць адметнасць: невялічкая, бляклая татуіроўка. Яна хаваецца ў майтках. Пад маім пупком вырасла ружа, зусім маленечкая сіняя кветка. Вельмі яе люблю.

Сур'ёзна. Хто не ведае, дык не ўявіць, як балюча рабіць наколку на чуллівым месцы. На плечуку можна спакойна выбіць сто розных плеўчатакрылых драконаў. А на самым нізе жывата пакуль зробіш абрыс кволенькай кветачкі, ледзь не сканаеш. Боль пякельны.

Калі на тым свеце чэрці дазволяць мне працаваць у пекле, я ўсім грэшнікам параблю наколкі на эрагенных зонах. Яны пакайфуюць, яны пасінеюць ад радасці. Зраблю начальніцкі твар і скажу: "Гэта вам, гады печаныя, за грахі гнюсныя, недаравальныя і смяротныя!"

У мяне вельмі сур'ёзны абрыс твару, з цяжкой ніжняй сківіцаю. Валявы, мужны лік з нармальна пакрыўленым носам, які паправілі ў бойцы. І не на спартовай пляцоўцы ў рэгламентаваным двубоі, а ў вулічнай сутычцы, калі два двухногія не могуць мірна гаманіць. На цвярозую галаву выдатна разумею, што не трэба зневажаць, абражаць і крыўдзіць чалавека, таго самага двухногага без пёраў, з пляскатымі пазногцямі. А таксама не варта абражацца і крыўдзіцца самому. Ну каму трэба свая, а тым больш чужая крыўда з бядотамі? Ясней яснага — нікому.

Толькі розум не заўсёды бывае ў разважлівым і памяркоўным стане, асабліва калі ў страўнік залілося трыста грамаў гарэлкі. Тады, пад уздзеяннем спіртной пары ў маім дасканалым чэрапе адбываюцца неверагодныя рэчы. У адно імгненне з добрага, сціплага, разумнага ператвараюся, пераўвасабляюся ў жорсткага, злоснага, раз'юшанага бандзюгу. З разяўленага рота ліецца лаянка, сыплецца брэх, вылятаюць праклёны, а кулакі крышаць усялякія перашкоды. Чорт ведае што творыцца. Жах!

А нос ламаўся так... Спачатку я ціхенька выпіў у кавярні "Брыганціна", і не за столікам, а стоячы ў бары. Прыняў няшмат, грамаў сто. Піў з Уладзімірам, былым аднакурснікам па мастацкім інстытуце.

У горадзе панаваў добры настрой — сонца красавіцкае прыгрэла, зіма скончылася і сышла. Можна не зашпіляць паліто, хадзіць расхрыстаным і прыставаць да дзяўчатак. Пад такі настрой першыя сто грамаў заходзяць лёгка, як шып пад скуру. І не думаеш, што стрэмку давядзецца выкалупваць, раздзіраючы ранку іголкаю ды пінцэтам.

Мы выйшлі з цемнаватай, прапахлай рыбнымі стравамі "Брыганціны", крочылі ў бок пляца Перамогі і адзін аднаму расказвалі пра ўласную мастакоўскую геніяльнасць. Вельмі дарэчы нам трапіўся каля кавярні "Бярозка" яшчэ адзін геній канцэптуальнага жывапісу — Ігар. У краме закупілася таннае віно і сыр з хлебам. У Ігаравай майстэрні віно выпілася, а сыр разам з хлебам з'еўся дарэшты.

Мы паразглядалі Ігаравы палотны. Мы паразважалі пра нетры лірычнага абстракцыянізму, і ягоную неацэнную ролю ў маскавальнай афарбоўцы вайсковай тэхнікі. Мы паўзгадвалі вясёлыя часы мастацкага інстытута. Мы ап'янелі і, пахістваючыся, выйшлі на двор.

Я з Уладзімірам пайшоў у адзін бок. Светлабароды Ігар накіраваўся ў другі. Ігара, ён прызнаўся, чакала нявеста з ласкавым прозвішчам Бажок. Ігара, ён сказаў, чакала жанчына. А мяне з Уладзімірам падпільноўвала зусім іншая сустрэча.

Мы кіраваліся на тралейбусны прыпынак, а на шляху, каля таксафоннай кабінкі, таўкліся хлопцы — два большыя і меншы. Вялікія навісалі над малым, так перуновыя хмары навісаюць над лясным спакойным азярцом. "Біць будуць!" — сказаў я Уладзіміру, і той пагадзіўся.

У п'янага мужчыны смеласці поўныя кішэні. І я ў шэрым расшпіленым палітоне падляцеў да агрэсіўных асілкаў і нагадаў, што крыўдзіць меншых, слабейшых, адзінокіх — малапачэсны і зусім не рыцарскі занятак. Большыя пагадзіліся й прапанавалі забраць на доўгую памяць меншага. Яны сышлі, пасмяяўшыся на развітанне і прадэманстраваўшы ў знак прымірэння выдатныя, буйныя, чыстыя зубы.

Мы ўтрох засталіся стаяць. І тут выратаваны чалавек дастаў з кішэні правую руку. На ёй ззяў выдатны сталёвы кастэт з чатырохкантовымі шыпамі. "Дарма ўлезлі, я б ім зараз морды паразрываў. Паглядзі, якая цацка! Адзін раз шваркнеш, і на ўсё жыццё памятка будзе! А вы не ў час прысунуліся". Мярзотны тварык зморшчыўся, хлопец чыхнуў.

Я з Уладзімірам перамігнуўся — пара сыходзіць. Вельмі разумная была думка, паціху дыстанцыравацца ад уладальніка халоднай зброі. Толькі сысці не паспелі, хлопец учапіўся ў маё рукаво і горача зашаптаў пра ўласную злосную жонку, у якой ёсць прыхаваная пляшка гарэлкі. Хлопец паабяцаў, што калі зойдзем да яго ў госці, дык гарэлка абавязкова выставіцца са схованкі на пачастунак.

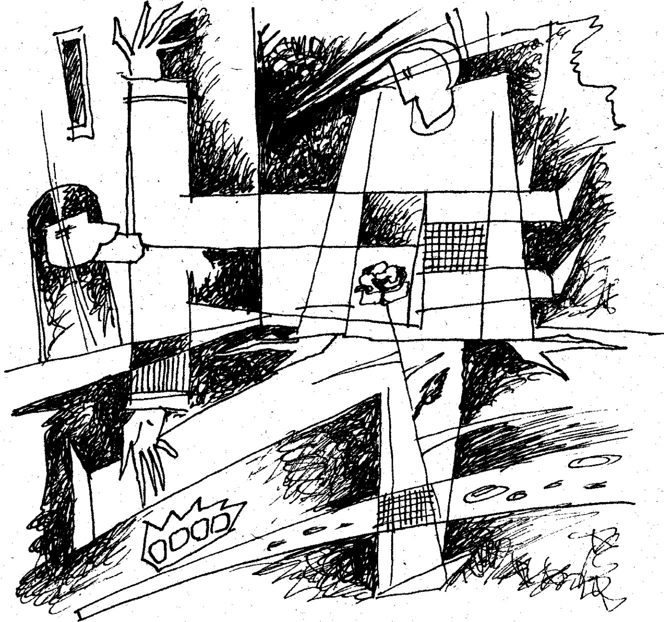
Жыў ён тут жа, на пляцы Перамогі, у доме з хлебнай крамаю. Мы ўзняліся на трэці паверх. Хлопец пазваніў. За дзвярыма пачулася асцярожнае шапаценне. Нехта зіркнуў у вочка і заціх. Хлопец званіў яшчэ разы са тры. Пакуль за дзвярыма не ўсчалася лаянка, якую сыпала й сыпала нябачная істэрычка. Яна прапаноўвала як мага хутчэй сысці ад кватэры, інакш выкліча міліцыю, і нам гарантавана затрыманне і пятнаццаць сутак зняволення. На яе лаянку хлопец адказаў такім жа раз'юшаным брэхам. Яны лямантавалі на ўвесь пад'езд, на ўвесь дом, на ўвесь пляц Перамогі над фашызмам. У мяне не ўзнікала і ценю сумнення, што сварацца вельмі блізкія людзі. Родная кроў ёсць родная кроў. Яна праявіцца, як ні хавайся за дзвярыма.

Раптам брахуны сціхлі. І я так здзівіўся цішыні, што не думаючы спытаўся: "Што ты за чалавек, калі цябе не пускаюць ва ўласную кватэру?" "Паўтары!" — запатрабаваў крыкун з кастэтам. А мне было пляваць на зброю, на ганарыстасць і на істэрычку за дзвярыма, таму пытанне паўтарылася. У п'янага мужчыны смеласці поўныя закарвашы. Хлопец спакойненька прапанаваў пабіцца ў двары. Яму было наканавана пабіцца. І я дарма адстойваў маральнасць каля аблупчаных таксафонаў. Каб ведаў, дзе ўпадзеш, дык падаслаў бы паралону. А так давялося выходзіць у начны двор і змагацца.

Уладзімір спрабаваў нас мірыць. Ён станавіўся паміж намі, але своечасова зразумеў: двое дурняў перамогуць аднаго. Уладзімір адышоў у цемру і закурыў.

Няпушчаны дамоў паскуднік прапанаваў ударыць яго па мордзе. Я не з тых, каго доўга ўгаворваюць. Я шаснуў правай пад левае вока. Ён упаў. Ускочыў. Выхапіў кастэт. І пайшоў на мяне, нібыта не ведаў, што я трупну ў пысу. Яму давялося зноў уставаць і пачынаць бойку. Толькі маё трыванне, мой добры настрой, мае чалавекалюбскія намеры выветрыліся, як клубы тытунёвага дыму з альтанкі ў ветраны вечар. Я збіў паскудніка з ног. Я прыціснуў каленам да асфальта руку з кастэтам і кулаком растоўк азвярэлы тварык. А потым устаў і пайшоў праз ціхі двор у бок парку культуры і адпачынку імя Горкага.

"Мянты!" — дагнаў мяне Уладзіміраў вокрык. Раптоўны страх шылам праццяў нутро, нават сінія пялёсткі ледзь не абляцелі з таемнай вытатуіраванай ружачкі. Развярнуўшыся на сто восемдзесят, я пабег. Ляцеў ледзь кранаючыся зямлі, перамяшчаўся ў прасторы велізарнымі скачкамі. Адно з прызямленняў трапілася якраз каля нерухомага цела. Я зачапіўся за паскудніка. Упаў на рукі і садраў скуру з далоняў. Рукі трапілі на вадасцёчны люк, а вось тварам я рэзнуўся аб высокую броўку. Нос разваліўся, разлезся і размазаўся па твары, як печаны яблык. Давялося згрэбсці ў жменю тое, што было арыйскім носам, і спытаць ва Уладзіміра, выплёўваючы кроў: "Што рабіць?" Той прытупваў на адным месцы так, нібыта да смерці хацеў у прыбіральню. З захлёбістых рэплік вынікала адно — трэба ўцякаць.

З цёмнага двара мы выскачылі на светлы пляц Перамогі, прагарцавалі міма газавай гарэлкі вечнага агню і падбеглі да таксовачнага прыпынку, дзе гула вялікая чарга прагнаных з рэстарацыі весялуноў.

Тут сілы і пакінулі мяне. Душа выляцела з цела. Яна з цікавасцю назірала, як я ў залітым крывёю палітоне, пахістваючыся, падышоў да сметніцы і прысеў. Душа, пэўна, з-за шкадобы вярнулася.

Жахліва забалеў раскроены нос.

Падышла таксоўка. Уладзімір у двух словах распавёў чарзе, што нас пабілі бандыты, а цяпер за намі гоняцца міліцыянты. Народ зразумеў. Народ у роўнай ступені не любіць і тых, хто парушае парадак, і тых, хто наводзіць. Таксоўшчык паставіўся да маёй разбітай морды са спачуваннем і даў газету "Звязда", каб кроў не капала на сядзенне. "Мне ж яшчэ цэлую ноч катацца!" Яго можна зразумець.

Усіх можна зразумець.

І маю жонку варта зразумець, яна крычала і парывалася выклікаць дактароў. Уладзіміра трэба зразумець, ён нават не заходзіў у кватэру і з'ехаў дамоў на той жа ж таксоўцы, на якой мы прыехалі. Суседку таксама пажадана зразумець, старую, пабітую хваробамі і бяссоннем, яна грукала ў сцяну: маўляў, гадзіна ночы і паводзьце сябе прыстойна ці хоць бы ціха. Усё зразумела. А я, дарэчы, паводзіў сябе ціхамірна. Памыў халоднай вадою галаву разам з тварам і разваленым носам. Потым як мог, так і зляпіў пальцамі родны, гарачы, змучаны нос. Тое, што атрымалася, замазаў слінаю з чорным муміём, а наверх начапіў пластырную стужачку.

Ламанне носа запамінаецца на ўсё астатняе жыццё.

Асабліва помніцца раніца. Пахмельнага сіндрому не было, галава не балела, не хістала і піва не хацелася. Было значна горш. Я паміраў ад жаху, бо набраў у галаву дурных думак. І адкуль толькі ўзялося перакананне, што паскуднік са сталёвым кастэтам здох. Што, б'ючы, не заўважыў, як забіў, як забраў жыццё ў чалавека. Чорныя ўяўленні абступілі свядомасць, як варожае войска, што закальцоўвае горад у аблогу. Я паціху шалеў і звар'яцеў бы канчаткова, каб не затэлефанаваў міліцыянту Павалу. "А, як хвост прыцісне, так да паліцыянтаў прыпаўзаеце!" Я згодны быў слухаць і горшае, каб толькі прасвятліць наступствы начнога здарэння.

"Трупаў з раёна пляца Перамогі ў моргах не зарэгістравалі. Скаргаў на бандытаў, што дэбашырылі каля хлебнай крамы, ніхто не пісаў". Я сядзеў на падлозе, слухаў Павалаў голас і кайфаваў.

"Як мала чалавеку трэба для задавальнення!" — сказаў я тады люстэрку, з якога пазірала бяскроўная, мучністая маска з бэзавымі мяшкамі пад вачыма.

Палітон вельмі лёгка адмыўся. Я апрануўся і пайшоў гуляць па горадзе. Засунуў рукі ў кішэні і шпацыраваў. Я быў найшчаслівейшым з людзей. Сіняя ружачка распусціла ўсе свае пялёсткі. Сустрэчныя ўсміхаліся. Мой выгляд смяшыў і ўдначассе выклікаў спачуванне. І я, канешне, не пайшоў да доктара, каб не чуць дурных пытанняў. "А хто гэта вас так апрацаваў? А ці ня хочаце напісаць заяву ў праваахоўныя органы?" І на працу, у свае родныя камісійныя крамы не пайшоў. І не маляваў шыльдачкі: "Не аформленае", "Прададзенае", "М" і "Ж".

Прагуляў цэлы дзень навылёт, і не шкадую. А на вечную памяць пра шчаслівы вясновы дзень застаўся шнар на крываватым носе.

Вось так паціху намаляваўся аўтапартрэт. Звычайная, шэранькая, можна сказаць, знешнасць. Колер маіх светлых вачэй таксама шэра-блакітны. Але я ніколі не саромеюся ўласнай знешнасці.

Мастак Ігар аднойчы сказаў, што ў мяне вельмі паэтычная хада. Толькі гэта няпраўда, бо крок у мяне цяжкі, самаўпэўнены, міліцыянскі. Калі іду, дык здалёк відаць, што дарогі не саступлю.

ВЯРТАННЕ НА ПРОЙДЗЕНЫЯ ДАРОГІ

16 кастрычніка М. Залознаму споўнілася б 70 гадоў. На жаль, вось ужо трынаццаць з іх яго няма з намі. Мастак пайшоў з жыцця 7 красавіка 1982 года ў самым росквіце сіл.

Дарэчы, наша зямля стала для М. Залознага роднай, а нарадзіўся Мікалай Рыгоравіч на Украіне, у вёсцы Княжычы Броварскага раёна. Большую частку свайго жыцця звязаў з Беларуссю. У 1959 годзе скончыў Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут і пачаў працаваць выкладчыкам у Мінскім мастацкім вучылішчы, а затым выкладаў і ў інстытуце.

Працаваў М. Залозны ў галіне тэматычнай карціны, пейзажа, партрэта, нацюрморта. Значнае месца ў яго творчасці заняла тэма Вялікай Айчыннай вайны. Увогуле ж, калі гаварыць пра яго набыткі, то нельга не згадаць такія творы, як "Вызваленая", "Зямля", "Перамога", "Возера Селява", "Цюльпаны" і іншыя.

Лепшыя работы Мікалая Рыгоравіча прадстаўлены ў нацыянальным мастацкім музеі. Экспазіцыя прымеркавана да 70-годдзя з дня нараджэння творцы.

"СПЯВАЙЦЕ, СЯБРЫ!"

У слуцкім выдавецтве "Дзіва" накладам 5 тысяч паасобнікаў выйшаў у свет спеўнік беларускіх і рускіх песень. Укладанне зрабіў Аляксандр Іосіфавіч Сурмачэўскі. Акрамя народных песень, у зборніку прадстаўлены песні на словы Н.Гілевіча, У.Карызны, В.Вярбы (музыка М.Пятрэнкі, Э.Ханка, Л.Захлеўнага, П.Шыдлоўскага і інш.).

З. В.

КАРЭЛІЦКІ КНІГАЛЮБ

У цыкле "Сустрэчы з цікавым чалавекам" адбылося знаёмства чытачоў Карэліцкай цэнтральнай бібліятэкі П. Саўчыкам, з чалавекам, які з ранняга дзяцінства ўлюбёны ў кнігу, чытанне, мае вялікую ўласную бібліятэку, працуе настаўнікам Баранчанскай школы.

Кнігі Пётр Паўлавіч пачаў збіраць яшчэ да вайны. На вялікі жаль, першапачатковы збор у гады вайны загінуў. Але гэта не перашкодзіла здзейсніць дзіцячую мару — мець добрую ўласную бібліятэку. Яшчэ ў студэнцкія гады ён падпісаўся на Вялікую Савецкую Энцыклапедыю. Грошы на кнігі прыходзілася зарабляць і даволі цяжкай працай: пілаваць дровы, разгружаць вагоны.

Вынік гэтай карпатлівай працы па набыцці літаратуры — цудоўны. Прыватны кнігазбор па колькасці роўны любой сельскай бібліятэцы, а па каштоўнасці — паспрачаецца з імі.

Да гэтага часу Пётр Паўлавіч у моцным сяброўстве з кнігай. Чытае, як кажуць, запоем. Цудоўныя, незвычайныя мясціны, з якімі пазнаёміўся па кнігах, яму захацелася ўбачыць. Ён наведаў дваццаць краін свету: Англію, Індыю, Лаос, Кувейт, вандраваў па Аравійскай пустыні, быў на Канарскіх, Полеадскіх, Арктычных астравах, бачыў тайгу і тундру ў першароднай прыгажосці. Былы Саюз праехаў удоўж і ўпоперак, падарожнічаў на байдарках, шлюпках і нават на... вярблюдах.

Любоў да кнігі прынесла яму і новае хобі: нумізматыку і філатэлію.

Пётр Паўлавіч не толькі любіць і ведае кнігу, але і з'яўляецца яе апантаным папулярызатарам. На працягу трох месяцаў у чытальнай зале Карэліцкай цэнтральнай бібліятэкі дзейнічала выстава рэдкай кнігі з прыватнага кнігазбору карэліцкага кнігалюба. На ёй былі прадстаўлены многія каштоўныя выданні з яго калекцыі.

Л. ТУРМАСАВА,
загадчык аддзела бібліятэказнаўства Гродзенскай абласной бібліятэкі імя Я. Ф. Карскага

"...ЯНА ВАЧАМ ВІДНА ЗАЧАРАВАНЫМ..."

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА НАРОДНАЙ АРТЫСТКІ БЕЛАРУСІ ГАЛІНЫ ТАЛКАЧОВАЙ

КАЖУЦЬ, што найпрыгажэйшая поза бывае ў дзяўчынкі, калі яна прыўзнімаецца на дыбачкі, каб дацягнуцца да ружы. Ружа вабіць маленькае жаночае сэрца, якое здагадваецца і нават інтуітыўна ведае, што гэта для ружы, для пунсовага або бледна-жоўтага бутона на досвітку свістаў і шчоўкаў салавейка, нібы маліў і ўгаворваў яго распусціцца і раскрыцца ў кветку: "Свае красы не ведаеш ты ўсёй..." І потым, калі дзяўчынка наблізіцца да паўналецця і ёй давядзецца над ружаю схіляцца, яе постаць, бывае, захоўвае штосьці няўлоўнае ад тае дзіцячай грацыі, з якой яна, яшчэ дзяўчо, цягнулася на дыбачках да ружы, апетай салавейкам. Адораную гэтым маладую жанчыну Янка Брыль, напрыклад, называе элегантна-велічнай у сваёй жаноцкай прывабнасці.

Калісьці вось так мы разважалі з маім сябрам Ізідорам Нісневічам. Ён быў педагогам тагачаснага тэатральнага інстытута. І толькі я прамовіў тое брылёўскае "велічна-элегантная", як Ізя ўсклікнуў: "У нас на выпускным курсе ёсць такая актрыса — Галя Ваксман!" Яшчэ выпускны — і ўжо актрыса? Але, так яно і было. Неўзабаве мы з І.Нісневічам і рэжысёрам М.Троіцкай зрабілі радыёспектакль "Ля сіняй бухты", прыдумаўшы на падставе аднаго вуснага апавядання слыннай Цёці Уладзі, Купалавай удавы, рамантычную гісторыю кахання Максіма Багдановіча. Ялта, пошум марскіх хваль, цені кіпарысаў, белакрылыя чайкі, водар духмяных гронак гліцыніі — і "ён" і "яна". Яна — Вераніка. На гэтую ролю і запрасілі маладзенькую Галю Ваксман.

І перш чым убачыць яе на сцэне, я пачуў гэты пералівісты голас з прытоенымі інтанацыямі нейкай дзівоснай шчырасці, па-жаночы палахлівай і таму часам хаваемай за жартаўлівай іроніяй або пад недарэчнай паўзай, пасля якой можа прагучаць нешта падобнае на паспешліва-няўцямнае лапатанне. Я не адзін раз слухаў тую перадачу і лавіў сябе на тым, што гэта мае, мной напісаныя на паперы словы, прыдуманыя для персанажа радыёп'есы. І ў той жа час яе — жывой Веранікі, якой паўстае перад мікрафонам актрыса Галіна Ваксман. Яна і раскрывала нешта загадкава жаноцкае ў характары гераіні, а голасам, дазволю сабе так сказаць, жывапісала ў эфіры яе выгляд, настрой, рух.

Калі тое было, божухна! Цяпер гэтая актрыса — адна з вядучых у трупе Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Галіна Талкачова. Народная — такая нададзена ёй ганаровая годнасць. Гэтыя два паняцці — "вядучая" і "народная", мабыць, сведчаць пра тое, што пэўны ўзровень артыстычнай культуры тэатра вызначаецца і падтрымліваецца і яе намаганнямі, яе творчымі адкрыццямі, яе выкананнем роляў, густам і манерай паводзін у мастацтве. Тэатралы, пачуўшы імя Г.Талкачовай, адразу прыгадваюць свае ўражанні ад яе тэмпераментных паглыбленняў у жаночы свет. Я кажу "свет", маючы на ўвазе тую псіхалагічную адметнасць і той кшталт чалавечай асобы, якія прырода цалкам аддала ім, паводле нашай звычкі даваць такое найменне прадстаўніцам лепшай паловы чалавецтва.

Я знаёмы з творчасцю актрыс, якія ў сваёй сцэнічнай працы па-мастацку асэнсоўваюць і выводзяць на падмосткі носьбітак пэўных людскіх якасцей наогул: "скнара" ў спадніцы, "фарсун" у спадніцы, "валацуга" ў спадніцы, "падлізнік" у спадніцы, "кар'ерыст" у спадніцы, "спрытнюга" ў спадніцы... Ды зваблівым святам сустрэчы з сапраўднай актрысай бывае створаны ёю жаночы тэатральны вобраз, які далучае нас да пакут і да радасці, да летуценнай надзеі на блізкае шчасце і да пакутлівых расчараванняў у тым, каго яна ж сама вызначыла для сябе як куміра, ідэальнага мужчыну, бездакорнага сярод усіх Адамаў на зямлі. З актрысай, якая прызнаецца праз свой сцэнічны персанаж у тым, што ёй, жанчыне, лягчэй справіцца з папрокам уласнага розуму і з абвінавачаннем свайго ж сумлення, чым угаварыць, улагодзіўшы, сваё сэрца. Калі глядзіш спектакль з такой актрысай у галоўнай ролі, прыгадваеш шэкспіраўскага Анджэла ("Мера за меру"), які звяртаецца да жанчыны: "...Вы толькі заставайцеся тым, што вы ёсць. Але, жанчынай, — і не болей. Інакш вас на нішто звядзе суровы лёс..."

Як дасягаецца падобны творчы стан у артыстычнай творчасці, адказаць цяжка. Ці то чалавек свядома пачынае ўдаваць з сябе гордую і пакрыўджаную натуру, ці то па інтуітыўнай здагадцы робіць тое, што наканавана талентам. Вось і Галіне Талкачовай я не задаю пытання пра гэтую асаблівасць яе жыцця на падмостках. Яна — такая! І тады, калі яе персанаж балансуе на мяжы вульгарнай прагавітасці або не ў сілах утаймавацца і скрыць пачуццёвых прэтэнзій, як гэта было ўласціва яе Ірэн Прыбытковай ("Апошняя ахвяра" А.Астроўскага) ці Клемянціне ("Забыць Герастрата!" Р.Горына). І тады, калі яна паўставала ў святле рампы духоўна чыстай і знарочыста грубаватай сцюардэсай Наташай ("Яшчэ раз пра каханне" Э.Радзінскага) або чарнявай юнай пакутніцай, якую акрыляе ахвярнае каханне да яе сапраўды мужнага хлопца, Інгай ("Выклік багам" А.Дзялендзіка). І тады, калі Г.Талкачова малюе жаночы характар, быццам створаны прыродай свавольным, з капрызамі, наравістым накшталт публічнай дзеўкі з падваротні на Броннай Насцёны, якая сама жыве ў летуценнях незаплямленай доляю каханай, а ў сутычцы з начлежным сваім партнёрам Баронам здзекліва выкрывае гэтага прадажнага дармаеда так, што з яго ссоўваецца арыстакратычная маска ("На дне" М.Горкага)...

Актрыса вельмі выразна выпраменьвае вачыма нешта такое, што і змясцілася ў прамоўленых ёю словах гераіні, і трымціць у падтэксце, чаму або няма наймення, або жанчына яго не ведае. Вочы кранальна ўсміхаюцца, але часцей прыкоўваюць да сябе ўвагу такім чынам, што табе раптам тужліва робіцца на душы. Магчыма, у іх не згасае водсвет, як мне здаецца, не па-дзіцячы перажытых наяве незвычайных узрушэнняў і моцных хваляванняў. Ад такіх перажыванняў на душы, у гэтым недаступным для нашага розуму, нават уяўным ёмішчы, дзе месціцца нашае "Я", застаюцца такія ж прывідныя і надта балючыя шрамы.

На здымку: Галіна ТАЛКАЧОВА і Аўгуст МІЛАВАНАЎ.

Фота А. МАЦЮША.

Калі мы глядзелі прэм'еру "Выкліку багам", помню, нас нібы апякло адчуванне сапраўды перажытай Інгай балючай пакуты. Гэтая наўрад ці вылечная хвароба, што не дае гераіні ні на хвіліну забыць пра пагрозу смерці, і злавесная лічба-нумар на запясці, бы тое таўро, выкалатае знаўцам сваёй справы з Асвенціма або Бухенвальда... І дрыготкі пералівісты голас спавядальнага сэрца... Змярцвелая глядзельная зала адчула, што так паказаць Інгу на сцэне можна, перадаўшы ёй нешта вельмі асабістае, перажытае актрысай.

Мабыць, і пра гэта я не буду ў яе пытацца. Бог мой, ці ж маглі абмінуць гора і жалоба мінскую дзяўчынку, калі яе, васьмігадовую, зацягваў у свае нетры ашалелы і ліхаманкава бязлітасны вір вайны! І, канешне, не раз нясцерпна шчымлівая маркота клала ёй на плечы сваю калючую знобкую руку...

Якой бы гарэзлівай або легкадумнай, дураслівай або скандальнай, бядовай або хітрушчай ні была гераіня Г.Талкачовай, актрыса знойдзе момант, каб у яе вачах... у разгоністым ці надломаным голасе... у нечаканым роздуме ў паўзе... выступіла наверх неадчэпнае прадчуванне жанчынай якоесьці немінучай напасці. Партнёры па сцэне часта па-творчы ўспрымаюць падобныя праявы ў ёй жаноцкай сутнасці і неўпрыкмет для сябе рэагуюць на іх. Асабліва маляўнічыя і псіхалагічна супярэчлівыя дыялогі вядзе Г.Талкачова, як мне здаецца, з А.Мілаванавым. Дастаткова прыгадаць іх разам у "Памінальнай малітве" паводле Шолам Алейхема, у спектаклях "Яшчэ раз пра каханне", "Святая святых", "Месье Амількар, або Чалавек, які плаціць", "Зацюканы апостал". Драматызм жыцця, драматызм жаночага лёсу адзначаецца сэрцам актрысы, як сейсмографам.

Шчыра прызнаюся, што якраз Галіна Талкачова аднойчы зрабілася віноўніцай майго расчаравання ў слыннай п'есе "Аптымістычная трагедыя" Ус.Вішнеўскага... Яшчэ параўнальна нядаўна я са шчырым захапленнем дзяліўся сваімі ўражаннямі ад выступлення ў ролі Камісара Аляксандры Клімавай у Рускім тэатры, ледзь не захлыпаючыся словамі пра р-р-рэвалюцыйны подзвіг самаахвярнай жанчыны, якая... І вось Камісарам на беларускай сцэне паўстала перад гледачом Г.Талкачова. Не, яна ўсё рабіла так, як прадугледжана было драматургам, і не скажала рэжысёрскай задумы. Ёй толькі па-акцёрску не надта свабодна было вымаўляць самыя рашучыя рэплікі, загадваць, хапацца за рэвальвер, узнімацца вышэй прафесійнага вайскоўца ў пытаннях тактыкі і субардынацыі ў матроскім атрадзе. Камісар аказаўся не свабодамыснай асобай. Адчуваўся разлад паміж вытанчанай жаноцкай натурай і абранай ёю пасадай. Мажліва, гэта прабівалася насуперак нават творчым імкненням Г.Талкачовай, але і пераступае біблейскія запаведзі гэтая жанчына ў камісарскай скуранцы, пераадольваючы нешта ў самой сябе надта злачынна.

Яшчэ і той час у нашым грамадстве (семдзесят сёмы год), мабыць, ужо вымагаў, каб мы задумваліся над прапанаванымі нам трактоўкамі паводзін чалавека ў рэвалюцыі і на вайне. Задумваліся — без ідэалагічных шор. Ва ўсякім разе менавіта ў выкананні Г.Талкачовай асабіста я адчуў, што не ўсё апета і праслаўлена Ус.Вішнеўскім сумленна ў гэтай выдатна зробленай ім п'есе. Мне ўпершыню падумалася, што наогул жанчына робіцца тэрарыстам, рэвалюцыянерам, функцыянерам падполля, камісарам з прычыны нейкіх комплексаў, няўдачлівая ў натуральных сваіх жаноцкіх памкненнях і жаданнях. Не, гэта было не наўмысна падказана нам Г.Талкачовай, а вынікала з сутыкнення глыбока праўдзівай актрысы з апяваннем у жанчыне таго, што апяваць з замілаваннем — грэх.

Я пішу свае нататкі пра гэтую актрысу з нагоды майго захаплення ёю ў спектаклі "Лес", прэм'ерай якога купалаўцы сёлета завяршалі сезон напярэдадні свайго сямідзесяціпяцігоддзя. Якая нечаканая паўстае ў спектаклі, пастаўленым В.Раеўскім і А.Мілаванавым, Раіса Паўлаўна Гурмыжская! Жанчына ў гадах, але маладая душой. І ззяюць вінавата-гарэзліва яе вочы, і губы стрымліваюць жвавую ўсмешку. Ёй уласцівы прывабліва багемны шарм. Лясная жыхарка, гэтая Гурмыжская, якой яе адчула і зразумела Г.Талкачова, і ў Парыжы бывае, і за модамі сочыць. І — галоўнае — марыць кахаць і быць каханай. А гэтага ёй адтэрміноўваць, як той казаў, — ані: карціць, каб любы паспачуваў, падтрымаў, адазваўся, і не калі-небудзь, а сёння, зараз і вось тутака, у маёнтку "Пянькі", у зялёнай засені ляснога Эдэма.

Гурмыжская ў Г.Талкачовай нібы мастацкі папярэднік вобраза талстоўскай Ганны Карэнінай і асабліва чэхаўскай Любові Андрэеўны Ранеўскай з яе дачай у далёкай Ментоне і парыжскім каханкам. Як ні дзіўна, але з жанчын падобнай адметнасці мы чамусьці не хацелі б змываць жоднай "плямы": тады аблічча дзіўна чароўнай грэшніцы нешта згубіць. А мы, бывае, гатовы паўтарыць за Байранам, які вуснамі Сарданапала абяцае кахаць улюбёнку яшчэ больш за тое, што яна падначальваецца сваёй натурыстай прыродзе, нават не ладзяляючы ягонага лёсу.

Мне не хапае тэатразнаўчых тэрмінаў для доказу дакладнасці майго ўспрымання гэтай актрысы. Лепей я прыгадаю яшчэ раз тут Карэніну. Ці помніце вы тую мясціну ў рамане, дзе Ганна Аркадзьеўна, "...спыніўшыся і зірнуўшы на хісткія ад ветра вершаліны асіны з абмытымі, ярка зіхатлівымі на халодным сонцы, лісцямі,.. зразумела, што яны не даруюць, што ўсё і ўсе да яе цяпер будуць бязлітасныя, як гэтае неба, як гэтая зеляніна". Я апладзірую і крычу: "Брава, актрыса Талкачова!", калі яна і вось т а к акідвае позіркам на сцэне ўрачэбны кабінет або белахмарнае неба, алькоў у доме прывабнага выбранніка або тую пунсовую ружу з кропелькамі расы. І — з вострымі шыпамі. Нешта большае, чым артыстычнае майстэрства, угадваецца тады ў яе таленце, сугучным жаноцкай сутнасці мастака.

Барыс БУР'ЯН

Кампазітар Аляксандр Літвіноўскі, чыю творчую індывідуальнасць няма патрэбы прадстаўляць дасведчаным чытачам нашага тыднёвіка, не так даўно вярнуўся са Швейцарыі. Калі хто з вас грэшным чынам падумае: "Ну, вось, яшчэ адзін беларускі талент знайшоў прытулак на чужыне, а цяпер вярнуўся дамоў госцем", — не думайце гэтак. Прытулак у Швейцарыі сапраўды быў добры, але часовы — быццам казачны сон...

СНЫ НА БЕРАЗЕ ЖЭНЕЎСКАГА ВОЗЕРА

— Адкуль жа, Аляксандр, такі падарунак лёсу: ці не тыдзень у Швейцарыі, у атмасферы Міжнароднага фестывалю харавой музыкі?

— А ўсё таму, што сярод цудоўных выканаўчых калектываў Беларусі ёсць адметны хор "Грайна", якім кіруе Мікола Кашура. Хор — неаднаразовы лаўрэат міжнародных фестываляў, выступаў у Даніі, Францыі, Германіі, Швейцарыі. На радзіме пра яго чамусьці мала ведаюць, хаця гэта калектыў надзіва высокага выканаўчага класа. Так атрымалася, што і мой твор — пралог з кантаты "Вяселле" — быў уключаны ў абавязковую праграму "Грайны", з якой хор зноў выязджаў у Швейцарыю, для ўдзелу ў міжнародным фестывалі. "Грайну" добра запомнілі ў Швейцарыі паводле ранейшых выступленняў, і таму напярэдадні фестывалю калектыў атрымаў магчымасць зрабіць запісы для свайго кампакт-дыска ў горадзе Мантро. Запісвалася духоўная музыка вядомых майстроў: Стравінскага, Чайкоўскага, Дылецкага, Бартнянскага...

— Такім чынам, вам пашчасціла на своеасаблівую фестывальную прэлюдыю...

— О, так! Мантро — гэта горад-казка. І ўражвае не толькі дзівосны ландшафт. Там немажліва і кроку зрабіць, каб не напаткаць якую-небудзь адметнасць, звязаную так або інакш з імем адной з выдатных персон роду чалавечага. Нейкі час тут жылі Жан-Жак Русо, Чайкоўскі, Рыхард Вагнер, Стравінскі. З Мантро звязаны апошнія гады жыцця Рыльке, Чапліна (Чаплін увогуле пражыў тут свае апошнія 25 гадоў, тут і памёр). У Мантро знаходзіцца магіла Уладзіміра Набокава. Мяне асабліва хвалявалі факты, звязаныя з дзейнасцю музыкантаў. Напрыклад, Рыхард Вагнер напісаў у гэтым горадзе частку сваёй оперы "Нюрнбергскія мейстэрзінгеры", а Чайкоўскі — Скрыпічны канцэрт. Стравінскі скончыў там партытуру балета "Вясна свяшчэнная". Бачыце — месца чарадзейнае ў тым сэнсе, што яно быццам спрыяльна ўплывала на стварэнне унікальных у гісторыі сусветнай музыкі твораў. Напрыклад, Скрыпічны канцэрт Чайкоўскага — адна з пярлін музыкі 19-га стагоддзя, а "Вясна свяшчэнная" Стравінскага — гэта сімфанічны маніфест 20-га стагоддзя, дзякуючы якому, мне здаецца, адбыўся якасны зрух, змена ў кампазітарскім мысленні нашага стагоддзя. Сучасным кампазітарам абмінуць уплыў "Вясны свяшчэннай", так мне здаецца, увогуле немагчыма.

— Ведаю, ведаю, што ў вас да Стравінскага асаблівае стаўленне!

— Я вельмі люблю музыку Стравінскага, ён — з тых кампазітараў, чые партытуры я ў свой час дасканала вывучаў, а гэта значыць, у пэўным сэнсе максімальна да іх наблізіўся і лічу іх, скажу так, часткай свайго культурнага багажу — хай сабе гэта будзе мой нясціплы сказана. Тым не менш, я вельмі люблю ягоную музыку і перажыў у свой час перыяд каласальнага захаплення ёю. Натуральна, калі я трапіў у Мантро і неяк, дзякуючы сваім спадарожнікам, пабачыў у аднаго машыны домік Стравінскага, дзе ён пісаў "Вясну свяшчэнную", то літаральна захварэў думкай абавязкова патрапіць і туды.

Там пралягае вуліца "Вясны свяшчэннай", побач ёсць вуліца Стравінскага, ну а на самім доме — невялікая мемарыяльная дошка. І ў апошні дзень знаходжання ў Мантро я дапяўтакі да гэтага доміка, які стаіць ва ўтульным кутку на беразе Жэнеўскага возера. Я зайшоў у гэты домік, падняўся да той кватэры, дзе жыў кампазітар, пазваніў — музея там няма: проста жывуць людзі. І гаспадыня, калі даведалася, што я кампазітар з Беларусі, што я вельмі шаную Ігара Стравінскага і ведаю літаральна кожную ноту ў яго партытуры, запрасіла мяне прайсці ў кватэру, паказала тыя гістарычныя пакоі і нават сфатаграфавала мяне там. Я ў гэты момант адчуў нейкі рэлігійны трэпет, калі можна гэтак сказаць, — бо неяк спрычыніўся, хаця б "фізічна", да гэтага святога месца, зрабіў своеасаблівы акт "культурнага паломніцтва". Цяпер чакаю абяцанай пасылкі — фота...

— Аляксандр, а якім чынам удалося вам атрымаць гэткі згустак разнастайнай культурнай, скажам так, інфармацыі пра Мантро? Вы ж ехалі туды не ў якасці турыста і наўрад ці загадзя дасканала вывучалі ўсе адметнасці: хто і колькі там жыў, што напісаў, на якой лаўцы любіў адпачываць і да т.п.?

— Безумоўна, у Мантро намі апекаваліся цудоўныя людзі, якія ўзялі на сябе клопат пра наш побыт, пра наш вольны час. Гэта абшчына Кларана (частка Мантро), дзякуючы якой мы з хорам "Грайна" адчулі сапраўдную чалавечую цеплыню, літаральна бацькоўскі клопат. Нам усё тлумачылі, усё паказвалі, паўсюль вазілі. У гэтых дзівосных людзей усё арганізавана паводле абшчыннага прынцыпу. Члены абшчыны ходзяць у адну царкву, пяюць у адным хоры, — гэта вельмі гуртуе іх, ладкуе жыццё. Менавіта абшчына прымала і нас, рассяляла па сем'ях. Мне давялося жыць у вельмі заможных людзей, у якіх віла з відам на Швейцарскае возера. Дарэчы, назіраючы за тамтэйшым побытам, я адзначыў, што рэспектабельныя швейцарцы не ўжываюць тытуню і цукру і лічаць дрэнным тонам бавіць час ля тэлевізара. Яны шмат чытаюць, бавяць час у гутарках альбо проста ў спакойным сузіранні казачнага возера. Натуральна, кожная вольная хвіліна гасцей з Беларусі была найлепшым чынам аформлена, насычана пазнавальнай інфармацыяй. Напрыклад, мне расказвалі, што злева ад вілы маіх гаспадароў — віла вялікай сучаснай опернай спявачкі Барбары Хендрыкс. Яна сама амерыканка, але лічыць за лепшае жыць у Мантро, бо тут няма такога ажыятажу вакол яе персоны. Мантро — гэта як бы традыцыйна запаведны прытулак для вялікіх гэтага свету. І калі, дапусцім, Барбара Хендрыкс хоча пайсці ў якую-небудзь кавярню і выпіць там кубачак кавы, ніхто не зверне на гэта ўвагу, ніхто й галавы не паверне — такі тут нацыянальны менталітэт. У адрозненне ад Амерыкі, дзе яе на кожным кроку штурмавалі б паклоннікі.

Увогуле, тут вельмі спакойна жыць, і вельмі ўтульна: дзівосныя прыродныя ўмовы, усё дагледжана — ну, проста ўражанне дэкарацыйнай казкі. Ну, і вось, калі, скажам, злева можна было пабачыць вілу Барбары Хендрыкс, дык справа — вілу знакамітага дырыжора Фуртвенглера: ён ужо, як вядома, памёр, але там жыве ягоная ўдава. І "мантроўцы", безумоўна, па-свойму ганарацца тым, што яны захоўваюць асаблівую атмасферу свайго мястэчка, яго традыцыі, яго гісторыю. Я нават падумаў: не дзіўна, што Чайкоўскі, Стравінскі ды Рыхард Вагнер там вельмі плённа працавалі. Здаецца, дастаткова кагосьці з сучасных кампазітараў змясціць у гэтыя ўмовы, і ён мог бы стварыць шэдэўр!

— Дык, можа, кампазітар Літвіноўскі і прывёз адтуль шэдэўр?!

— Ну, жартую, жартую, канечне! Дый я там не працаваў як кампазітар, проста адчуў, што сама абстаноўка спрыяе гэтаму дзівоснай сваёй камфартабельнасцю. Наогул жа Мантро — самы прэстыжны курорт у Еўропе. Такім лічаць не Ніцу, не пляжы Міжземнамор'я, а менавіта швейцарскія азёры, Жэнеўскае возера ў прыватнасці і размешчаная тут мястэчка Мантро. Адпачынак тут раскошны і дарагі, сюды імкнецца мноства турыстаў, і курортны бізнес, скажам так, з'яўляецца асновай матэрыяльнага жыцця горада. Не дзіва, што тут ёсць магчымасць ладзіць вялікія фестывалі. Адзін з такіх гранд-фестываляў,

барадою", дзівосны дэкарацыйны горад. Потым мы апынуліся ў месцы больш, скажу так, рэалістычным, але таксама уладкаваным на беразе возера — Неўшатэльская. Вось у гэтым гарадку — Неўшатэлі — з 1985 года раз на два гады адбываецца фестываль харавой музыкі. Ён збірае калектывы, якія маюць статус непрафесійных і праводзіцца на конкурснай аснове, лідэрам даюцца прызы. У склад журы ўваходзяць вельмі прадстаўнічыя музыканты з розных краін. Напрыклад, сёлета гэта былі спецыялісты з Францыі, Польшчы, Швейцарыі.

Сёлетні фестываль, мне здаецца, быў надзвычай прадстаўнічы: прыехалі калектывы з Іспаніі, з Польшчы, з Летувы, з Пецярбурга, з Паўднёвай Афрыкі, з Румыніі, некалькі хораў было італьянскіх, выступалі эстонцы, венесуэльцы, хор Філіпінскага універсітэта. І вельмі, канечне, прыемна, што брала ўдзел у гэтым прадстаўнічым спаборніцтве Беларусь. Было асабліва прыемна і мне як аўтару кантаты "Вяселле", пралог з якой быў уключаны ў абавязковую праграму "Грайны". Хор вельмі ўважліва паставіўся да інтэрпрэтацыі гэтай музыкі, і я не зграшу супраць праўды, калі скажу, што выкананне ўвянчалася поспехам. Я акампанаваў хору сам на фартэпіяна, і адчуў, якія доўгія і гарачыя былі апладысменты, даводзілася неадночы выходзіць на паклон. Прызнацца, такога прыёму мы не чакалі. А потым для нас нечаканасцю сталася рэакцыя журы. Усе наўкол ужо ледзь не віншавалі "Грайну" з Гран-пры, абсалютна ўпэўненыя ў перамозе нашага хору. Але... "дарогу перайшоў" філіпінскі хор, імідж якога выдаваў на нейкую адскую машыну ці, кажучы мякчэй, на тэатр марыянетак.

— Ого як!..

— Не падумайце, што гэта гаворыць толькі мая крыўда. Філіпінскі хор выглядаў сапраўды добра "выдрэсіраваным" калектывам, які зусім індыферэнтна праспяваў абавязковую праграму з духоўных твораў, затое што датычыць астатняга — гэта былі кафэшантанныя песенькі, "сервіраваныя" банальным чынам у сэнсе музычным. Але фэст джазавай музыкі, завяршыўся акурат перад нашым прыездам. Гэта сапраўды з'ява сусветнага маштабу, якая прываблівае выбітных музычных персон. Канцэрты адбываюцца ў зале імя Стравінскага, пабудаванай дыхтоўна і на вялізныя сродкі — здаецца, абшчына дагэтуль разлічваецца за пазыкі на будаўніцтва залы, і гэты фінансавы доўг пяройдзе ў спадчыну нават наступнаму пакаленню. Аднак расказвалі мне пра гэта без аніякага шкадавання, бо такая зала створана выключна дзеля таго, каб у Мантро прыязджалі зоркі самага высокага класа. Вялізныя выдаткі ўрэшце сябе апраўдваюць.

— Але ж фестываль харавой музыкі, на які пашчасціла вам разам з "Грайнай" трапіць, адбываўся, наколькі я ведаю, не ў Мантро?

— Мантро — гэта, як гаворыцца, "казка з

зрабілі сваю справу касцюмы: філіпінцы выступалі ў пер'і ўсіх колераў вясёлкі, усё блішчэла, ззяла... Карацей, гэта была тыповая вампука і нагадвала якое-небудзь шоу з казіно ў Лас-Вегасе, наўрад ці дарэчнае ў еўрапейскім кантэксце неўшатэльскага конкурсу. Канечне, мы аддавалі належнае сэнсу і самабытнай культуры Філіпін. Безумоўна, гэта ўга якая арыенталістыка! Ды ўсё-ткі журы, мне здаецца, зрабіла няправільны крок, адступіўшы ад пэўных устойлівых еўрапейскіх традыцый у бок, даруйце, "азіятчыны", не ў лепшым значэнні гэтага слова. Таму што дэкор, не забяспечаны нейкімі духоўнымі пасыламі, які б тэхнічны, эфектны ён ні быў, — ён не можа прэтэндаваць на Гран-пры, галоўную ўзнагароду, што сімвалізуе пераемнасць, працяг жыцця фестывалю.

Дзеля чаго я так шмат гавару пра гэта?.. Відаць, каб падзяліцца сваёй трывогай з нагоды ўсяго толькі факта, які, спадзяюся, не стане тэндэнцыяй. Калі ў атмасферу фестывалю ўварвалася гэткая квяцістая стыхія з Усходу, падтрыманая бліскуча наладжанай індустрыяй бізнесу, журы імгненна змяніла крытэрыі сваіх меркаванняў.

А між тым хор "Грайна" спяваў без-дакор-на! Паводле конкурсных умоў у праграме былі найскладаныя творы, практычна непадуладныя і большасці прафесіяналаў. Напрыклад, "Санеты" Дарыюса Міё: калі я ўпершыню пабачыў гэтую партытуру, дык нават не даў веры, што яе можна праспяваць чалавечымі галасамі — настолькі складана напісана! І тое, што "Грайна" зрабіла гэта бездакорна, журы ўсё ж мусіла засведчыць, адзначыўшы беларускі хор спецыяльным прызам за выкананне абавязковай праграмы. А ўвогуле — другое месца. Пасля філіпінцаў.

— Ды ўжо ж, што ёсць — то ёсць...

— І праўда: што ёсць то ёсць: нас вельмі цёпла прымалі, за нас многія "хварэлі" і былі здзіўлены, што Гран-пры дастаўся не нам. Сяброўская падтрымка заўсёды ўсцешвае. Ну, і мне, як аўтару, давялося перажыць незабыўныя хвалюючыя імгненні... Апроч таго — колькі засталося ўспамінаў пра дзівосную архітэктуру, старадаўнія замкі, жывапісныя малюнкі Неўшатэльскага возера, пра сам апафеоз харавога фэсту — народнае гулянне з песнямі ды танцамі, калі ўсе калектывы-ўдзельнікі проста зліліся ў адзінай музычнай хвалі...Усё гэта рабіла, як мне здаецца, эфект нейкага "снабачання". Сапраўднае свята ў начы, задуманае арганізатарамі фэсту, калі на старадаўніх вулках усе пяюць і танцуюць, яшчэ раз засведчыла, што ў чалавеку ёсць пэўныя рэчы, якія не дадуць яму згінуць. Гэта цяга людзей адно да аднаго, прага яднання, імкненне да свята...

— І што спявалі вы на старадаўніх вулках Неўшатэля?

— А ведаеце, "Грайна" ўвогуле дала мноства канцэртаў у наваколлі Мантро і Неўшатэля. На вуліцах гучалі апрацоўкі беларускіх народных песень, зробленыя Міколам Равенскім, якія дзякуючы небанальнаму творчаму падыходу Міколы Кашурыператвараліся ў, я сказаў бы, раскошныя "хіты". Спявала "Грайна" і беларускія куранты. Усё наша ўспрымалася "на ўра". Захапленне выклікае й тое, як гучыць у выкананні хору духоўная класіка: па-мастацку адпрацаваная кожная нота, з'яўляюцца неверагодныя нюансы, гукавыя градацыі... Звычайна ж хоры спяваюць нейк "агульна".

— А між тым, наш чытач і сапраўды амаль нічога не ведае пра хор "Грайна"...

— Калектыў лічыцца непрафесійным, хаця мог бы даць фору некаторым з тых, каго ўтрымлівае дзяржава. Спяваюць у "Грайне" студэнты Мінскага музычнага вучылішча, Акадэміі музыкі, Політэхнічнай акадэміі, шмат у ім філолагаў. Базуецца хор "пад дахам" Політэхнічнай акадэміі, зарплату за сваю фанатычную самаадданую працу ніхто з харыстаў не атрымлівае. Пэўна, у гэтым штосьці ёсць — я маю на ўвазе спалучэнне самадзейнага статуса з найвыдатным мастацкім вынікам. Бо нярэдкія прыклады, калі выканаўчы калектыў набывае статус прафесійнага і ў яго творчым жыцці пачынаецца нейкая стагнацыя... Можа, я недасканала ведаю беларускія харавыя калектывы, але з таго, што ведаю, гатовы характарызаваць "Грайну" самымі высокімі эпітэтамі. Магчыма, тут многае вызначае мастацкі густ, арганізатарскі талент і дырыжорская самаадданасць кіраўніка — Міколы Кашуры. Ён умее натрабавальна сфарміраваць "каманду" і гэтак жа строга і сумленна працаваць з ёй...

— Дзякую, Аляксандр, за грунтоўны аповяд.

С.БЕРАСЦЕНЬ

БАДЗЁРЫЯ “ПАЛЕШУКІ”

Народны ансамбль “Палешукі” Іванаўскага раённага Дома культуры нядаўна ўдзельнічаў у міжнародным фестывалі фальклорнага мастацтва, які праходзіў у Чэхіі ў горадзе Стражніцы. Разам з ансамблем туды ездзіла і пятнаццацігадовая школьніца з вёскі Дастоева Вольга Кухарчук. Яна выконвала там шэраг беларускіх народных песень. Асабліва спадабаліся і журы, і гледачу ў яе выкананні песні “Бадзёра” і “Ой за гаем, гаем”. Рэдкага гучання голас маладой выканаўцы не застаўся незаўважаным. Ёй уручылі іменны дыплом лепшай салісткі фестывалю і карціну аднаго з чэшскіх мастакоў. Каго менавіта, яна не ведае, бо і дыплом, і падарунак Іванаўскі раённы аддзел культуры забраў у юнай выканаўцы па прыездзе дадому, палічыўшы, што заслуга ў поспеху Вольгі належыць менавіта яму. Так радасць юнага таленту была азмрочана мясцовымі бюракратамі.

ЭДУАРД КАБЯК, БЕЛІНФАРМ

На здымку: Вольга Кухарчук (у цэнтры) са сваімі школьнымі сяброўкамі ў роднай вёсцы Дастоева. Стаць лепшай, калі ў фестывалі ўдзельнічала пятнаццаць краін, не кожнаму па сіле.

Фота аўтара

ГРАЙ, ГАРМОНІК”

Фальклорнае свята “А гармонік грае, грае” прайшло на старажытнай тураўскай зямлі. У ім прынялі ўдзел лепшыя фальклорныя калектывы Жыткавіцкага раёна. Прыехалі на свята і госці з Мінска: дзіцячы ансамбль “Дударыкі”, нацыянальны фальклорны ансамбль “Вячоркі”.

Самым захапляльным і масавым відовішчам на свяце стаўся конкурс гарманістаў. Напрыклад, толькі ў вёсцы Пагост, адкуль і пачалося свята, сваіх гарманістаў 20 чалавек. Усе яны прынялі ўдзел у конкурсе. Закончылася свята вялікім канцэртам на цэнтральнай плошчы Жыткавічаў.

На здымку: на свяце “А гармонік грае, грае”.

АЛЕСЬ БАДАК — У ПЕДАГОГІЦЫ НЕ СЛАБАК

Што гэта і на самай справе так, пераконвае яго кніга “Маленькі чалавек у вялікім свеце”, якая выйшла ў выдавецтве “Ураджай”. Артыкулы, развагі аўтара, як бы “перакрыжаваныя” з яго ўласнымі вершамі, казкамі, дагэтуль пад аднайменнай рубрыкай змяшчаліся на старонках часопіса “Пралеска” і выклікалі шчыры водгук як у выхавацеляў, так і ў бацькоў. Ды і не прайшлі незаўважанымі ў дзядуляў і бабуль. А.Бадак дапамагае кожнаму, хто спрычыніўся да выхавання хлопчыкаў і дзяўчынак, павесці размову па самых розных пытаннях. Гэта і любоў да роднай Беларусі, і сяброўства, ветлівасць, дабрыня... Ненавязліва праводзіцца думка, чаму неабходна берагчы прыроду, ашчадна ставіцца да ўсяго жывога, што знаходзіцца вакол цябе.

Прадмову да кнігі напісаў Віктар Шніп.

***

Час складаюць вякі, гады, эпохі... А застаюцца ў гэтай вечнасці толькі самыя геніяльныя, самыя адметныя імёны, чый розум і талент змог адкрыць нязнанае, нячутае, непазнанае. Сярод такіх — і Сяргей Ясенін, стагоддзе з дня нараджэння якога прыпала якраз на гэтыя дні.

Маладым ён пайшоў з жыцця, пакінуўшы нашчадкам непераўзыдзеныя жамчужыны паэзіі. Сяргей Ясенін — гэта непаўторны голас рускай душы, шчырай і вольнай, пачуццёвай і адкрытай, якая спявае і плача, не скараецца, не хавае сваёй радасці і гневу.

Нават не хочацца верыць, што не ў такім і далёкім мінулым ясенінскія песні-прызнанні, душэўны боль забараняліся для шырокага чытання, лічыліся шкоднымі ці, дакладней сказаць, крамольнымі. На жаль, такое было. Ды, як зазначыў у свой час М.Горкі: “Сяргея Ясеніна не схаваць, не выкрасліць з нашай рэчаіснасці”. Сапраўдная паэзія, як бы яе ні заціскалі, усё роўна прабіваецца на паверхню чыстым струмком, каб наталяць смагу душы.

У рускай паэзіі мала такіх паэтаў, які б так запаміналіся, зачытваліся і спяваліся, як Ясенін. Яго лірыка — своеасаблівая аповесць, складзеная з асобных вершаў, якія нагадваюць запісы ці стан душы чалавечай.

Паэзіі С.Ясеніна ўласцівы напеўнасць, зрокавая канкрэтнасць і дакладнасць, глыбокі псіхалагізм, багацце фарбаў і адценняў. Такі ён (“сялянскі сын” і “грамадзянін сяла”) ва ўсёй сваёй творчасці — і тады, калі піша пра разанскае раздолле, і тады, калі ўслаўляе новую Русь; і тады, калі падслухоўваў напевы мяцеліцы і дрэў; і тады, калі на мове паэзіі размаўляў са сваімі блізкімі і дарагімі людзьмі; і тады, калі з чалавечай цеплынёй і спагадай пісаў пра “брацціяў нашых меншых”...

Яго “Персідскія матывы” прасякнуты пачуццём светлага кахання, чаруючай сілай жаночай прыгажосці, шчырай, сыноўскай любові да маці-радзімы. Заўважана, што гэтай нізкай Ясенін узняўся на вяршыню сусветнай лірыкі. Такі ён, Ясенін (“быў, ёсць і будзе”), шчыры і блізкі, родны і непаўторны, на ўсе вякі таленавіты і малады.

Сяргей Ясенін быў заўсёды даступны беларускаму чытачу не толькі арыгінальнымі творамі, але і перакладамі. Пераствaралі яго вершы і паэмы на родную мову А. Дудар, А.Куляшоў, Р.Барадулін і іншыя паэты. Кнігі рускага класіка выходзілі ў рэспубліканскіх выдавецтвах. Але, як мне здаецца, мяжы дасканаласці ў справе мастацкага перакладу не існуе. У кожнага паэта свае творчыя магчымасці і талент.

Я не думаю ні з кім спаборнічаць. Проста адчулася душэўная патрэба дакрануцца да залатых жамчужын паэзіі Сяргея Ясеніна і перадумаць іх па-беларуску. Некаторыя з іх прапаную чытачам “ЛіМа”.

Юрась СВІРКА

Сяргей ЯСЕНІН

“І ТАМУ МНЕ ДАРАГІЯ ЛЮДЗІ...”

Русь, мая ты, дарагая,
Хаты — з богам, дзе ні кінь.
Не відно канца і краю —
Вочы ссе прастора-сінь.

Быццам прышлы багамолец,
На твае гляджу палі.
А ля веснічак таполі
Звонка чэзнуць пачалі.

Пахне яблыкам і мёдам
Скрозь па цэрквах ціхі Спас.
І гудзе за карагодам
На лугах вясёлы пляс.

Пабягу я па сцяжынцы
На прывале мяккіх лех,
Мне, нібыта завушніцы,
Празвініць дзявочы смех.

Калі крыкне раць святая:
“Кінь ты Русь, жыві, дзе рай!” —
Я скажу: “Не трэба раю,
Дайце мне мой родны край”.

●

Клён ты мой апалы, клён абледзянелы,
Што ты разгайдаўся пад завеяй белай?

Можа, што пачуў ты у завейнай цішы?
Быццам бы за вёску пагуляць ты выйшаў.

І, як п’яны сторож, змогся пры дарозе,
Праваліўся ў гурбу і нагу зьмарозіў.

Ах, і сам я сёння нешта стаў нястойкі:
Не дайду дадому ад сяброў з папойкі.

Там вярбу сустрэў я, там сасну прыкмеціў,
Пад завею песні ім спяваў аб леце.

Сам сабе здаваўся я такім жа клёнам,
Толькі не апалым, а пышназялёным.

І забыў на скромнасць, я здурнеў не тропку,
Як чужую жонку, абдымаў бярозку.

●

Выткаўся на возеры ручнічок зары,
І глушцы са звонамі плачуць у бары.

Плача дзесьці івалга у лясной цішы,
Толькі мне не плачацца — светла на душы.

Знаю, выйдзеш вечарам за разбег дарог,
Прымуць копы свежыя пад суседні стог.

Дап’яна цалуючы, нібы цвет, самну,
П’янаму ад радасці не ўлічыць віну.

Ты сама пад ласкамі скінеш шоўк фаты,
Занясу я п’яную да зары ў кусты.

Хай глушцы са звонамі плачуць у бары,
Ёсць журба вясёлая ў чырвані зары.

●

Мне сумна на цябе глядзець,
І жальба мне перадалася.
Напэўна, толькі вербаў медзь
У верасні нам засталася.

Чужыя губы разнеслі
Тваё цяпло, трымценне цела.
Бы дождджык сеецца, імгліць
З душы, крыху ўжо амярцвелай.

Ну што ж! Не страшыць ён мяне:
Ёсць радасць іншая і шчырасць.
І больш нічога не кране,
Як толькі жоўты тлен і сырасць.

Ды і сябе я не збярог,
Каб ціха жыць з усмешкай мілай.
Як мала пройдзена дарог,
Як многа зроблена памылак.

Смяшыць жыццё, смяшыць разлад.
І нельга тут паправіць штосьці.
Нібы пагост, услалі сад
З бяроз абгрызеныя косці.

Як госці саду, мы з табой
Так адцвіцем пад гэтым небам...
Калі не бачна руж зімой,
Дык і ўздыхаць па іх не трэба.

САБАКУ КАЧАЛАВА

Дай лапу мне на шчасце, Джым,
Такую лапу я не бачыў зроду.
Пры месяцы з табою не змаўчым —
Пабрэшам на яснейшую пагоду.
Дай лапу мне на шчасце, Джым.

Галубчык, не ліжыся з пачуццём,
І зразумей, што шчасце не ўсім свеціць.
Нічога ты не знаеш пра жыццё,
Не знаеш, што такое жыць на свеце.

Твой мілы, знакаміты гаспадар,
Умее дома ён з гасцямі ладзіць.
І кожнаму так хочацца, як дар,
Цябе па аксамітнай шэрсці гладзіць.

Прыгожы ты сабачаю красой,
Не кожнаму з такою мілай знацца.
І пра намер ты не пытаеш свой,
Як п’яны друг, ты лезеш цалавацца.

Мой мілы Джым, сярод гасцей тваіх
Было так многа мілых і нямілых,
Ды тая, што сумнейшая за ўсіх,
Выпадкам не была тут, не гасціла?

Я знаю, яна прыйдзе ўсё роўна.
Ты без мяне злаві яе пагляд,
Ёй за мяне лізні руку пяшчотна
За ўсё — быў ці не быў я вінават.

●

Я спытаў сягоння у мянялы,
Што дае за паўтумана па рублю,
Па-персідску для цудоўнай Лалы,
Як сказаць пяшчотнае “Люблю”?

Я спытаў сягоння у мянялы
Лягчэй ветру, Ванскіх хваль цішэй,
Як назваць мне для цудоўнай Лалы
“Пацалунак”, што за ўсё мілей?

І яшчэ спытаў я у мянялы,
Ў сэрцы затаіў нясмеласць я,
Як сказаць мне для цудоўнай Лалы,
Як сказаць ёй, што яна “мая”?

Мне меняла адказаў прыветна:
Аб любві у словах не сказаць,
Аб любві ўздыхаюць непрыкметна,
Вочы, быццам яхонты, гараць.

Пацалунку няма назвы-слова,
І не надпіс ён на камянях.
Веюць яны ружаю пунсовай,
Слодыччу пялёсткаў на губах.

Не патрэбна ад любві зарукі,
З ёю знаюць радасць і бяду.
“Ты — мая” — так скажуць толькі рукі,
Што зрывалі чорную чадру.

●

Следу не знайсці ў кустах барвяных
І не мяць ніколі лебяды,
Ты з раскошай валасоў аўсяных
Выснілася мне на ўсе гады.

Шчок румянец. Ты, нібы мадонна.
Мілая, прыгожая, была
На ружовым захад ты падобна,
І як зорны снег, ты са святла.

Зерні воч апалі і завялі,
І растала імя, нібы гук.
Ды застаўся ў складках змятай шалі
Водар мёду ад цнатлівых рук.

Як зара на даху занячуе,
Быццам коцік мые лапкай рот,
Пра цябе лагодны голас чую
Вадзяных сугучных з ветрам сот.

Хай парой мне шэпча сіні вечар,
Што была ты марай, дзівам з дзіў.
Нехта выдумаў твой гібкі стан і плечы —
Вусны к светлай тайне прытуліў.

Следу не знайсці ў кустах барвяных
І не мяць ніколі лебяды.
Ты з раскошай валасоў аўсяных
Выснілася мне на ўсе гады.

●

Над аконцам месяц. Пад аконцам вецер.
Абляцелы топаль серабрыста свеціць.

Дальні плач тальянкі, голас адзінокі —
І такі радзімы, і такі далёкі.

Плача і смяецца песня удалая,
Дзе ты, мая ліпа? Ліпа векавая.

Я і сам калісьці ў свята сінім ранкам
Да сваёй любімай бег-ішоў з тальянкай.

А цяпер ніяк я з мілай не сыдуся.
Пад чужую песню плачу і смяюся.

●

Адыходзім пакрысе да бога
У той край, дзе непрабудна спяць.
Мусіць, хутка ўжо і мне ў дарогу
Тленныя пажыткі сабіраць.

Мілыя гаі бяроз лагодных,
Ты, зямля пяскоў і стэпаў гладзь.
Перад гэтым мноствам адыходных
Не магу журбы сваёй хаваць.

Вельмі я любіў на гэтым свеце
Усё, што можна ў плоць душы яднаць.
Мір асінам, што дрыготкім вецем
У ваду ружовую глядзяць.

Многа думаў я ў жыццёвай буры,
Многа песень склаў я ад душы.
І на гэтай на зямлі панурай
Тым шчаслівы, што і я тут жыў.

Тым шчаслівы: мог жанчын усцешыць,
Кветкі мяў, качаўся на траве,
І звяр’ё, як “брацціяў” нашых меншых,
Колькі жыў, не біў па галаве.

Знаю, жыта там не зацвітае,
Лебядзінай шыяй не звініць.
І таму прад мноствам, што знікае,
Маё сэрца ные і баліць.

Знаю я, што ў краі тым не будзе
Гэтых ніў, што золатам цвілі.
І таму мне дарагія людзі,
Што жывуць са мною на зямлі.

Тэатр

МУХІ, НАВАТ НЕ КАЧКІ...

НА ЭДЫНБУРГСКІМ ТЭАТРАЛЬНЫМ ФЕСТЫВАЛІ "FRINGE"

У маім пагрозлівым жарце, маўляў, цытую Бёрнса і цытаваць буду, больш за ўсё — ніякаватага прабачэння. Ля старажытных шатландскіх муроў, ля помнікаў, аточаных стракатым і не надта тэатральным чалавечым натоўпам, не прыгадалася ніводнага Бёрнсавага радка. Тачыла іншая думка. Перадусім, вядома, пра марнасць апісанняў чаго б там ні было, асабліва тэатральных відовішчаў. Тых, якіх, па большыні сваёй, пабачыць не выпадала. Потым, як падсвядомы адказ Бёрнсаваму "Куды б валацужніцкі лёс ні занёс", згадвалася пра "Шляхі нямераныя": "Цярэбяць нам віхры, А мы, зняверанывя, Пільнуемся..." У беларускім арыгінале Уладзіміра Жылкі сумленна стаіць: "Нары." Але маштабы гэтае "нары" і, адпаведна, ейнага пільнавання мне зразумець не дадзена. Можна разважаць яшчэ на тэму зняверанасці, але (проста як у кепскім нарысе савецкае часіны) выпадковая размова ў кавярні "Каралеўскі тэатр" літаральна скіравала да Бёрнса. Ужо з беларускага перакладу Рыгора Барадуліна гукааператар Альтэрнатыўнага тэатра Віталь Асіповіч "перакладаў назад" радкі: "Куды б валацужніцкі лёс ні занёс, Шатландыі схілы вышэй ад нябёс...". Пры гэтым, як чалавек малады, што зазнаў і спецыялізаванае школы, і педагагічнага універсітэта, ён сцвярджаў, што Бёрнс уваходзіць у школьныя праграмы, — у ягоную, прынамсі, уваходзіў...

Няцяжка было зразумець, што наймацней нас мусіў уразіць горад Эдынбург — і ён уразіў, як мог. Уразіў таксама сваёю абачлівою адкрытасцю ўсяму і ўсім: валацужніцкім лёсам, нямераным шляхам, невядомым тэатральным трупам з невядомых краін... Невядомасць Беларусі — своеадметная. "Шкада, што я не мог перадаць з табою ў Эдынбург..." — пачаў быў Рыд Таліпаў, бо пасля сваіх аўстрыйскіх пастановак і буйнога поспеху на фестывалях у яго, здаецца, ёсць сябры ва ўсім свеце. І ў Эдынбургу — хтосьці, каму трэба перадаць штосьці... Не паспеў спакаваць і перадаць сваё ў Эдынбург Аляксей Ляляўскі. Пасля ягоных вандровак па еўрапейскіх абшарах запомнілі лялек з Беларусі як прадстаўнікоў тэатра вартага і прызнанага. Пра беларускую оперу ды балет нагадваць было б дзіўна... Летась Астравы наведаў Ігар Забара, беручы ўдзел у лабараторыі Міхала Чэхава, — магчыма, менавіта Ігару выпадала параўноўваць і рабіць жорсткія высновы: між тым, што зведаў ён на занятках Малы Паўэр ды Леанарда Пеціта, між тым, што бачыў ён у выкананні Сяргея Юрскага і так далей — да Эдынбургскага "Fringe", які, па сутнасці, ні яму, ні нам, тым, хто два тыдні бавіўся на вуліцах і пляцоўках Эдынбурга, паглядзець не ўдалося. Ні паглядзець, ні параўнаць, ні выснаваць..." Мы даўно змарнавалі значнасць ды прызнанне нашага тэатра", — выгукае мая дасведчанасць з беларускага жыцця ў мастацтве. Дзе кожны любіць сябе як можа. Той, хто сказаў працытаванае, у Эдынбург не ездзіў. Хіба толькі ў Эдынбург...

Я згадала пра абачлівую адкрытасць горада, дык вось, гэтай абачлівасці трэба вучыцца. Як школьнікам. Калі вас запрашаюць, беручыся стварыць умовы для працы, не пільнуйцеся нары перад двухтыднёвым расстаннем, пільнуйцеся ўмоў, выстаўленых у кантракце. Чытайце ўважліва. Хоць, прызнаюся, усялякае магло здарыцца. І здарылася. Якраз з намі. І, паверце, рэч зусім не ў тым, што камусьці далёка ад радзімы не далі хораша пад'есці. Рэч якраз у марнасці працы і высілкаў, — я не пра трыумфальныя пяць зорачак у газеце пры водгуках на спектаклі, у тым ліку і "Вольнае сцэны", — я пра тое, што больш як на гэтыя пяць зорачак мне асабіста прафесійных уражанняў, а гэта значыць — ведання і магчымасці даваць праўдзівую інфармацыю — не выпала. Бо толькі праўдзівасць бадай, немагчыма было абумовіць у кантракце.

...А з таго, куды па-сяброўску запрашалі, не магу абмінуць "Мух", якія прыляцелі з Белграда высілкамі акцёра і рэжысёра Мілейка Заблачанскага. Падстаўваю да жартаўлівага відовішча ў духу, мовім так, студэнцкага тэатра зрабіўся рэнесанцкі Анджэла Беолька, празваны Рудзантэ, ягоныя тэмы (вечныя тэмы) рэнэсанцкага кахання, радасці жыцця і да т. п. — пагадзіцеся, што камедыя дэль артэ дае процьму магчымасцяў для тых, хто здужае іх узяць. Міленка Заблачанскі зрабіў усё, каб публіка весялілася... Выступаў перад усімі спадар Пралог, на зразумелай англійскай мове распавядаў усім і кожнаму, што тут мае адбыцца і зараз жа адбудзецца, як гэта трэба ацаніць ды ўспрыняць, камусьці не трэба крыўдаваць, а камусьці — браць за прыклад усё, што пакажуць... Некалькі разоў намагаліся выпхнуць за шырмы балбатлівага спадара Пралога (Марка Стаянавіч), але ён укручваўся літаральна ў кожны эпізод са сваімі каментарыямі. Эпізоды ўявіць няцяжка, калі памятаць, з чаго, па большыні сваёй, складаліся самыя папулярныя гісторыі эпохі Адраджэння... Каханне, паздрослівасць, гульня на мяжы дазволенага кансерватыўным глядацкім густам і раскутым акцёрскім выхаваннем, шуканне ў нагавіцах незвычайных доказаў мужнасці з выцягваннем пад святло сцэны пяшчотнае ружы, спевы "на ўвесь голас" (як высветлілася, акцёр, які спяваў у ролі Салдата, Прэдраг Мілеціч, мала таго што прафесійны оперны спявак, — ён толькі на фестывальныя тыдні адарваны ад ролі Фігара ў нацыянальнай оперы!)... Не мухаю, але птушкаю лятала па сцэне далікатная Кума, Вольга Замуровіч, спакушаючы ўсё і ўсіх на сваіх шляхах... Якраз у той момант, калі разняволеная публіка рыхтавалася насалодзіцца спакусаю, з-за шырмаў выбраўся-такі спадар Пралог. Ён падляцеў да шчаслівай кампаніі і, не маючы іншага аргумента, абвясціў: "А ваш спектакль пазбаўлены ўсялякага... ідэйнага зместу!" Для набыцця ідэйнага зместу Пралог прапанаваў ні больш ні менш — спакойна ўсім застрэліцца з цацачнага пісталеціка. Мяняючы на вачах правілы гульні, рэнесанцкія Кумы ды Кумкі, Салдаты ды Мухі мусілі ляснуцца з мастацкіх нябёс на падмосткі рэчаіснасці, але выканаць патрабаванне! "Гэта ўсё, што Еўропа хоча ад Югаславіі," — пракаменціраваў Пралог, па вялікім рахунку заходнік, еўрапеец, чалавек салідны ды спраўны. Няма краіны, няма чалавека, няма праблемы. Завяршаючы справу, ён адкаркоўваў "амерыкен дрынк" — "Кока-Колу". Акцёры імітавалі выбух. Магчыма, менавіта гэтага Амерыка магла б дамагацца ад Старога свету...

"...Хоча ад Югаславіі", — мовіў Пралог, дакладней, Марка Стаянавіч, падштурхнуўшы мяне перапытаць, хто ж гэта даўмеўся такім эфектным сучасным фіналам пазнішчаць адразу ўсіх рэнесанцкіх мух? Міленка Заблачанскі. Ён сёлета адважыўся на сваю тэатральную антрэпрызу, працуючы ў буйным драматычным тэатры самым шчыльным чынам. Мы не сталі размаўляць на тэмы цяперашняе вайны ў ягоным доме. Дорага было пачуць толькі, што "жыць так, з вайною, невыносна" і што "гэтая вайна — не рэлігійная". Тое самае я чула на сустрэчах з баснякамі: такім чынам, ні хрысціяне, ні мусульмане, з тых, хто не робіць вялікае палітыкі, не сумняваюцца ў палітычных мэтах распачатае бойкі. Мы, акцёры, крытыкі, пастаноўшчыкі, маючы права на любыя асабістыя палітычныя памылкі (балазе, шкоды ад іх, асабістых, як ад мух), відавочна ўсведамлялі і пераконваліся, колькі важыць адна маленькая мушка, нават не качка, непраўдзівасці... З тых, што выпускаюць нават у газетах. Нават у выглядзе зорачак. Варта было пакоўзацца па шатландскіх схілах, якія, паводле Бёрнса, вышэй ад нябёс, каб з адлегласці мастацкае існасці гэтых мух заўважыць. А трэба было б яшчэ і разгледзець?..

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: сцэна са спектакля "Мухі"

Рыд ТАЛІПАЎ: "Я ВЕДАЮ, ЯК ЦЯЖКА ЖЫЦЬ"

(Праця́г. Пачатак стар.1)

— Матэрыялам, які бярэцца ў работу. Я пачынаю з таго, што вызначаю ягоны жанр. Вызначэнне жанру для мяне ёсць вырашэнне спектакля. Ад вызначэння жанру зробіцца вядомым, як я буду працаваць з артыстамі і якія менавіта артысты мне патрэбныя. Жанр я вызначаю проста як стаўленне мастака да таго, што ён выяўляе: смешна, камічна, трагічна, фарсава. Я шукаю парадаксальных дачыненняў. Парадксальнага стаўлення. Парадаксальная трагікамедыя, напрыклад, або трагікамедыя-псіхааналіз. Я дамагаюся суіснавання таго, што не можа існаваць разам. Я шукаю аксюмарон спектакля. Я адпачатку прапаную ўсім зацеміць, што нікому ніякіх адказаў спектакль не дасць. Што самае злучэнне супрацьлегласцяў, гэта "альбо-альбо" заўжды мае на ўвазе адказ, паветра для акцёраў, гэткі калідор для іхняе працы. Як толькі вызначаецца жанр, вынікае і стылістыка. Тая мова, якою я буду размаўляць з залаю. Усе сродкі выразнасці мусяць ісці ад жанру спектакля. Памятаеш, "Яма" Купрына менш за ўсё была маляўнічым ды падрабязна-сакавітым мастацкім палатном. Я вызначыў яе як трагікамедыю-роздум...

— Твой тэатр здаецца знарочыста эксперыментальным. Мовім так: ты эксперыментуеш звыклымі, часам адпрацаванымі тэатральнымі сродкамі. І заўжды дасягаеш — часам уражання, часцей — узрушэння...

— Для мяне перадусім эксперымент — гэта пошук метаду працы з артыстамі. Не стану адмаўляцца ад таго, што падстава ўсім маім эксперыментам — з аднаго боку, вядома, Станіслаўскі, з другога — улюбёны Вахтангаў. Часта згадваю ўрокі Эфраса. Мы збіраемся з артыстамі і вызначаем, якую гісторыю (не блытаць яе з сюжэтам) збіраемся распавесці са сцэны. Я вяду гаворку пра фігуру: гэта тое, што мы звычайна называем сцэнічным вобразам ды характарнасцю. Але, мяркую, што сцэнічны вобраз вымагае моцнага дацягвання акцёра да ролі. Фігура для мяне больш ёмістае паняцце. Калі я бяру актрысу, скажам, на ролю Джульеты, я не прымушаю яе дацягвацца да майго бачання й разумення Джульеты. Я ў актрысе шукаю рысы ды якасці маёй гераіні. Далікатны момант. Потым — я абавязкова разважаю пра праблемы персанажа, зыходзячы з якіх мы мусім гэты персанаж зразумець. Я шукаю, наколькі праблемы персанажа супадаюць з праблемамі артыста. Вызначаю, што найкаштоўна для яго самога. Гэтыя каштоўнасці я падзяляю на фізічныя, эмацыйныя і інтэлектуальныя. Гэтыя каштоўнасці артыст або мусіць прыняць, або, лепей, адшукаць у сабе. У мяне на рэпетыцыях не надараецца літаратуразнаўчых экскурсаў. Я кажу няшмат. Канкрэтна. Такім чынам, перадусім — вызначэнне жанру, які выгукне стылістыку, потым — я пачынаю чуць і бачыць спектакль, з'яўляецца ягоны вобраз, прастора — нейкі свет, космас, які я пачынаю насяляць — запрашаю артыстаў. Каб вымагаць з іх шмат што і... як сцвярджае крытык, атрымліваць усё.

Цытата: *"Таліпаў, які ўжо захапіў... "Стрып-тызам", скалануў і гэтым разам. Ён робіць перадусім тэатр, які ўвасабляе ў сабе дасканалыя форму і змест... Таму што Таліпаў не толькі эстэт — больш за што іншае ён гуманіст. Толькі прыгажосць, кажа Таліпаў, цытуючы свайго земляка Дастаеўскага, уратуе свет. І Таліпаў ратуе сваіх гледачоў на праця́гу ўсяе тэатральнае вечарыны... Паколькі тэатр з'яўляецца для яго прастораю жыцця (выжывання), прастораю думкі."*

Крысціне Фрай, "ЦIролер актуэле магазін"

— Калісьці, у размове пра аўдыторыю, ты заўважыў, што заўжды трэба памятаць, куды глядач цябе дапускае — у перадпакой, вітальню, але ёсць яшчэ і прыбіральні...

— Ёсць. Туды ўсе ходзяць, але доўга там не затрымліваюцца. Не тое месца. Калі я хачу распавесці жывую гісторыю, дык мушу зацеміць, што чалавечая душа, інтэлект, пачуцці маюць шмат плоскасцяў, закуткаў і трэба ведаць, памятаць, куды табе ўваходзіць дазволілі, а куды ты сам патрапіў і з якою мэтаю. Але гэта ўжо размова пра ступені здольнасці пастаноўшчыка ды ўзровень ягонае прафесійнасці. Уплываць на гледача — гэта не значыць адказваць на ягоныя пытанні. Я ў сваіх спектаклях, нават калі, здаецца, ведаю выйсце, ніколі не торкну ў яго пальцам. Я не займаюся тэатрам палітычным або ідэйным. Увогуле не вітаю тэатры, якія любяць мінулае, ненавідзяць рэчаіснасць і баяцца будучыні. Або ненавідзяць мінуўшчыну, любяць толькі існае і вераць у светлы заўтрашні дзень. Мая палітыка — гэта чалавек. З ягоным дыяпазонам мыслення, пачуццяў, духоўнасці. Таму, што я ведаю, як цяжка жыць.

Цытата: *"Хто чакае ўбачыць тое, што сярэднееўрапейцы зазвычай разумеюць пад рускай душой і што яны шукаюць у літаратуры XIX стагоддзя, будзе, верагодна, збіты з тропу. Прынамсі, інтэрпрэтацыя гэтай "рускай душы" не з'яўляецца задачаю Таліпава. Да самога сябе рэжысёр прад'яўляе высокае патрабаванне рабіць "сусветны тэатр" — і на самай справе, ён па вялікім рахунку можа задаволіць гэтае патрабаванне, якое вылучае рэжысёраў з сусветным імём".*

Ірэне Хайсц, "Ціролер кронер цайтунг"

— У "Стрып-тызе" часцяком трактавалі Руку — яна кіравала людзьмі і дзеяннямі — як адзнаку таталітарызму. Здаецца, спектакль належаў часу і з часам сышоў. Здавалася, міне час, і можна будзе з лёгкім сэрцам усміхацца яму ўслед. Аднак спектакль, як я цяпер бачу, менш за ўсё кранаўся палітыкі і цяпер быў бы як ніколі актуальны...

— У 1994 "Стрып-тыз" зазнаў прэм'еру ў Аўстрыі. Я паўтарыў асноўнае рашэнне беларускага спектакля. Аўстрыйцы давалі рэцэнзіі, мовім так, у два прыёмы. Першыя пісалі пра палітычныя асацыяцыі. Другія — пра тое, што ў спектаклі менш за ўсё палітыкі...

— Дык што ў самім тэатры для цябе важней — цяперашчына? Рух у будучыню?

— Цяжка адкаснуцца ад рэчаіснасці. Кожны знаходзіць свой пункт гледжання, калі назірае за ёю. Па мне, дык трэба, маючы на ўвазе будучыню і не забываючы мінулае, ствараць цяперашняе. Я, напрыклад, не люблю канкрэтызаваць эпоху на сцэне. Для кагосьці Рука ў "Стрып-тызе" — ён сам, ягоны ўнутраны цэнзар, паганяты, а на гастролях у былой Югаславіі яе проста атаясамлялі з канкрэтнымі асобамі. Заможныя аўстрыйскія дамы ў дыяментах падыходзілі таксама, ціснулі руку — ужо мне. Казалі: "Гэта, гер Таліпаў, пра нас..."

— А ў "Картатэцы" Ружэвіча ты не выканаў ніводнай аўтарскай рэмаркі. Не было на сцэне ні шэрых строяў, ні тоўстых агідных пляткарак-кабет, затое быў феерверк прыгожых жанок, вечаровыя сукенкі і вытанчанасць, узнёсласць, якая межавала ды кантраставала з жорсткасцю...

— Калі спектакль глядзеў сябра Ружэвіча, драматург Красіньскі, ён сказаў: ведаеце, калі б гэта бачыў пан Ружэвіч, ён быў бы шчаслівы — такіх увасабленняў гэты матэрыял яшчэ не знаў. Але — парадокс — ні пасля Мрожака, ні пасля Ружэвіча мне так і не выпала наведаць Польшчу. Затое колькі палякаў пераглядзелі мае спектаклі ў Аўстрыі! Праўда, я ніколі не шукаю нацыянальнае экзотыкі. Дай веры, чалавек паўсюль адчувае аднолькава. Вось толькі выказвае пачуцца па-рознаму — у залежнасці ад культуры, нацыянальнасці, звычаяў...

— Рыд, тваё жыццё — спрэс з парадоксаў. Мне было дзіўна даведацца, што ты вінавáціш сябе ў лайдацтве: прытым, што столькі працуеш.

— Я часам прымушаю сябе працаваць. Прытым, што толькі дзеля грошай не раблю нічога. Я магу сабе гэта дазволіць. У нас, дарэчы, вельмі цяжкая работа. Яна вымагае пастаяннага ўплыву — ужо на сябе. Уплываць можна толькі на моцнага чалавека, якога, удакладню, стварыла не праца. Працуюць і коні, і мурашы. Яго стварыла творчасць. І толькі творчасць! Дык вось, дзеяч тэатра, каб трымаць свой узровень, мусіць працаваць, і не заўжды — толькі дзеля задавальнення. Але заўжды — і для высокіх заробкаў. А задавальненне няхай даатрымае на заробленыя грошы... На гэтым мусіць грунтавацца і мой тэатр.

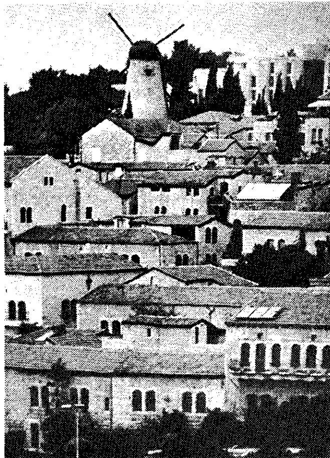
— Твой тэатр? Гэта цяпер — Германія, Аўстрыя. Твой тэатр у Беларусі — гэта... з мінулага? Чарговы парадокс?

— У Беларусі я не магу стварыць тэатр без дзяржаўнага ўдзелу. Бо тады давядзецца эксплуатаваць акцёраў толькі дзеля любові да мастацтва. Тэатр для мяне — гэта востраў парадку, разумення і клопату пра чалавека, любові да яго і спачування яму... Таму, што я ведаю, як цяжка жыць.

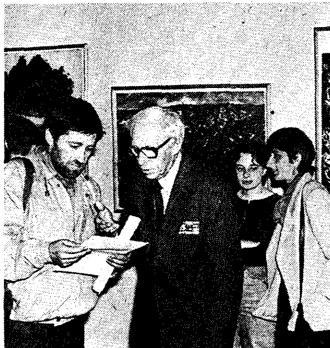
Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

ЛіМ
ЧАСАПІС

"І ГОРЫ ВАКОЛ ЯГО..."

так называецца выстаўка ізраільскай графікі, прысвечаная 3000-годдзю старажытнага горада Іерусаліма, што адкрылася ў Віцебскім мастацкім музеі. Перш чым трапіць у Беларусь, карціны ўжо выстаўляліся ў Бельгіі, Галандыі, Францыі, у краінах Балтыі.

Пазнаёміўшыся з работамі, можна ўбачыць прыгажосць старажытнага Іерусаліма і яго наваколляў, спасцігнуць разнастайнасць стыляў і школ сучаснай ізраільскай графікі і жывапісу.

На здымках: на выставе "І горы вакол яго...", "Куток старога Іерусаліма" — Айрагам Хай.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛІНФАРМ

"АСЕННІ ЗОРКАПАД" —

так называецца новая праграма, якой Гомельскі цырк адкрывае свой 24-ы сезон. Жыхары вобласці і госці горада могуць убачыць выступленні зорак Расійскага і Украінскага цыркаў.

На здымку: у час прадстаўлення "Асенні зоркапад".

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛІНФАРМ

ФАКТЫ — РЭЧ УПАРТАЯ

З НАГОДЫ АДНАГО САЦЫЯЛАГІЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ

Сусветны этнавыбух нярэдка вядзе да сацыяльнага калапсу. Параметры яго цяпер вывучваюцца многімі спецыялістамі-гуманітарыямі, у тым ліку і сацыёлагамі. У Беларусі гэтай праблемай на працягу некалькіх гадоў займаецца Інстытут сацыялогіі АН Рэспублікі Беларусь, пераважна яго аддзел сацыялогіі культуры.

У 1989—90-ых гадах сацыёлагі Акадэміі навук сумесна з Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору прынялі ўдзел у рэспубліканскім даследаванні "Міжнацыянальныя адносіны". Было распаўсюджана 2365 анкет, якія потым апрацаваны на ЭВМ, прааналізаваны атрыманыя вынікі. Праўда, гэтае даследаванне не было ідэальным, у ім былі асобныя недахопы, аднак на той час яно было адзіным у нашым рэгіёне і ўжо таму ўяўляла сабой вялікую цікавасць для навукі і практыкі.

Вядома, сітуацыя за мінулыя гады змяніліся, бо змяніліся дзяржаўна-палітычныя ўмовы. Усё гэта не магло не паўплываць на этнакультурныя працэсы, нацыянальную арыентацыю, самасвядомасць, на грамадскую свядомасць увогуле.

У Інстытуце сацыялогіі Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь разумелі неабходнасць далейшых сацыялагічных даследаванняў этнакультурных працэсаў, але, на жаль, агульная сітуацыя з фундаментальнай навукай была ў той час вельмі цяжкай. Карацей кажучы, мы былі на мяжы катастрофы, нам пагражала амаль татальнае скарачэнне. Дзякуй Богу, да поўнага развалу не дайшло. Мы ўдзячны Камісіі па нацыянальнай палітыцы і міжнацыянальных зносінах Вярхоўнага Савета на чале з М. Слямнёвым за своечасовую дапамогу, і хоць гэта былі невялікія для сацыялагічнага даследавання сродкі, але і яны далі нам магчымасць не перапыняць даследаванняў, засяродзіўшы іх у канкрэтным рэгіёне (Заходняе Палессе).

Працэсы распаду СССР па-рознаму паўплывалі на розныя рэгіёны, у якіх "суверэнізацыя" мела розныя карані, прычыны і вынікі. На думку некаторых замежных сацыёлагаў, узнікненне незалежнай дзяржавы Беларусь — хутчэй вынік распаду СССР, чым барацьбы беларусаў за незалежнасць, у гэтым яны бачаць асаблівасць тутэйшых этнапрацэсаў. Ёсць і іншыя думкі. Ясна адно: незалежнасць ініцыіруе "адраджэнне".

Міжнацыянальныя адносіны не існуюць у пустэчы, яны праяўляюцца ў пэўнай сацыякультурнай прасторы, дзе існуюць пэўныя звычаі, правілы, настрой, словам, менталітэт народа гэтай краіны.

Пра беларусаў заўсёды гаварылі, як пра спакойны, талерантны народ. Гэта пацвярджаецца і сацыялагічнымі дадзенымі. Так, па даследаваннях, праведзеных у 1989—90-х гг., 83 працэнты апытаных выказалі роўныя адносіны да людзей любой нацыянальнасці, што жывуць у рэспубліцы, 11 — адзначылі, што ім абыякавае гэтае пытанне, і толькі 2 — выказалі сваю непрыязнасць да прадстаўнікоў іншых народаў. 62 працэнты адзначылі добразычлівае стаўленне да мігрантаў з іншых рэспублік, 19 — лічаць гэтае пытанне для сябе нейтральным, 13 — не задумваліся над гэтым і толькі 3 — падкрэслілі сваю непрыязнасць да іх. 67 працэнтаў беларусаў лічылі, што было б несправядліва, калі б у рэспубліцы пражывалі толькі прадстаўнікі карэннай нацыянальнасці.

І ўсё ж галоўнае пытанне этнакультурнай сітуацыі на Беларусі — гэта пытанне пра самую "карэнную" нацыю і яе культуру. Можна зразумець многіх беларускіх інтэлігентаў, перш за ўсё — пісьменнікаў, дзеячаў культуры, якія шчыра хвараюць за лёс роднай мовы і роднай культуры — бо, як кажуць, на кон ставіцца пытанне аб існаванні самога беларускага этнасу. У звязку з гэтым, трэба сказаць, што адной з важнейшых праблем з'яўляецца праблема вызначэння этнасу і самаідэнтыфікацыі этнагруп. Пытанні гэтыя вельмі дыскусійныя, як у нетрах этнаграфіі, так і ў практычных справах і могуць стаць прадметам палітычных сутыкненняў (а сям-там ужо сталі), і таму, як і ў іншых сферах жыцця, тут важная талерантнасць і мудрасць, уменне дасягаць кансенсусу, але, вядома, не за кошт ісціны. Заўважым толькі, што ў сучасных даследаваннях існуе шмат розных падыходаў да гэтых праблем у залежнасці ад зыходных спасылак аўтараў, а таксама ад узроўню развіцця грамадскага і палітычнага жыцця ў дадзенай краіне.

Ёсць розныя падыходы да разумення этнасу: адны падкрэсліваюць яго вонкавыя бакі і прычыны, другія — унутраныя, суб'ектыўныя, г. зн. падкрэсліваюць у асноўным духоўную самасвядомасць асоб, аб'яднаных у этнічную групу. Існуе і думка, што этнічнае звязана з першаснымі чалавечымі еднасцямі, з вялікімі рэвалюцыямі і грамадскімі рухамі.

Не будзем тут разбіраць усе наяўныя канцэпцыі і вызначэнні этнасу, пагодзімся толькі, што этнас не што-небудзь нязменнае, *пастаяннае, хоць і больш устойлівае*, чым пэўная пераходная сацыяльна-класавая структура. Этнас відазмяняецца разам з гісторыяй, у якой этнакультурныя працэсы адыгрываюць вялікую ролю. Разам з ходам гісторыі этнасы растуць (ці рэгрэсіруюць), аб'ядноўваюцца, відазмяняюцца і г.д. У этнасе, як і ў кожным чалавеку, узаемадзейнічае мінулае, цяперашняе і будучае.

Галоўная ўмова ўзнікнення этнасу — еднасць тэрыторыі і мовы — выступае потым у якасці яго прыкмет; Дадатковымі прыкметамі могуць стаць еднасць рэлігіі (а таксама для некаторых груп — блізкасць ключавых прыкмет у расавых адносінах). Этнасы розняцца асаблівасцямі духоўнай і матэрыяльнай культуры, звычаяў, норм. бытавых характарыстык, групавой псіхалогіі. Усё гэта адбіваецца ў самасвядомасці людзей дадзенага этнасу.

Наяўнасць духоўнай блізкасці для нацыі — прыкмета вельмі складаная. Пытанне ў тым — ці з'яўляецца яна вырашальнай? Адказы на яго ў розных плынях неадназначныя. У некаторых сацыялагічных працах падкрэсліваецца шматфактарнасць утварэння і сутнасці нацыі, складанае перакрыжаванне гісторыі і сучаснасці ў этнакультурных і этнасацыяльных працэсах.

У сувязі са сказаным, лічым неабходным закрануць так званую "праблему" Палесся, якая раз-пораз згадваецца на старонках нашай прэсы.

Мы не валодаем дакладнымі дадзенымі пра колькасць членаў аб'яднання "Полісся". У гутарцы з яго лідэрамі чулі, што іх некалькі тысяч, хоць дакладныя лічбы не называліся. Не будзем абмяркоўваць тут іх ідэйныя і аб'ектыўныя пазіцыі — пра гэта нямала пісалася ўжо, прывядзём лепш вынікі нашых сацыялагічных апытанняў у Заходнім Палессі.

Анкета, якую склалі ў аддзеле сацыялогіі культуры Інстытута сацыялогіі Акадэміі навук Беларусі, улічвала апытанне, праведзенае ў 1989—90 гг. і некаторыя новыя зрухі ў грамадскай свядомасці. Тут былі дэталізаваны, у прыватнасці, пытанні аб адносінах да мовы, да культуры наогул, да этнічнай самасвядомасці, да іншых этнагруп, якія тут жывуць. Новым было таксама пытанне аб грамадзянстве, якому аддаў бы перавагу рэспандэнт (адно ці два). Для ажыццяўлення гэтага даследавання была распрацавана праграма "Этнакультурныя працэсы на Памежжы", выбарка для Заходняга Палёсся, аналіз газеты "Збудінне", праведзена апытанне некаторых членаў аб'яднання "Полісся".

Сацыялагічныя даследаванні праводзіліся ў Брэсце і ў Брэсцкай вобласці, а менавіта: у Кобрыне і Кобрынскім раёне. у Маларыце і Маларыцкім раёне, у Іванаве, Пінску і Пінскім раёне. Анкетным апытаннем было ахоплена 358 чалавек розных узростаў і прафесій. 42,6 працэнта рэспандэнтаў адказалі, што лічаць сябе карэннымі жыхарамі Заходняга Палесся, паколькі на гэтай зямлі заўсёды жылі іх продкі; 47,5 — адказалі, што нарадзіліся тут, і толькі 10 — прыехалі сюды з іншых раёнаў Беларусі ці з былога СССР.

Апытанне паказала, што сувязі жыхароў Заходняга Палесся з Украінай або з Польшчай не вельмі значныя, яны намнога большыя з іншымі раёнамі Беларусі. Так, блізкіх сваякоў у Польшчы мае 2,2 працэнта апытаных, на Украіне — 13,5, у іншых рэспубліках былога Саюза — 17,9. *Пры гэтым самі рэспандэнты* лічылі, што асноўнай прыкметай, па якой чалавека можна аднесці да "палешукоў", з'яўляецца сам факт яго пражывання на тэрыторыі Заходняга Палесся (55,4 працэнта), 29,1 такім крытэрыем лічаць валоданне "мясцовай" (заходнепалескай) мовай, 29,6 — захаванне сваіх асаблівых звычаяў і толькі 1,9 лічаць, што такім крытэрыем з'яўляецца своеасаблівы знешні выгляд палешукоў.

Рэспандэнтаў, якія размаўляюць па-ўкраінску, было 3,9 працэнта, на польскай мове — 0,3. Рэгіён распаўсюджання ўкраінскай мовы пераважна беларуска-украінскае Памежжа (Маларыцкі раён — 9.1 працэнта), Пінскі раён — 5,1.

У сям'і нашы рэспандэнты размаўляюць пераважна на рускай і беларускай мовах. На рускай — 53,6 працэнта, на мясцовым дыялекце *беларускай* — 49,7, *на беларускай* — 12,6.

За рускую мову навучання дзяцей выказалася 65,1 працэнта, за беларускую — 53,4. "Мясцовую" мову, як мову навучання, назвалі толькі 5,9 працэнта, таму што вялікая частка рэспандэнтаў не ўяўляе сабе, як можна навучаць на "мясцовай" мове. Праўда, іншую думку выказвае пэўная група прыхільнікаў аб'яднання "Полісся", што групуецца вакол газеты "Збудінне", якая, дарэчы, пераважнай большасці насельніцтва Заходняга Палесся невядомая: ва ўсякім разе, нашыя рэспандэнты нічога пра гэтую газету, як правіла, не чулі. Значная частка тыражу яе асядае ў Мінску, Брэсце, Кобрыне.

Асноўная частка рэспандэнтаў з Заходняга Палесся лічыць, што з усіх названых культур самая блізкая ім беларуская, але перавагу аддаюць слуханню радыё і тэлебачання на рускай мове — 89,7 працэнта апытаных, на беларускай — 44,7, на ўкраінскай — 7,5, на польскай — 1,7, на "мясцовым" дыялекце, калі б былі трансляцыі на ім — 2,0. Пераважны выбар рускай мовы тлумачыцца больш значнай інфармацыйнай насычанасцю перадач на ёй, а таксама абмежаваннем узроўню валодання беларускай мовай, што пацвярджаецца такімі дадзенымі: на пытанне — у якой ступені вы валодаеце беларускай мовай, адказы былі наступнымі: ведаю добра, чытаю, пішу, размаўляю — 40,2 працэнта; чытаю, але не пішу і не размаўляю — 31,6; разумею, але не размаўляю — 15,5; кепска разумею — 1,4; зусім не разумею — 0,6.

З гэтых дадзеных вынікае неабходнасць паляпшэння асветніцкай работы, значных змен яе зместу, якасці радыё- і тэлетрансляцыі на беларускай мове.

Даследаванне паказала, што сярод пэўнай часткі насельніцтва існуе непакой, звязаны з магчымасцю міжнацыянальных канфліктаў. Гэта свайго роду рэакцыя на ўзнікненне міжнацыянальнай напружанасці ў некаторых *рэгіёнах былога* Саюза. *На пытанне пра* магчымасць міжнацыянальных канфліктаў на Беларусі, людзі адказвалі так: думаю, што ў нас у рэспубліцы канфліктаў быць не можа — 45,8 працэнта, лічу, што нязначныя канфлікты могуць узнікнуць — — 33,2; лічу, што ёсць глеба для сур'ёзных канфліктаў — 8,4; цяжка адказаць — 12,6.

Найбольшы працэнт тых, хто лічыць, што магчымы нязначныя і сур'ёзныя канфлікты, прыпадае на Кобрынскі і Іванаўскі раёны (57,7 і 32,2 працэнта адпаведна). Менавіта ў Кобрынскім раёне 39,2 працэнта лічаць, што магчымы сур'ёзныя канфлікты (пэўна, тут ёсць свае спецыфічныя прычыны, у прыватнасці, звязаныя з сутыкненнем паміж прадстаўнікамі Беларусі і Украіны на бытавой глебе, пра што паведамлялася ў друку); ва ўсялякім выпадку, кіраўнікам раёна і грамадскасці трэба было б прыслухацца да дадзеных сацыёлагаў і прыняць меры дзеля прафілактыкі магчымых — няхай і лакальных — канфліктаў.

І тыя дадзеныя, што прыведзены, і некаторыя *іншыя сведчаць пра тое, што жыхары Заходняга* Палесся ў сваёй абсалютнай большасці ідэнтыфікуюць сябе з беларускім этнасам, з беларускай нацыянальнай і дзяржаўнай еднасцю. Нават такое "вострае" пытанне, як разгляд Заходняга Палесся ў выглядзе асаблівага моўна-культурнага або гаспадарча-эканамічнага рэгіёна большасцю рэспандэнтаў успрымаецца рашуча адмоўна. 61,7 працэнта з іх адказалі на першую частку пытання, што "Гэта зусім немагчыма", 60,3 працэнта рэспандэнтаў гэтак жа сфармулявалі свае адносіны да другой часткі пытання. "Ніколі пра гэта не думалі" — 24,9 працэнта і толькі 7,3 працэнта адказалі: "Я думаю, што гэта магчыма".

Жыхары Заходняга Палесся ў апытанні пацвердзілі сваю далучанасць да Рэспублікі Беларусь, калі адказвалі на пытанне: "Грамадзянству якой рэспублікі (краіны) вы б аддалі перавагу?" — Рэспубліцы Беларусь — *83,1 працэнта, Украіне — 6,7, Польшчы — 1,1.*

Заходняе Палессе — вельмі цікавы, своеасаблівы рэгіён, у якім, як рэдкія металы ў глебе, схаваны вялікія духоўныя багацці. Ці захаваецца гэта духоўная спадчына — залежыць ад сапраўды разумнай культурнай палітыкі, а ў рэшце рэшт — ад узроўню культуры ўсіх нас — грамадзян Рэспублікі Беларусь.

Э.ДАРАШЭВІЧ,
доктар філасофскіх навук, прафесар

Ад рэдакцыі.

За час, што прайшоў пасля правядзення гэтага сацыялагічнага даследавання, і сапраўды шмат што змянілася. Напрыклад, практычна перапыніла сваю дзейнасць аб'яднанне "Полісся", не выходзіць "Збудінне". І тым не менш мы друкуем гэты артыкул. Бо дадзеныя, якія прыводзіць аўтар, якраз і пацвярджаюць штучнасць, нежыццёвасць і бачную ўжо тады бесперспектыўнасць аб'яднання, якое нарабіла некалі гэтак шмат шуму.

Меркаванне

СЫНКІ І ПАСЫНКІ

"Але ж і жыццё пайшло. Калі раней стамляўся ад працы, дык цяпер наадварот — адпачынак заядае. Гэта ж трэба як сталася: бяднеем, коцімся ў бездань, а рук зачапіць няма за што. Прагнеш работы, а табе паказваюць кукіш у кішэні, кажуць: "Ідзі гуляй"...

... Напэўна, і вам не раз даводзілася чуць падобныя выказванні. У аўтобусах, электрычках ці на лаўцы ля дома. Роспачны стан простага люду — сумная праўда нашых дзён. Не раз і не два спрабаваў падступіцца да каранёў гэтай праблемы, жадаючы разабрацца ў чым прычыны, у чым сутнасць зачараванага кола такога нашага быцця, дзе тут "закапаны сабака".

У чым жа так моцна вінаваты наш пакутнік-рабацяга, што яму тут, на сваёй роднай зямлі, стала невыносна жыць, цяжка дыхаць? Чаму людзьмі авалодала апатыя, якая ледзь не стала нормай іх жыцця? Чаму наша грамадства ў поўным сэнсе слова пакутуе ад эпідэміі бездухоўнасці, маральнай дэградацыі?

У ранейшыя часы сказалі б: "Куды глядзіць дзяржава?" і падумаеш: а ці ёсць у нас сёння яна, дзяржава? Зрэшты, калі прыкінуць колькі служывага люду, колькі ўсялякіх апаратаў і апарацікаў у нас, каранаваных пад тытул "дзяржаўных"... А органаў — і выканаўчых, і заканадаўчых, і кантрольных! А над усім гэтым — на табе, Матухна-Беларусь, яшчэ і прэзідэнцкае кіраванне. Выходзіць, з атрыбутыкай дзяржаўнасці праблем няма.

Чаму ж тады так крывавіць наша жыццё? Чаму так хутка згубілі мы здаровы сэнс яго?

Кругам ідзе галава ад тых пытанняў, цяжкіх і няпростых, што паставіла нам жыццё. І хацелі б мы таго ці не, а рана ці позна павінны шукаць і знайсці на іх адказы. Зразумела, знойдзем хутчэй — тым лепш для нас, — хутчэй выберамся на прасцяг побыту, які называецца цяпер цывілізаваным. А пакуль?

Поўным ходам коцімся мы ў бездань, і ніхто не можа стрымаць гэты імклівы бег. Хаця спрабавалі многія. Многім здавалася, што толькі "ён" ці "яны" ўключаць тармазы і прыпыняць працэс спаду ў эканоміцы, дадуць справу кожнаму грамадзяніну і забяспечаць жыццё, як кажуць, "на ўзроўні". Але — не атрымалася! Не атрымліваецца. Хацець не шкодна, але ж і ўмець рабіць нешта трэба.

Згадаем фрагменты гарачых парламенцкіх дэбатаў. І "большасць", і "меншасць", і "левыя", і "правыя", і "цэнтрысты" — усе яны на словах за народ, гавораць ад яго імя і нават "яго" голасам. І толькі дзеля яго. А на справе? У тым вось і бяда, што не было справы як такой, была толькі размова пра яе. Атрымліваецца, што не здатныя да спраў нашы з вамі выбраннікі? Не скажыце! Што датычыцца сябе — тут яны ўмеюць паставіць гэтую самую справу як трэба. Паглядзіце, колькі льгот узаконілі сабе не толькі на гады дэпутацкай дзейнасці, а і на больш аддаленую перспектыву. А што да простага люду, то яму застаецца адно — хоць як-небудзь, а зарабляй на гэтыя льготы: твае выбраннікі, сам і ўтрымлівай.

Улада — рэч спакуслівая. Жадаючых паспрабаваць пакіраваць развялося цяпер столькі, што жах бярэ, бо пераважаюць ілюзіі лёгкасці гэтай справы: маўляў, кожны зможа. Пры гэтым мала хто з уладалюбаў думае пра тое, што ён можа зрабіць для людзей і дзяржавы з вышыні свайго становішча.

Хоць, здавалася б, нашыя лідэры ўзыходзяць на ўладныя п'едэсталы з праграмамі, якія прасякнуты мэтамі дзяржавы і яе народа. Яны такія абаяльныя і мілыя сэрцу і душы ў момант абвяшчэння сваёй перамогі. Толькі і думаецца: вось гэта той, хто і трэба, нарэшце дачакаліся мы свайго шчасця. Здаецца, прыйшоў чалавек, надзелены і розумам, і верай, па ўсім — прыстойны. Але праходзіць пэўны час, і мы перастаём пазнаваць свайго выбранніка — надта ж хутка забываецца ён і на сваю праграму, і на нас з вамі, адмяжоўваецца ад нас і, здаецца, сканцэнтроўваецца толькі на тым, як утрымаць уладу, якім найхітрэйшым спосабам адбіцца ад "левых" ці "правых", падпарадкаваць сабе прэсу, чым суцішыць дэмакратаў, як утаймаваць уяўнага ці сапраўднага прэтэндэнта на месца яго Вялікасці. Дзе ўжо тут да праблем грамадства і простага люду: "свае" даймаюць невыносна.

А ў грамадстве ўсё трашчыць і разбураецца. Такое ўражанне, нібы ўлада сама па сабе, і людзі, тыя ж "рабацягі", пакінуты там, унізе сам-насам са сваёй верай і надзеяй на выбраннікаў, без капейкі не толькі ва ўласнай кішэні, але і ў заводскай ці калгаснай касе. Яны ці па інерцыі, ці па звычцы ідуць пакуль яшчэ на сваю цяжкую сялянскую ці заводскую працу, якая аплачваецца толькі сімвалічна, датоптваюць апошнія боты, бо новых няма за што купіць, дабіваюць стары трактар, камбайн, касілку — пра новыя і марыць не даводзіцца, і яшчэ штосьці вырошчваюць, прапануюць...

Вось сітуацыя: ты сёння — як божы непатрэбнік, адрынуты. Жыві як можаш, круціся, выжывай і будзь здаровы. Твая дзяржава сёння табе нічога не можа гарантаваць. Пашкуматаная бруднай гульнёй палітыкаў, амбіцыямі лідэраў, яна знясілела і змагласся. І да пакут простага люду — нікому справы няма. Сыты галоднаму не таварыш! А ўсе ж мы грамадзяне адной краіны — сёння суверэннай Рэспублікі Беларусь. Як жа з гэтым быць? Выходзіць, толькі хтосьці "сын", а астатнія — "пасынкі". Ці ж не парадокс гэта?

Цікава, хто вінаваты ў тым, што сёння жыццё большасці нашых людзей вісіць на валаску? Вы паглядзіце, колькі людзей памірае ад п'янства, бессэнсоўнасці таго, што адбываецца ў нас. Паменшала шлюбаў, прыбаўляецца маці-адзіночак, дзяцей напалавіну і сірот.

У поўным сэнсе слова, гіне зямля на нашых вачах. Людзі не бачаць мэты, сэнсу жыцця, губляюць усялякую надзею. Падман і хлусня моцна ўраслі ў тканіну грамадства. Мы былі доўгі час падмануты чырвонымі панамі, якія нас ледзь не даканалі вірусам усеагульнай ураўнілаўкі, бясконцымі чэргамі за права на прыстойнае жыццё.

Зразумела, ніхто з тых, што пайшлі з арэны палітычнага жыцця, тым больш з тых, хто ў яго прыйшоў цяпер, не скажа, што ён вінаваты. Ды і навошта? Ніхто гэтага не патрабуе, ад іх як і не патрабаваў. За гэта ім нічога не пагражае. Адны сышлі беспакарана, другія ўпэўнены ў гэтай беспакаранасці. Ну, пагавораць трохі, пашэпчуцца, і ўсё сплыве ў нябыт. У нашай сённяшняй неразбярысе, густа замешанай на злачыных прамовах, амбіцыёзнасці, хутка забываецца ўсё. У тым ліку і "чамаданы з кампраматам".

Вы ж паглядзіце, колькі спрэчак адбываецца на вышэйшым дзяржаўным узроўні. Адной уладзе здаецца, што другая не туды "гне", а трэцяя займаецца неўласцівымі для яе функцыямі. Лідэры не знаходзяць згоды, здаецца, у элементарных рэчах, дзеляць, перадзельваюць, засяляюцца і перасяляюцца і ніяк не ўтаймуюцца, нібы няма больш важных і неадкладных спраў. У гэтай службовай валтузні праходзяць дні і месяцы, губляецца час, марнуюцца сродкі, паралізуецца нармальная работа. Уладная блытаніна стала ледзь не нормай, без яе ўжо не ўяўляецца нашае жыццё.

Чаму адбываецца такое? Таму што не навучаны мы канструктыўна апанiраваць, не ўмеем і не хочам слухаць адзін аднаго. Таму што ў адносінах дамінуюць ілюзіі лёгкасці палітычнай дзейнасці, а рашэнні прымаюцца не на аснове аналізу і прагнозу вынікаў, а часцей за ўсё паводле імгненных жаданняў.

Дарога абыходзіцца нам суверэнітэт. Усё часцей даводзіцца задумвацца над вынікамі гарачага імкнення да самастойнасці. І ніяк не ўцямлю: ці то мы сапраўды свабоднымі сталі, ці гэта проста сон? Фармальна нібы так, а на справе? За гады ніяк не можам разабрацца ў сімволіцы сваёй дзяржавы. Дэкларыравалі сваю незалежнасць пад адным сцягам і гербам, "апамяталіся" — не "свае" прыхапілі, новыя выявы прыдумалі...

Гарачыя у цябе, родная Беларусь сыны пайшлі, ліхія коннікі, хоць і не казакі. Не такія ўжо шырокія твае прасторы, ды вось штосьці бязладдзя на іх зашмат развялося. Настолькі зашмат, што не абысці, каб не спатыкнуцца.

Згадваецца, як адзін з лідэраў у свой час заявіў прылюдна, што эканоміка — гэта не справа падпарадкаванага яму ўладнага органа. Тады ўсе ўздыхнулі і ахнулі. І вось думаецца: можа, ад такога "разумення" і "падыходу" і пайшло ў нас беспарадкам жыццё? Бо лідэр жа вызначае шлях і мэту жыцця.

Пазней яго папрасілі пасунуцца, матывуючы гэта флюгерскімі паводзінамі і няшчырасцю ў адносінах да шмат чаго, звязанага з грамадствам і нашай дзяржаўнасцю, з чым, зразумела, жартаваць нельга.

Кажуць, разумныя людзі вучацца на чужых памылках, каб сваіх менш рабіць. Вельмі хочацца, каб гэта стала павучальным для ўсіх, хто рэспектабельна сядзіць у высокіх уладных органах.

Але не будзем паддавацца песімізму, хоць падстаў для гэтага больш чым трэба. Не ўсё яшчэ згублена, а, галоўнае, нас не пакідаюць яшчэ надзея і вера, хоць крызісны час ударыў моцна і балюча па шмат кім з нас. Хтосьці зарыентаваўся і яму лягчэй, а камусьці давялося спаўна адведаць яго гаркату. Але моцна гневацца не трэба. Давайце прыгадаем нашую гісторыю: не знайсці ў нас пакалення, якое б адкыло шчасліва — не тое, дык іншае, але не без гора.

Прарываліся неяк жа людзі праз завалы лёсу. На лепшае будзем спадзявацца і мы. Хочацца толькі аднаго — каб цяперашнія лідэры больш не ашуквалі нас.

Пабудаваць карабель — адна справа. Іншая справа — ці паплыве ён, ці не патоне ля берага. Так тут: перамагчы на выбарах — гэта зусім не значыць стаць лідэрам. Тым больш у наш ліхі час, калі ўсё так бессэнсоўна знявечана, разбурана і паралізавана. Тое, што вякамі было непрыдатным для нас, сёння ледзь не норма. А хворае грамадства няздольнае нарадзіць здаровае дзіця. І гэта значыць, што мы без будучыні, без забяспечанай старасці.

А. САКУН,
лаўрэат прэміі
Саюза журналістаў СССР

ПРАПАНУЕ "ТЭХНАЛОГІЯ"

На Беларусі ўжо добра вядомая дзейнасць незалежнай выдавецкай кампаніі "Тэхналогія", якая займаецца не толькі выпускам для чытачоў краіны газеты "Беларус" і часопіса "Полацак", што выходзяць у далёкім замежжы, але і выданнем цікавай літаратуры. Толькі за апошні год кампанія "Тэхналогія" выдала дзесятак розных кніг агульным накладам звыш 500 тысяч асобнікаў. Большая частка іх выйшла на Беларусі ўпершыню. "ЛіМ" прапануе сваім чытачам Каталог выданняў "Тэхналогія", што з'явіліся ў кнігарнях Беларусі апошнім часам. Нагадаем яшчэ, што набыць гэтыя цікавыя і змястоўныя выданні можна таксама непасрэдна ў кампаніі "Тэхналогія" па адрасе г. Мінск, вул. Магілёўская, 43, офіс 210. Тэл.: (0172) 27-19-40, тэл.-факс: (0172) 21-77-40.

1. Ю. Залоска. Дыялогі з Васілём Быкавым: інтэрв'ю, эсэ. — 95 ст. (на бел. мове).

У "трох вымярэннях" вядзецца дыялог журналіста Юрася Залоскі з Васілём Быкавым: у форме палітычнага інтэрв'ю, размовы на грамадзянскія тэмы, у форме літаратурнай эсэістыкі, "сумоўя з мастацкімі творамі пісьменніка, як звычайнае чалавечае сумоўе.

2. Ю. Залоска. Версіі. Шлях да храма "idea sui": дзённік, дыялогі, эсэ. — 463 с. (на бел. мове).

З якой місіяй беларусы прыйшлі ў свет; якія каштоўнасці за сваю гісторыю стварылі; што паспелі выказаць пра сябе свету; што яшчэ павінны выказаць і стварыць?.. Над гэтымі пытаннямі ў дыялогах з журналістам, агульнадзённікам штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" Юрасём Залоскам разважаюць беларускія палітыкі і пісьменнікі, філосафы і навукоўцы, грамадскія дзеячы.

3. Guy Picarda Minsk: A Historical Guide (Гай Пікарда. Мінск: гістарычны, культурны, бізнес-гід. 4 — 356 с. (на англ. мове).

Адна з першых кніг на англійскай мове пра Рэспубліку Беларусь і яе сталіцу — Мінск (таксама сталіцу СНД). Прызначаецца для замежных наведвальнікаў краіны, студэнтаў англійскіх аддзяленняў ВНУ і ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй і сучасным станам Беларусі.

4. Курапаты: Арт., навук. справаздача, фотаздымкі. (З. Пазьняк, Я. Шмыгалёў, М. Крывальцэвіч, А. Іоў.) — 184 с. (на бел. і англійскай мовах).

Зборнік з'яўляецца дакументальным сведчаннем пра злачынствы сталінскага рэжыму ва ўрочышчы Курапаты паблізу Мінска. Курапаты — першае з адкрытых у Беларусі месцаў, дзе былі знішчаныя і пахаваныя ахвяры рэпрэсій.

5. Ул. Новік. Беларусь. Новая краіна ва Усходняй Еўропе: Нарыс аб гісторыі, дзяржаўным ладзе, эканоміцы і культуры Беларусі. — 68 с. (на англ., ням., франц. мовах).

СЕРЫЯ БЕЛАРУСКАГА ФОНДУ СОРАСА "АДКРЫТАЕ ГРАМАДСТВА"

1. Дж. Лоўзі. Гістарычныя ўводзіны ў філасофію навукі. — 328 с. (на бел. мове).

У кнізе прасочваецца развіццё поглядаў на метады навуковага даследавання ад часоў старажытнай Грэцыі да нашых дзён.

2. Дапаможнік для журналістаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. — 176 с. (на бел. мове).

Прысвечаны пытанням арганізацыі і працы перыядычнага друку і электронных СМІ.

3. Ф. Брэтон, С. Пру. Выбух камунікацыі. — 336 с. (на бел. мове).

Перакладзеная развіццё тэорыі і практыкі масавай інфармацыі і камунікацыі — ад зараджэння піктаграфічнага пісьма ў Месапатаміі да развіцця камп'ютэрных сетак і электроннай пошты ў наш час.

СЕРЫЯ "БІБЛІЯТЭКА БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯСПАРЫ"

1. Ян Пятроўскі. Ангельска-беларускі, беларуска-ангельскі слоўнік. — 174 ст.

Прызначаны моваведам, студэнтам, што вывучаюць ангельскую мову, суайчыннікам, якія жывуць у англамоўных краінах і імкнуцца ўдасканаліць родную мову, а таксама замежным грамадзянам, што бяруцца за вывучэнне беларускай мовы. На Беларусі выдаецца ўпершыню.

2. Службоўнік. — 380 с. (на бел. мове, тры колеры)

Упершыню перавыданне на Беларусі выдання Беларускай Аўтакефальнай праваслаўнай царквы.

3. А. Вініцкі. Да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне. — 180 с. (на бел. мове).

Унікальныя дакументы, сведчанні, факты з трагічнага лёсу соцень тысяч нашых суайчыннікаў, што апынуліся ў гады Другой сусветнай вайны ў Германіі.

Фестывалі

І ЗАПРАСІЛІ... У КАЙЗЕРХОЛ

Сёлета ўпершыню парафіяльны хор Петрыкаўскай Свята-Мікалаеўскай царквы пабываў на гастролях за мяжой — у Германіі. Большасць яго ўдзельнікаў — выкладчыкі гарадской музычнай школы. Нарадзіўся калектыў чатыры гады назад, калі калегі-настаўнікі вырашылі паспрабаваць сябе ў новым амплуа. Выступалі ў царкве, якая побач з музычнай школай, у РДК. Два гады таму, калі ў Слуцк прыязджаў Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі Філарэт, выступалі і там. Сёлета ездзілі на службу ў Мазыр.

На гастролі ў Германію калектыў трапіў дзякуючы фраў Марыяне Шумахер, якая ўжо не адзін год трымае сувязь з выхаванцамі мясцовай моўнай школы-інтэрната, займаецца дабрачыннай дзейнасцю, ладзіць аздараўленчыя паездкі дзяцей на сваю радзіму. Госця добра ведае сацыяльна-культурнае жыццё Петрыкаўшчыны, прысутнічала на выступленні царкоўнага хору. Ёй спадабалася. Вырашыла запрасіць калектыў у Германію. Петрыкаўцы засталіся ў захапленні ад паездкі. Хоць выступаць давялося перад вернікамі іншай канфесіі, слухачы былі ўважлівыя, чуйна рэагавалі на кожны песняспеў, выказвалі зацікаўленасць і паразуменне, таму і спявалася лёгка. Адбыліся чатыры канцэрты ў камерных аўдыторыях пры касцёлах і цэрквах, а таксама тры неафіцыйныя — у шпіталі і на могілках. Былі запрошаны беларускія харысты нават на вяселле. Урэшце, калектыў атрымаў запрашэнне прыехаць у будучым годзе на стогадовы юбілей мясцовага кайзерхола — канцэртнай залы.

Л. ЛІСІЦКІ

“НЕ РАБІЦЕ З МЯНЕ ПІСЬМЕННІЦЫ...”

ДА 100-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ВАНДЫ ЛЯВІЦКАЙ

ЯЕ ІМЯ ўвайшло ва ўсе нашы апошнія літаратурныя і агульныя энцыклапедыі. Яно значыцца ў даведніку “Янка Купала” (1986), у Беларускай Савецкай Энцыклапедыі (1974), і, вядома, у “ЛімБеле” (1986). Прадстаўніча пра яе як пісьменніцу і літаратарку расказана і ў найноўшым даведніку “Беларускія пісьменнікі” (1994). Некаторыя яе творы змешчаны ў хрэстаматыйных зборніках “Беларуская дакастрычніцкая паэзія” (1967) і “Беларуская дакастрычніцкая проза” (1965). І ўсё ж пры жыцці, асабліва пасля трыццатых гадоў, яе імя, як і шмат якіх іншых беларускіх дзеячаў, не загадвалі: яно было ў забыцці, хоць яна нямала паклала сілы і душы на алтар Беларускага Адраджэння...

Дачка пісьменніка Ядвігіна Ш., сучасніца і паплечніца Максіма Багдановіча, яна была ў віры ўсяго тагачаснага літаратурнага, духоўнага і грамадскага жыцця.

Пра свой паслужны шлях нашаніўскай пары Ванда расказала ў лісце за 4.08.1964 г. да Зоські Верас, колішняй сваёй прыяцелькі. У гэтым лісце В. Лявіцкая напісала:

“Радзілася я ў Радашковічах у 1895 годзе. (Тата працаваў памочнікам аптэкара ў аптэцы, а чыя яна была, не ведаю). Вучылася ў “Радошковичском высшем нач. училище” (спачатку яно было толькі для хлопцаў, а ў 1912 годзе на просьбу бацькоў дазволілі прымаць дзяўчат. (Вучылішча 6 кл. гімназіі). Нас было 7 дзяўчат, част. у 2 кл., і кончылі ў 1914 г.

Працавала ў кнігарні (бясплатна), а ў гарадскую біб-ку мяне “сасватала” Цётка А. Кейрыс. “Каб ты, дзяўчынка, не працавала без грошай, калі няма зім. пальто”.

У кнігарні да 1 г. дня, а з 2-х г. у бібл. імя Пушкіна. А калі кніжкі былі ўжо ўсе распрададзены, мяне забралі ў “Бел. Т-ва пом. ахв. вайны”, да лета 1916 года (здаецца так). Лета 1916 г. працавала з Ядзяй Раткевіч з дзецьмі ў Карпілаўцы. Позняй восенню мы з Карпілаўкі проста перaехалі ў Ратамку, дзе працавалі да вясны 1917 г. Летам 1917 г. вучылася на наст. курсах пры Пашт. тэлегр. гімназіі, а калі іх скончыла, была назначана ў 1-ю бел. школу Мінска (на б. Віленскім базары), дзе была руская школа — пад заг. Серафімовіча — здаецца, N 23.

Дзе, што друкавалі — не памятаю”.

Як бачна, першыя яе гады пасля заканчэння Радашковіцкай пачатковай вучэльні былі актыўнымі.

Яна і першая кнігарка (працуе ў Мінскай беларускай кнігарні задарма, за адну ідэю), яна і бібліятэкарка, і выхаваўца, і настаўніца. І зноў жа — адна з першых беларускіх настаўніц першай у Мінску беларускай школы. І ўсё гэта да вядомай свету даты — кастрычніка 1917 года. Ёй выпала доля працаваць у газеце з прыгожа мройнаю назваю — “Вольная Беларусь”, першы нумар якой выйшаў у траўні 1917 года. Зноў мушу засяродзіць увагу — у газеце, якая пачала выходзіць да кастрычніка 1917 года. В. Лявіцкая была і карэктарам, і адказным сакратаром, і кур'ерам згаданай газеты. Тут яна блізка сышлася з нядаўнім палітзняволеным Язэпам Лёсікам, стала ягонай жонкай. Гэты шлюб канчаткова вызначыў увесь яе наступны лёс.

У 1917 годзе Ванда, як і ў папярэднія гады, грамадска актыўная. Яна ўдзельніца шматлікіх лёсавызначальных з'ездаў, кангрэсаў, сходаў. Напрыклад, 25—27 сакавіка 1917 года ў Мінску праходзіў з'езд беларускіх нацыянальных арганізацый. У яго працы прыняла ўдзел і В. Лявіцкая. На згаданым з'ездзе яна была выбрана ў школьную камісію. У гэтую ж камісію выбралі Людвіку Сівіцкую (Зоську Верас), Паўліну Мядзёлку, Браніслава Тарашкевіча, Алеся Прушынскага (Алеся Гаруна), Аркадзя Смоліча. Ванда была выбрана таксама і ў камісію па друку. У гэтую ж камісію былі абраны Янка Купала, Уладзіслаў Галубок, Паўліна Мядзёлка, Ядвігін Ш.

З палкай прамовай выступіла Ванда на майскім настаўніцкім з'ездзе 1917 года, адстойваючы правы беларускага народа на асвету на роднай мове. Яна ж адна з заснавальніц “Беларускага вучыцельскага хаўрусу”. Мы бачым яе асобу сярод кандыдатаў-сяброў Беларускай Сацыялістычнай Грамады.

Творчую і грамадска-асветніцкую працу В. Лявіцкая распачала рана. У 1909 годзе ў “Нашай Ніве”, калі Вандзе было ўсяго чатырнаццаць гадоў, быў надрукаваны першы яе абразок пад назвай “Бацькаўшчына” — твор пра лёс чалавека, які ў пошуках долі пакінуў родную старонку і што з гэтага выйшла. Працавала В. Лявіцкая і ў часопісах “Саха” і “Лучынка”. Літаратурную працу не пакідала і ў савецкую пару. Друкавалася ў часопісах “Зоркі”, “Іскры Ільіча”, газеце “Беларусь”. Свае творы падпісвала псеўданімамі Ванда Л-а, Л-я Вандзя, Левая Ванда, Л-к В., Вясёлка, Шкіляр Адам і іншымі. Шмат перакладала, пісала замілаваныя вершы пра родны край, пра нашу прыроду, апрацоўвала народныя казкі, паданні, легенды.

Шчаслівай, ва ўсякім разе пэўнай у сваім жыцці Ванда пачувала сябе аж да 1930 года. З 1930 года яе сям'я, сям'я Язэпа Лёсіка трапляе ў няміласць тагачаснага рэжыму. Паводчанецца пара рэпрэсій, арыштаў, шальмавання. В. Лявіцкай забараняецца ўсялякая праца на духоўнай ніве. Ёй адно паблажліва дазволілі мыць посуд у якойсьці сталоўцы на Камароўцы ды разносіць начныя тэлеграмы. Але пра тое, якое прыніжэнне перажыла сям'я акадэміка Язэпа Лёсіка, аднаго з заснавальнікаў Беларускай Народнай Рэспублікі, размова асобая. Зараз толькі зазначу: не дай Бог каму перажыць тое, што перажыла В. Лявіцкая пасля першага арышту дарагога ёй чалавека. Мала гэтага, дык яшчэ шапнулі: добра было, каб Лёсікі зусім пакінулі Беларусь, што яна і змусіла неўзабаве зрабіць.

Міналі гады, дзесяцігоддзі. Повязь з Беларуссю з кожным годам слабела. В. Лявіцкая кепска ўяўляла, што рабілася на яе радзіме, дзе яе сябры, паплечнікі, аднадумцы, які іхні лёс. І толькі ў 1964 годзе знайшлася яе даўняя прыяцелька Зоська Верас — прыслала ліст. Яна пісала:

“Дарагая мая, мілая Вандачка! Цэлы тыдзень, як атрымала Твой ліст, хаджу, як адурэўшая ад радасці, а нават шчасця. Ці я спадзявалася, што яшчэ ў жыцці буду месці з кім падзяліцца і думкамі, і радасцю, і горам?

Я паміма што жыву з дзецьмі, вельмі адзінокая. Маладое пакаленне жыве сваім цяперашнім днём, а мы старыя — нам можа даражэйшае тое, што было...”

Расшукаўшы адна адну, даўнія прыяцелькі, з 1964 года аднавілі ліставанне. З. Верас пачала схіляць сваю даўнюю сяброўку да ўспамінаў пра яе літаратурную і грамадскую працу. Гэта, трэба шчыра сказаць, крыху збянтэжыла В. Лявіцкую. Яна лічыла сябе простай працаўніцай-асветніцай, але не пісьменніцай. Яна разумела, што пісьменнік, пісьменніцтва — гэта вялікі Божы дар, што пісьменнікам, майстрам слова можна лічыць далёка не кожнага, хто можа штокольвек напісаць, што пісьменнік — гэта найперш мастак слова. Таму яна і напісала ў згаданым ужо тут лісце з сваёй кароткай біяграфіяй нашаніўскай пары: “Мілая Людачка! Дужа і дужа Цябе прашу — не рабі з мяне пісьменніцы, — бо я нічым не заслужваю на гэта”.

У згаданых словах і наша прыродная беларуская сціпласць, і надлом душы. І як жа ёй было не надламацца! Раскідалі бацькоўскае гняздо, пазбавілі Бацькаўшчыны, разлучылі з дарагім ёй чалавекам, а пасля знішчылі яго зусім, пазбавілі яе ўсялякай будучыні. То пра якое там пісьменніцтва размова! Дый і пісьменнікі пра яе забыліся. Амаль да апошніх гадоў яе жыцця ніхто асабліва яе не шукаў, не цікавіўся яе лёсам. А яна якраз ой якую мела патрэбу ў падтрымцы і як чалавек, і як дзяячка, якая паклала на алтар адраджэння Беларусі нямала душы і сілы...

На пачатку стагоддзя яна рупілася ў такім сужэцці талентаў, як Максім Багдановіч, Змітрок Бядуля, Цётка, Уладзіслаў Галубок, Максім Гарэцкі, Карусь Каганец, Алесь Гарун, Янка Купала, Якуб Колас, Уладзіслава Луцкевіч, Аркадзь Смоліч, Паўліна Мядзёлка, Палута Бадунова, Мікола Уляшчык... З усімі яна была знаёмая, усіх заахвочвала да працы. Яшчэ да прыезду М. Багдановіча ў Мінск распачала ліставанне з ім. Перапісвалася таксама з Максімам Гарэцкім, Канстанцыяй Буйлай. Яна мела дачыненне да першага паэтычнага зборніка Канстанцыі Буйлы “Курганная кветка”, да яго рукапісу.

Вось гэтак адраджэнцы пачатку дваццатага стагоддзя жылі, снавалі нацыянальнае жыццё. Снавалі шчыра, апантана, спадзяваліся на добры засеў. І напачатку яны мелі добрыя надзеі і нават неблагі плён...

Гэтымі днямі Вандзе Лявіцкай споўнілася б сто гадоў. А пражыла яна семдзесят тры. Амаль сорак гадоў з іх у паняверцы. На яе долю выпала шмат неймаверных выпрабаванняў. Яны моцна яе надламалі, але не зламалі. Такія яны былі — нашаніўцы, адараджэнцы. Ідэалаў яны сваіх не мянялі, нягледзячы ні на якія перыпетыі лёсу. І сярод іх — Ванда Лявіцкая-Лёсік...

У адным са сваіх вершаў яна сказала: “Як люблю цябе я, Беларусь ты мая!” Гэтымі словамі В. Лявіцкая выказала ўсё, што для яе значыла радзіма, родны край, яе народ. Родныя краявіды, вобразы роднага краю да яе прыходзілі на Стаўрапольшчыне не раз і не два. І пахаваннай ёй хацелася быць сярод родных краявідаў. Але не наканавана ёй было і гэта. Сатанінскія сілы аказаліся мацнейшыя за анёльскія. І спачывае Ванда Лявіцкая, як і яе браты, як і Луцыя Гнатоўская, жонка Ядвігіна Ш., далёка ад родных гоняў. І ўсё таму, што беларускім адраджэнцам пачатку дваццатага стагоддзя не ўдалося стаць гаспадарамі сваёй зямлі. Іхнімі жыццямі распараджаліся людзі, для якіх ідэя адраджэння Беларусі была чужая, варожая. У гэтым была трагедыя беларускіх адраджэнцаў. Трагедыя гэта на Беларусі, на жаль, працягваецца і напрыканцы стагоддзя.

Уладзімір СОДАЛЬ

Марцін Коўзкі

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Магілёўскі мастак выставіў пейзаж “Радзіма прэзідэнта”. Нехлямяжы падхалімаж ці спецзаказ каманды прэтэндэнта? Чакаем беларускі варыянт карціны “Раніца нашай Радзімы” — ці не так, падхалімы?

●

Тонкая абалонка, дзе месціцца жывое, не зліваюцца разам бялок і жаўток... Чалавек вякамі ўдасканальвае тое, што аднойчы прыдумаў Бог. Нешта ўжо маем — трывалы кантэйнер для яек.

●

Абставіны змяніліся, “зубры” ці не ўсе павалены, і ў розных кутках аб'явіліся кандыдаты ў новыя Сталіны. Адны дык ужо генералы, а іншыя што — лысыя? Зірніце: на п'едэсталы караскаюцца генералісімусы.

●

Клопаты з аўтамабільным рухам, выявілася нечакана, што галоўнае не ў руху, а ў наяўнасці стаянак. Прымерваем як абноўку запазычанае слоўца “паркоўка”.

●

З Ленгстана Хьюза: калі б я меў сотню, купіў бы мула, калі б тысячу — аўтамабіль, калі б мільён — самалёт. Але няма ў мяне ні соцень, ні тысяч, ні мільёнаў, і толькі гэтае “калі б” грэе душу.

●

Робаты, робаты, робаты, робаты... Высокатэхнічныя, звышэканамічныя, ды, дзякуй Богу, не біялагічныя. Хаця прымаў мяне тут адзін. “Так”, “не”, “дадзім”, “не дадзім”, “не можам дазволіць”, — цадзіў з апломбам. Мо запраграміраваны “зомбі”? Электронная галава з чалавечым азадкам — і мы перад новай біялагічнай загадкай?

●

Нічога святога, свайго, жывуць нібы ў тумане раўнадушныя да ўсяго іншапланецяне. Спытаў такога пра шлях на Старыя Дарогі. “Старыя, — сказаў, — не ў нас, мы — з тропіка Казерога”.

●

...І тут кадравік мяне падлавіў: — Вось вы пішаце “не ўдзельнічаў”, “не знаходзіўся”, “не жыў”, але мяркуючы па сівізне, не пасуе вам тое “не”. — Маеш рацыю, адміністрацыі вартавы, снег мне кудзеры пабяліў, і хаця па вашай анкеце лепш, каб нас не было на свеце, мы пазіцый сваіх не здаём — і ўдзельнічаем, і знаходзімся, і жывём!

●

Не спіце на цвіках, перабірайцеся на падлогу, — параілі ёгу. — Цвікі, сапраўды, мне раняць бок, але без іх — які я ёг.. Ці не патрабуем мы замнога ад нашых ёгаў?

●

Прырода не церпіць пустот, з пустотамі неспакойна: генералы не могуць без войнаў, дыктатары — без змоваў і без анекдотаў — народ.

●

Пнуцца некаторыя ў гісторыю — хочацца вельмі. А чаго перціся, калі ўжо абяссмерціліся... як шэльмы.

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА: Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара*, Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП — *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтарыя — 268-640

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра "ЛіМ"
Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма "Дайнова"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 6459.
Нумар падпісаны 5.10.1995 г.
Заказ 5039

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12